

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANA BİLİMDALI
TEFSİR BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CUMHURİYET DÖNEMİ MÜFESSİRLERİNE GÖRE
EHL-İ KİTABIN AHİRETTEKİ DURUMU

DANIŞMAN
Doç. Dr. HİKMET AKDEMİR

HAZIRLAYAN
MUSTAFA DELEBE

ŞANLIURFA
2008

ONAY SAYFASI

Doç.Dr. Hikmet AKDEMİR danışmanlığında, Mustafa DELEBE'nin hazırladığı “Cumhuriyet Dönemi Müfessirlerine Göre Ehl-i Kitabın Ahiretteki Durumu” konulu bu çalışma 13.03.2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tefsir Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç.Dr. Hikmet AKDEMİR

Üye : Prof.Dr. Musa Kâzım YILMAZ

Üye : Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Bölümü Anabilim Dalında yapıldığını ve Enstitümüz kayıtlarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof.Dr.Zuhal KARAHAN KARA

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	I
ÖNSÖZ.....	II
GİRİŞ	
I.Cumhuriyet Döneminde Ülkemizde Yetişen Müfessirler.....	1
II.Ehl-i Kitap Kavramı.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM EHL-İ KİTAB'IN CENNETLİK OLABİLMESİ İÇİN HZ.MUHAMMED'E TABİ OLMASI GEREKTİĞİ TEZİ VE DELİLLERİ

A.Genel Bilgiler.....	17
B.Ehl-İ Kitap'ın Cennetlik Olabilmesi İçin Hz. Muhammed'e Tabi Olması Gerektiğini Savunanlar ve Delilleri	
I.Kadim Müfessirler	
1.Taberî.....	21
2. Zemahşerî.....	21
3.Fahredden Razî.....	21
4.Beydavî.....	22
5. İbn Kesir.....	22
II. Çağdaş Müfessirler	
1. Konyalı Mehmed Vehbi.....	24
2. Elmalılı Hamdi Yazır.....	24
3.Ömer Nasuhi Bilmen.....	26
3. Seyyid Kutub.....	27
4. Hayrettin Karaman.....	28
5. Celal Yıldırım.....	30
6.Vehbe Zuhayli.....	31
7.İzzet Derveze.....	33
8. Görüşlerin Tahlil ve Değerlendirilmesi.....	34

İKİNCİ BÖLÜM EHL-İ KİTAB'IN CENNETLİK OLABİLMESİ İÇİN MÜSLÜMAN OLMASININ GEREKMEDİĞİ TEZİ VE DELİLLERİ

A.Genel Bilgiler.....	44
B. Ehl-i Kitap'ın Cennetlik Olabilmesi İçin Müslüman Olmasının Geremediği Tezi ve Delilleri.....	44

I. Süleyman Ateş'in Tezle İlgili Görüş ve Düşünceleri.....	45
II. Görüşlerin Tahlil ve Değerlendirilmesi.....	66
SONUÇ	78
BİBLİYOGRAFYA	83
Summary.....	87
Özet.....	88

KISALTMALAR

a.s	: Aleyhisselam
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.m	: Adı geçen makale
Ank.	: Ankara
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
bty	: Baskı tarihi yok
c.	: Cilt
c.c	: Celle Celalüh
Çev.	: Çeviren
D.İ.A	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Fak.	: Fakültesi
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
İst:	: İstanbul
Mad.	: Maddesi
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
trc.	: Terceme
Yay.	: Yayınları

ÖNSÖZ

Vahye dayanan İslam dini ve bu dinin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in yorumuna ihtiyaç gösterdiği konusunda İslam âlimleri arasında görüş birliği mevcuttur. Yazılan yorumların değeri ve doğruluk dereceleri elbette ki tartışılmıştır. Bazılarına göre bu yorum yanlış, gereksiz, sakıncalı, hatta zararlı olarak kabul edilmiştir. Yapılan yorumlar üzerine bir takım tartışmaların açılması, değerlendirmelerin ve eleştirilerin yapılması yorumun doğasında vardır. Bir yorum ne kadar ciddî ve ilmî olursa olsun tartışmaya açıktır; eleştiriye beraberinde getirir. Ancak geniş bir bilgi birikimine dayanan, duygusallıktan ve bağnazlıktan uzak makul tartışmalar ve eleştiriler, bilimsel bir yorumun değerini azaltmaz, bilakis artırır.

Kur'an-ı Kerim önce kendisini, yine kendisi yorumlar. Bir yerde kısa ve özet olarak bahis konusu edilen bir husus, bazen başka bir yerde veya bir kaç yerde daha geniş ve ayrıntılı olarak ele alınır. Detaylı olarak anlatılan bir mesele, aynı meselenin kısa olarak anlatıldığı kısmın bir yorumu sayılır.

Zamanın ilerlemesi ile Kur'an yorumlarında değişiklikler gözlenmektedir. Biz de bu bağlamda son dönem müfessirlerinin Ehl-i Kitabın ahiretteki durumu hakkında görüşlerini tez konusu olarak seçtik. Amacımız, Cumhuriyet dönemi müfessirlerinin Ehl-i Kitab'ın ahiretteki durumları ile ilgili görüşlerini tespit etmek; bunları tartışmak; süreç içerisinde gözlenen yorum değişikliğini ortaya koymaktır. İlerdeki bölümlerde, mukayese yapmak ve konuyu etraflıca incelemek amacıyla başka müfessirlerin görüşlerine yer vermekle birlikte tezimizin giriş kısmında konunun esasıyla doğrudan ilgili olması hasebiyle sadece Cumhuriyet döneminde ülkemizde yetişen müfessirleri kısaca tanıttık. Daha sonra Ehl-i Kitap kavramına açıklık getirerek Ehli- Kitap olan Yahudi, Hıristiyan ve Sabiileri kısaca tanıtmaya çalıştık.

Birinci bölümde Ehl-i Kitabın ahiretteki durumuyla ilgili ayetleri klasik tefsirlerden kısaca inceledikten sonra Ehl-i Kitabın cennetlik olabilmesi için Hz. Muhammed'e tabi olması gerektiğini savunan klasik ve çağdaş dönem müfessirlerin yorumlarını ve delillerini inceledik.

İkinci bölümde, “Ehl-i Kitabın cennetlik olabilmesi için Müslüman olmasının gerekmediği” tezini ve delillerini inceledik.

Sonuç bölümünde elde ettiğimiz verileri değerlendirerek ulaştığımız sonuçlara yer verdik.

Tezimle ilgili her konuda yardımını ve desteğini esirgmeden çalışmayı yöneten danışman hocam Doç.Dr. Hikmet Akdemir başta olmak üzere emeği geçen bütün hocalarıma teşekkürü ifa edilmesi gereken bir borç bilirim.

Mustafa DELEBE

Şanlıurfa 2008

GİRİŞ

I. Cumhuriyet Döneminde Ülkemizde Yetişen Müfessirler

Bu başlık altında daha sonra detaylı olarak görüşlerini açıklayacağımız, Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak günümüze kadar ülkemizde yetişmiş ve Tefsir alanında eser vermiş çağdaş müfessirler hakkında kısa bilgiler vereceğiz.¹ Bu müfessirler, Konyalı Mehmed Vehbi, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Ömer Nasuhi Bilmen, Süleyman Ateş ve Celal Yıldırım'dır.

1- Konyalı Mehmed Vehbi Efendi (ö.1949)

1861 yılında Konya'nın Hadım ilçesinin Kungul köyünde doğan Mehmed Vehbi Efendi, meslek sahibi karakterli bir âlimdir. 1908 Meşrutiyet inkılabından sonra siyasi hayata atılmış, 1908 yılında Konya Meb'usu olarak İstanbul Meclis-i Mebusanına seçilmiştir. 1911 yılında Ordu ve Halk tarafından Konya Valiliğine seçilmiş, 6 ay valilik yapmıştır. 23 Nisan 1920'de ikinci defa Konya Meb'usu seçilerek Büyük Millet Meclisine katılmış, Milli Mücadele boyunca Konya Meb'usu olarak Kurtuluş Savaşında çalışmış, bu arada meclis Reisliği, Şer'îye ve Evkaf Vekilliği görevlerini yapmıştır. İstiklal Savaşı kazanıldıktan sonra siyasetten çekilmiş, yazmış olduğu Kur'an-ı Kerim tefsirini bastırmak ve yeni eserlerini yazmakla meşgul olmuştur. 27 Kasım 1949 yılında Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur. Kabri Konya'da Ankara yolu üzerinde musalla kabristanındadır. "*Hülâsâtü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân*" adlı tefsiri on beş cilttir. Eski harflerle 1911-1915 yılları arasında yazılan ve 15 cilt olarak iki ayrı zamanda basılan bu tefsir halk nezdinde ciddi bir itibar görmüştür. Latin harfleriyle ilk baskısı ise 1966-1969 yıllarında gerçekleşmiştir.²

2- Elmalılı M. Hamdi Yazır (ö.1942)

Elmalılı M. Hamdi Yazır, 1294/1877 yılında Antalya'nın Elmalı kazasında doğdu. Babası Numan Efendi, aslen Burdur'un Gölhisar kazası Yazır köyü

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz. Akdemir, Salih, "Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme", *İslamî Araştırmalar*, Cilt 2, Sayı 8, Ağustos 1988, s.17-34.

² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi*, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1973, c.2, s.794.

halkındandır. Elmalılı, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Evkaf Nazırlığı'nda bulunmuş ve bu sırada Âyan Meclisi üyesi olmuştur. Cumhuriyetin ilânı sırasında Mühassısın medresesinde mantık müderrisi idi. Medreseler kaldırılınca evinde inzivaya çekilmiş, ilmî tetkik ve araştırmalarına devam etmiştir. Yirmi yıl kadar devam eden bu uzlet devresi, “*Hak Dini Kur'an Dili*” adındaki Türkçe tefsiri hazırlamasına imkân vermiştir. Mısırlı Prens Abbas Halim Paşa'nın teşviki ile başladığı “*Büyük İslâm Hukuku Kâmusu*” ile birkaç yıl meşgul olduktan sonra onu yarım bırakmış ve tefsirini yazmaya başlamıştır. Hamdi Efendi, 27 Mayıs 1942'de İstanbul Erenköy'de vefat etmiştir.

“*Hak Dini Kur'ân Dili*” rivayetten ziyade bir dirayet tefsîridir. Üslubu ağır olmakla birlikte kendi neslinin güzel bir Türkçe'sidir. Kaynak gösterme tarzı modern ilmî anlayışa uygun olmakla beraber okuyucuya güven verici niteliktedir. Elmalılı, rivayet nakli konusunda oldukça titiz davranmış, her bulduğunu nakletmemiştir. Tefsîrini yazarken, o günün gelişen tekniğine ve pozitif ilimlerine karşı ilgisiz kalmamıştır.³

Müfessir Elmalılı, bu kitabında ilmî, edebî, ictimaî, felsefî bir çok meseleleri nazara almış bu hususta hukukve astronomiye dair yazılar yazmış, bir hayli malumat ile eserini zenginleştirmiştir.⁴

3 - Ömer Nasuhî Bilmen (ö. 1971)

Ömer Nasuhî Bilmen 1883 yılında Erzurum'un Salasar köyünde doğdu. 30 Haziran 1960 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin beşinci Diyanet İşleri Başkanı olarak atandı. Hayatının sonuna kadar ilmî çalışmalarını sürdürdü ve sekiz ciltlik tefsirini emekli olduktan sonra yazdı. 12 Ekim 1971'de İstanbul'da vefat eden Ömer Nasuhi Bilmen Edirnekapı Sakızağacı Şehitliğine defnedildi. Hayatının büyük bir kısmını telifle geçirdi ve İslamî ilimler alanında çok sayıda eser verdi.

“*Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîri*” adlı tefsiri 8 cilttir. Eserde önce sureler ve muhtevaları hakkında kısa bilgi verildikten sonra ayetlerin meali yer almakta, ardından her ayetin sade bir üslupla izah ve tefsiri yapılmaktadır.⁵

4- Süleyman Ateş

³ Ersöz, İsmet, “Elmalılı Hamdi Yazır ve Tefsîrinin Özellikleri”, *Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır Sempozyumu*, Ankara Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, A993, s.175-77.

⁴ Bilmen, a.g.e .II, 792.

⁵ Yaran, Rahmi, “Ömer Nasuhi Bilmen,” *DİA*, İstanbul 1992, XI, 163.

Süleyman Ateş, 3 Ocak 1933 tarihinde Elazığ ilinin Tadım köyünde doğdu. Babası İbrahim Ağa, annesi Behiye Hanım'dır. Babası, diğer oğulları gibi Süleyman Ateş'i de tahsil için önce köy hocasına, 10 yaşında Kur'an hıfzını tamamlayınca da kıraatini ilerletmesi ve Arapça okuması için vilayet merkezine gönderdi. İzzet Paşa Kur'an Kursunda bir süre Tecvid ve Kıraat dersleri alan Süleyman Ateş, Elazığ âlimlerinden Hacı Muharrem Kösetürkmen Efendi'den Arapça dersleri almaya başladı. Burada Arapça bilgisini biraz ilerletti ve 1951 yılında Erzurum'a gitti. Kâfiye, Molla Cami ve Mantık okudu. 1952 yılında Erzurum'da evlendi. Hacı Faruk Efendi'nin vefatı üzerine birkaç ay da Erzurum Müftüsü Solakzâde Sadık Efendi'nin derslerine devam etti. Erzurum'da İlkokul sınavına girip İlkokul diploması aldı ve aynı yıl Elazığ'da açılan İmam Hatip Okulu'na kaydoldu. Bir yandan okula devam ederken, öte yandan da Hacı Muharrem Efendi'den özel dersler alıyordu. Bu okulun her sınıfını iftihar ve birincilikle bitiren Ateş, 1960 yılı Haziran döneminde İmam-Hatip Okulu'nu ve aynı yılın Eylül döneminde de Elazığ Lisesi'ni bitirip Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne girdi. Talebeliği sırasında Ankara İki Şerefeli ve İbadullah camilerinde 4 yıl imam ve hatiplik yaptı. 1964 yılında İlahiyat Fakültesini birincilikle bitiren Süleyman Ateş, birkaç ay Elazığ İmam Hatip Okulu'nda öğretmenlik yaptıktan sonra, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde açılan sınavı kazanarak 7 Temmuz 1965 tarihinde Tefsir Kürsüsü'ne asistan oldu. Gerek talebeliği, gerek asistanlığı sırasında hocası merhum M. Tayyib Okiç'in büyük teveccühlerine mazhar oldu. 1 Mart 1968 tarihinde doktorasını "Pekiyi" derece ile verdi. Şubat 1973 tarihinde araştırmalarda bulunmak üzere Irak'a gitti. 9 ay süren Irak ve Mısır'daki araştırmalarının ardından yurda geldi ve 24 Kasım 1973 tarihinde Doçent oldu. 16 Nisan 1976 tarihinde Diyanet İşlerine başkan olarak atandı. 1,5 yıl bu görevde kalan Ateş, 1978 yılında tekrar Fakültesine döndü. Ankara Üniversitesi Senatosunun 9 Ocak 1979 tarihli kararıyla Profesör oldu. Ardından Fakülte Kurulu kararıyla 27 Nisan 1979 tarihinde Batı Almanya'ya gönderildi. Bochum kentindeki Ruhr Üniversitesi'nde sahasıyla ilgili incelemeler yapan ve Üniversitenin Almanca dil kurslarına da devam eden Ateş, Suudi Arabistan İmam Muhammed Üniversitesi'nin daveti üzerine Riyad'a gitti. Adı geçen Üniversitenin Usulüddin Fakültesi'nde Tefsir dersleri okutmaya başladı. İlahiyat Fakültesi'nin kendisine verdiği izni uzatmaması üzerine bu üniversitedeki görevinden istifa etmek zorunda

kaldı ve 18 Kasım 1982'de Ankara'ya döndü. Daha sonra İlahiyat Fakültesi Dekan Vekilliği görevinde bulundu. Ertesi öğretim yılında yeniden İmam Muhammed Üniversitesi'ne geçen Ateş 1987'ye kadar bu görevini sürdürdü. Ardından 1987 - 1988 öğretim yılında da Cezayir Emir Abdulkadir İslam İlimleri Üniversitesi'nde Tefsir ve Tasavvuf derslerini okuttu. Bundan sonra yurda dönen Süleyman Ateş, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi Temel İslam İlimleri Başkanlığı'na atandı. 1995 yılına kadar bu görevini yürüttükten sonra İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyeliğine tayin edildi. 1996 yılında bu Fakültenin Temel İslam İlimleri Bölüm Başkanlığı'na getirildi. 1996 yılının ikinci yarısında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde de Öğretim Üyeliği yaptı. 1998 yılında emekliye ayrıldı.⁶

“*Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsîri*” adlı tefsiri 12 cilttir. Özet halinde 3 ve 6 cilt olarak da basılmıştır. Tefsirdeki metodunu şu şekilde özetlemek mümkündür: Önce ayetlerin meali verildikten sonra tefsire geçilir. Tefsirde surelerin iniş sırası göz önünde tutulduğundan kelimelerin açıklamaları, iniş sırasına göre ilk geçtiği yerlerde daha kapsamlı verilir. Ancak tertipteki sıraya göre de özet açıklamalar yapılır. Tefsirde yer alan hadislerin kaynağı gösterilir. Zayıf hadislerin ve Kur’ân’ın ruhuna ters düşen rivayetlerin delil olarak kullanılmamasına özen gösterilir. İnsan ve kâinatın yaratılışından söz eden ayetler, modern ilmin ışığı altında izah edilir. Gerekli görülen yerlerde ayrıntıya gidilir ve konuyla ilgili ihtilaflar sıralanır.⁷

Müellifin ayrıca “*Kur’ân Ansiklopedisi*” adıyla 32 cilt olarak kaleme aldığı tefsiri, bir konulu tefsir örneğidir. Bu amaca yönelik olarak ayetler, surelerin iniş sırasına göre düzenlenip tefsir edilmiştir.⁸

5- Celal Yıldırım

Ailesi aslen Erzurumlu olup, Rusların Kuzeydoğu Anadolu bölgesini işgali üzerine oradan göç ederek önce Diyarbakır'a ve sonra aynı ilin Kulp Kazası'na yerleşmiş ve Celal Yıldırım, 1928'de bu küçük kasabada dünyaya gelmiştir. Dindar bir aileye mensup olma ve o dönemde Osmanlı imparatorluğuna bağlı eyaletlerde süregelen medreselerin benzeri sayılan, fakat küçültülmüş şekliyle ayakta kalıp halk

⁶ http://www.suleyman-ates.com/oz_gecmis.html.

⁷ Ateş, Süleyman, *Kur’ân-ı Kerim Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 2003, s.26-27.

⁸ Ateş, Süleyman, *Kur’ân Ansiklopedisi*, Kuba yay., İstanbul, 1997, s.2.

tarafından geniş çapta himaye gören medrese bölgesinde bulunma şansına sahip olan Celâl Yıldırım, ailesinin teşvik ve yardımıyla sözü edilen medreselere devam etmeye başladı. Uzun süre okul ile medrese tahsilini birlikte sürdürmeye özen gösterdiyse de taşınması zor bir yük halini alınca kendini bütünüyle medreseye verdi. Kur'an-ı Kerîm'i okuyup öğrenme ve ilmihal bilgisi edinme hariç tam ondört yıl aralıksız Diyarbakır, Siirt ve Bitlis yörelerindeki özel medreselerde dinî tahsilini sürdürerek icazet aldı. İzmir ve Afyon başta olmak üzere yurdumuzun muhtelif il ve ilçelerinde 25 yıl müftülük görevi yaptıktan sonra, 1979 yılında İzmir Merkez Vaizliği görevinden kendi isteğiyle emekliye ayrıldı. Emeklilik döneminde de faal çalışmalarını sürdüren Celâl Yıldırım'ın, “İlmin Işığında Kur’ân Tefsîri” adlı tefsir kitabı yanında pek çok tercüme ve telif kitaplar yayınlamıştır. “İlmin Işığında Kur’ân Tefsîri” on dört cilt olup İzmir’de Anadolu Matbaası tarafından basılmıştır.

II. Ehl-i Kitap Kavramı

Ehl-i kitap terimi, İslam literatüründe ilahî bir kitaba inananlar, kutsal kitap sahipleri veya kendilerine kitap verilen insanlar anlamına gelmektedir. Buna göre Müslümanlara da ehl-i kitap denilebilir.⁹ Ancak Kur’an dışındaki ilahî kitaplarda yer almayan bu terkip, terim olarak müslümanlar dışındaki kutsal kitap sahibi din mensupları, daha önceki vahiylerin muhatapları için kullanılır.¹⁰

Kur’an-ı Kerim ehl-i kitap terimini, vahiy yoluyla nazil olmuş Tevrat, Zebur ve İncil gibi kitapları bulunan Yahudi ve Hıristiyanları müşriklerden ayırt etmek için kullanmıştır.¹¹ Ancak Kur’an-ı Kerim ehl-i kitap terimi ile okuma ve yazmayı bilen bir cemaati kast etmemiştir.¹²

Ehl-i kitap tabirinin kapsamını belirleyebilmek için ilahî kitapların kimlere verildiğini tespit etmek gerekir. Kur’an’ı Kerim’de bazı peygamberlere kitap, bazılarına da Zebur ve suhuf verildiği bildirilmektedir. Bu arada Nuh ve İbrahim

⁹ Kaya, Remzi, “Ehl-i Kitap”, *DİA*, İstanbul 1994, X, 516 ; er-Ragıp el-İsfehani, Ebu’l-Kasım el-Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredat fi Garibi’l-Kur’an*, Beyrut, 1986, s.437.

¹⁰ Kaya, a.g.e, X, 517.

¹¹ Alemdar Yusuf , “İlâhî Din Mensuplarının Hayırlı Olanlarına Allah’ın Kur’an’da Öngördüğü Ortak İsim: Ümmet-i Kâime”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi*, Sivas 2002, Cilt 6, sayı I, s.4. Ayet için bkz. En’am 6/156.

¹² Kesler, Fatih, *Kur’an’da Ehl-i Kitap*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1991, s.70.

soyuna peygamberlik ve kitap,¹³ Musa'ya ve İsa'ya kitap, Davut'a Zebur, İbrahim'e suhuf indirildiği belirtilmektedir.¹⁴

Kur'an'da "Önceki sayfalar"¹⁵, "Öncekilerin Kitapları"¹⁶ ifadeleri de yer almakta, bu ikincisiyle Hint kutsal kitaplarının kastedilmiş olabileceği, zira bu kitaplardan "Puranalar" ın kelime anlamının "Öncekilerin Kitapları" olduğu belirtilmektedir. Öte yandan " *Deyiniz ki: Biz Allah'a, bize indirilene, İbrahim, İshak, Yakup ve Yakup oğullarına indirilenlere, Musa ve İsa'ya verilenlere, Rab'leri tarafından (diğer) peygamberlere verilenlere iman ettik.*"¹⁷ meâlindeki ayetler de birçok peygambere vahiy gönderildiğini göstermektedir. Kur'an-ı Kerim'de bunların bir kısmı hakkında bilgi mevcuttur. Tevrat, gerek Hz.Musa'nın gerekse ondan sonra gelen peygamberlerin Yahudilere tebliğ edip onunla hüküm verdikleri ilahî kitaptır.¹⁸ Hz. Davut'a verilen Zebur, münacatlardan ibaret olup dinî hükümler ihtiva etmemektedir. Hz.İsa'ya, "*İçinde hidayet ve nur bulunan*"¹⁹ ve "*bağlılarının kendisiyle hükmetmeleri istenen*"²⁰ İncil verilmiştir. Böylece Kur'an'a göre, Allah katından indirilmiş, hükümleriyle amel edilmesi gereken Kur'an'ın dışında iki kitap vardır. Tevrat ve İncil. Kur'an'daki ehl-i kitap tabiriyle de bu kitapların muhatabı olan Yahudilerle Hıristiyanlar kastedilmektedir. Ehl-i kitap terkinin geçtiği, "*Kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi*"²¹ meâlindeki ayeti göz önüne alarak tefsir eden ilk müfessirler de bununla Yahudi ve Hıristiyanların kast edildiğini ifade etmişlerdir.²²

Kur'an'da ehl-i kitap olarak sadece Yahudi ve Hıristiyanların muhatap alınması, bu iki din mensubunun birtakım eksiklik ve yanlışlıklarının yanında Allah, peygamber, ahiret ve kitap inançlarının bulunması, yani ilahî kaynağa dayanmaları ve Kur'an'ın o dönemde muhatabı olan insanlarca söz konusu dinlerin

¹³ Bkz.. Nisa 4/54 ; Hadid 57/26.

¹⁴ Nisa 4/163.

¹⁵ Bkz. Ala 87/18.

¹⁶ Bkz. Şuara 26/196.

¹⁷ Bkz. Bakara 2/136; Al-i İmran 3/84.

¹⁸ Bkz. Maide5/44.

¹⁹ Bkz. Maide 5/ 46.

²⁰ Bkz. Maide 5/ 47,68.

²¹ Bkz. En'am 6/156.

²² Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiu'l- Beyan An Te'vil-i Ayi'l- Kur'an*, Çev: Kerim Aytakin, Hasan Karakaya, Hisar Yayinevi, İstanbul 1996, VIII, 69 ; İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an Tefsiri*, Çev: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları İstanbul t.y. II, 44.

bilinmesi sebebiyledir. Nitekim bu din mensupları Hicaz bölgesinde önemli bir etkinliğe sahip olarak müslümanlarla iç içe yaşıyorlardı. Kur'an-ı Kerim muhtelif ayetlerinde İslam dışı din mensupları arasında ehl-i kitaba önemli bir yer vermekte, onların farklılık ve üstünlüklerini belirtmekte, özellikle Hıristiyanlarla diyalog kurulmasını önermekte, ancak temel iman esasları, ayrıca müslümanlarla olan ilişkilerindeki eksiklik ve yanlışlıkları da vurgulamaktadır.

Bu genel kabûlün yanı sıra fakihler, söz konusu terimle ilgili iki farklı görüşe sahiptirler: “ *Onu size indirdik ki: O kitabı indirmemiz, ‘Bizden önce kitap yalnız iki topluluğa indirildi, biz ise onların okuduklarından habersizdik’ Yahut: ‘Eğer bize de kitap indirilseydi, biz onlardan daha başarılı olurduk.’ dememeniz içindir.*”²³ meâlindeki ayetten hareketle Hanbelî ve Şafîî mezhepleri ehl-i kitap tabirinin sadece Hıristiyanlara ve Yahudilere şamil olduğu; diğer kitap ehlini ifade etmeyeceği görüşündedirler.²⁴ Gerçekten de bu görüşe uygun olarak uygulamada kitap ehli teriminden daha çok Yahudi ve Hıristiyanlar anlaşmıştır. Hanefilere göre ise ehl-i kitap, ilahî bir dine inanan ve Allah'tan kendilerine indirilmiş bir kitabı bulunan zümrelere dir.²⁵ Bundan dolayı Hanefilere göre bu tabir sadece Yahudi ve Hıristiyanlar için kullanılmış olamaz.

Şimdi bu tabirin Hz. Peygamber döneminde nasıl kullanıldığına kısaca bir göz atalım: Hz. Peygamber döneminde kitap ehli mensupları denilince tabiatıyla Yahudiler ve Hıristiyanlar kast edilmişken daha sonraları İslam'ın yayılmasına paralel olarak ehl-i kitabın sadece Yahudi ve Hıristiyanları ifade eden bir tabir olduğu kanaati de değişmiştir. Bunun temel sebeplerinden biri, Kur'an-ı Kerim'de Yahudilik ve Hıristiyanlığın dışında Sabilik, Mecusilik gibi ilahî olmayan başka dinlerden de söz edilmesi ve bu dinlerin kendilerince bir kitaba sahip bulunması; diğeri de İslam açısından siyasî, iktisadî ve sosyal şartların bunu gerekli kılmasıdır.

Kur'an-ı Kerim'de Haniflik, Yahudilik, Hıristiyanlık, Sabilik ve Mecusilik'ten bahsedilmektedir. Hanif kelimesi İslam'ın eş anlamlısı olarak Hz.

²³ Enam 6/156-157.

²⁴ Zeydan, Abdülkerim, *Ahkamü'z-Zımmiyyin ve'l-Müste'menin fî Dari'l-İslâm*, Mektebetü'l-Kudüs, Bağdad, 1982, s.11-12.

²⁵ Kaya, a.g.e, X, 517.

İbrahim’le ilgili bahislerde zikredilmektedir. Sabiilik ve Mecusilik ise sadece ismen geçmekte, inanç esaslarından ve peygamberlerinden söz edilmemekte, kutsal bir kitaba sahip olup olmadıkları açıklanmamaktadır. Sabiîlerin Hz. Peygamber döneminde Arabistan bölgesinde tanındıklarına dair herhangi bir bilgimiz de yoktur. Dolayısıyla Sabiî adı altında kitap ehli muamelesine tabi olan herhangi bir zümreden de bahsedilmemektedir. Ehl-i Kitap kavramının kapsamına girdiği kabul edilen bu dinlerin kısaca tanıtılmasının faydalı olacağı kanaatindeyiz.

1-Yahudilik: Hz. Musa, Yahudi dininin kurucusu sayılır. Bu sebeple bu dine Musevilik denmiştir. Genel kabule göre Hz.Musa, M.Ö.1250 yıllarında yaşamıştır. Musa kelimesi Tevrat’ın çıkış babına göre sudan çıkarılmış anlamına gelmektedir. Yahudilik ahde dayanan ve yaşayan ilahî kaynaklı dinlerden sayılmaktadır. Onun en önemli özelliklerinden birisi İsrailoğulları ile yüce Allah arasındaki ahde kutsal kitaplarında çok fazla yer ayırmasıdır. Dolayısıyla bu din bir ahit dini olarak da bilinmektedir. İsrailoğullarının başlarına gelen bütün sıkıntıların onların bu ahde uymamaları ve verdikleri sözü yerine getirmemelerinden kaynaklandığı hem kendi kutsal kitaplarında hem de Kur’an-ı Kerim’de belirtilmektedir.²⁶

Yahudi dininin, Yahudilik veya İbranilik diye isimlendirilmesinden de anlaşılacağı gibi O, belirli bir millete ait dindir. Yani o, bir davet dini, herkese açık olan bir din değildir. Kısaca Yahudilik özel ve seçilmiş bir milletin dinidir.²⁷ Tahrif edilmiş Tevrat’ta yazılanlar, Yahudiliğin Yahudilere has bir din, Rabbin de yine onlara ait bir tanrı olduğu fikrini teyit etmektedir.²⁸ Yahudilerin, dinlerini sadece kendilerine tahsis etmeleri ve yabancıların bu dine girmelerine karşı çıkmaları bir nevi bencillik ve kendilerini üstün görme duygusundan kaynaklanmaktadır.²⁹

Yahudiler tek bir şeriatın olduğunu iddia etmektedirler. Yine onlara göre Hz. Musa’dan önce herhangi bir şeriat yoktu. Ancak akıl mahsulü olan hadler ve umumu ilgilendiren hükümler vardı. İbraniler, Tevrat’a göre Nuh’un (a.s) neslindedir.³⁰ Yahudiler, dünyanın çeşitli ülkelerine dağılmış, yakın zamana kadar kendilerine ait bir toprağı olmayan bir millettir. Yahudilerin çoğunluğu her yerde

²⁶ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, XXII, 333.

²⁷ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, X, 335.

²⁸ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, XXI, 277.

²⁹ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, XXI, 279.

³⁰ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, XXI, 280.

göçmen veya göçmen çocuğu ya da göçmen torunu statüsündedir. Bundan dolayı Yahudi dünyasını anlayabilmek için geçen yüzyılların ayaklanmalarına dair bir şeyler bilmek gerekir.³¹ Kur'an-ı Kerim'de onların bozguncu bir millet olduklarını ve bu yüzden kendilerinin Allah'ın gazabına uğradıklarını ifade etmektedir.³²

Çoğu zaman içine kapalı bir toplum oluşturmaya çalışan bu insanların fırsat buldukça buldukları yerlerde fitne çıkarmaları sebebiyle çeşitli yaptırımlarla karşılaşmışlardır. Kendileri tarih boyunca pek çok defa buldukları yerden sürgün edilmişlerdir. Bunun yanında onların da tarihte çok iyi dönemleri olduğunu unutmamak gerekir. Mesela Hz. Yusuf, Hz. Musa, Hz. Davud ve Hz. Süleyman peygamberler döneminde Yahudiler parlak devirler yaşamışlardır.³³

2-Hıristiyanlık: Hz. İsa'nın getirdiği Hıristiyanlık başlangıçta çok sade bir dindi. Bu gerçek, Kur'an-ı Kerim'de şöylece teyit edilmektedir: *"İsa belgeleri getirdiği zaman, 'Size hikmetle ve ayrılığa düştüğünüz şeylerin bir kısmını açıklamak üzere geldim. Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Doğrusu Allah, benim de rabbimdir, sizin de rabbinizdir, artık O'na kulluk edin, bu doğru yoldur.'* demişti."³⁴ Bu ayetlerde Hz. İsa bir peygamber olarak gönderilmesinin gayesini de açık ve net bir şekilde ifade etmesine rağmen, O'nun bu dünyadan ayrılmasından sonra Hıristiyanlıkta bir takım değişiklikler meydana gelmiştir. Mesela Hıristiyanlar, Hz. İsa'yı bulunduğu konumdan çıkarmışlar, O'nu uluhiyette yüce Allah'a ortak koşmuşlardır. Yaptıkları bu çirkin iş sebebiyle Hıristiyanlar Kur'an-ı Kerim'de sert bir şekilde kınanmaktadır.³⁵ Hıristiyanlar, teslis inancını yani üçlemeyi doğru bir inançmış gibi göstermeye gayret etmişler ve bu inancı şirk olarak kabul edenleri, özellikle Müslümanları meseleyi anlamamakla suçlamışlardır.³⁶ Her ne olursa olsun Hıristiyanlık zamanla birçok yabancı şeyi bünyesine almış ve safiyetini yitirmiştir.

Hz. İsa'nın getirdiği tevhid dini Hıristiyanlık, tarihi süreç içerisinde bir Yahudi-Mesihi hareketi şekline dönüşmüştür. Aslında bu dinde peygamber, melek, ahiret ve kader inancı gibi dinî kavramlar bulunmakla beraber bu kavramların

³¹ Ateş, *Kur'an Ansiklopedisi*, XXI, 282.

³² Ali İmran, 3/ 112.

³³ Kesler, a.g.e, s.18.

³⁴ Zuhruf, 43/ 63-64.

³⁵ Bkz. Maide 5/116.

³⁶ Günay, Tümer-Küçük, Abdurrahman, *Dinler tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara 1993 s.136.

açıklanışı İslam'dakinden farklıdır.³⁷ Halbûki Hz. İsa, yepyeni bir din getirmemiş, bilakis kendinden önce gönderilen Hz. Musa'nın getirdiği şeriatı ıslah etmek istemiştir.³⁸ O halde Hz. İsa diğer peygamberlerin tebliğ ettiği dinin dışında yeni bir din getirmemişti. Buna rağmen O'nun tebliğ ettiği ve tevhid dininin bir devamı olan ilk Hıristiyanlık, O'nun bu dünyadan ayrılmasından sonra tevhid ile uzlaşması imkânsız olan teslis akidesini içine almıştır. Hz.İsa'nın peygamberlik müddeti yaklaşık olarak üç yıl gibi kısa bir süre ile sınırlıydı.³⁹ Bu müddet içinde Hz. İsa, Yüce Allah'ın emrine uygun olarak ancak o gün için gerçekleştirebilecek şeyler üzerinde durmuştur. Din olayında bir tekâmülün söz konusu olup bunun da İslam ile tamamlandığı göz önüne alınırsa, Hz. İsa'nın görevinin Yüce Allah'ın emrine uygun olarak sınırlı bir görev olduğunu kolayca anlarız. Ancak burada Hz. İsa'nın peygamberlik görevinde bir noksanlığın olduğunu söylememiz söz konusu değildir. Burada özellikle belirtilmek istenen husus, O'nun görevinin bazı şeylere hasredilmiş olmasıdır. Zaten bozulmuş İncil'de Hz. İsa kendi yapacağı işlerin henüz bitmediğini şöylece ifade etmektedir: *“Size söyleyecek daha çok şeylerim var, fakat şimdi dayanamazsınız. Fakat O hakikat ruhu gelince size her hakikate yol gösterecek, zira o kendiliğinden söylemeyecektir.”*⁴⁰ Hıristiyanlar kendi kitaplarında Hz. Muhammed'in geleceğini müjdeleyen ifadeleri bu İncil ayetinde olduğu gibi, “Hakikat Ruhı” şeklinde değiştirmişlerdir. Aynı şekilde Hz. Muhammed'in isminin karşılığı olan Paraklit ismini de “Tesellici” olarak değiştirmişlerdir.

Hz. İsa'nın bu dünyadan ayrılmasından sonra O'na inanan havarilere sonradan katılan ve Pavlus denilen bir kişi Hıristiyanlıkta bazı yorumlara girmiştir. “İsa'yı, asrının en büyük ilahiyatçısı” diye nitelendirilen Pavlus bugünkü Hıristiyanlığın kurucusu olarak görülmektedir. Modern bilginlere göre günümüz Hıristiyanlığı Hz. İsa'nın getirdiği nizamdan çok Pavlus'un yorumlarıdır.⁴¹ Kısaca Hıristiyan akidesinin teşekkülünde en büyük pay Pavlus'un olmuştur. Yani Pavlus ve inançları baskın çıkararak İncilleri etkilemiştir. Akide şekillendikten sonra da

³⁷ Günay, s.137.

³⁸ Bkz. Al-i İmran 3/50-51.

³⁹ Günay, s.137.

⁴⁰ İncil, Yuhanna: Yeni Yaşam Yayınları, İst.,ty, XVI / 241.

⁴¹ Günay, s.137.

İnciller kiliseden zuhur etmiştir, yoksa kilise İncillerden doğmuş değildir.⁴² Görüldüğü gibi Hz. İsa'nın getirdiği özlü ve saf din olan Hıristiyanlık bu dine damgasını vuran Pavlus tarafından yanlış bir yoruma ve hatta tahrife tabi tutulmuştur. Oysa Hz. İsa, Pavlus'un dediklerinin aksine Cenab-ı Allah'ın gönderdiği bir peygamberden başka bir kişi değildir. İncil'in öğretileri de Tevrat'ın öğretilerine aykırı değildir. Bilakis, Cenab-ı Hakkın indirdiği İncil, Tevrat'ı doğrulamakta ⁴³ onun getirdiği nizamı ihya ederek, onun sağlam olarak kalmış bulunan hükümlerini teyit etmektedir.⁴⁴ Kısaca özetleyecek olursak, Hz.İsa'nın bu dünyadan ayrılmasından hemen sonra Hıristiyanlık, O'na inanan ve havari adıyla bildiğimiz samimi, ancak sayıları çok az olan kişilerin yanında, putperest olan bazı art niyetli insanların yorumuyla amacından saptırılmıştır. Putperestlik izleri bu dine sokulmaya çalışılmıştır. Bu art niyetli insanlar amaçlarına şu veya bu şekilde ulaşmışlardır. Çünkü daha sonraları yazılan İncillerde, Hıristiyanların puta taptıkları ima yoluyla şöylece ifade edilmektedir. “ *Milletlerin fikir boşluğu ile kendilerinde olan cehalet sebebiyle yüreklerinin katılığı sebebiyle anlayışlarında kararmış Allah'ın hayatına yabancı olmuş olarak yürüdükleri gibi siz artık yürümeyin, Onlar her hissi kaybederek tamah ile her pisliği işlemek için kendilerini şehvete teslim etmişlerdir. Fakat siz Mesih'i böyle öğrenmediniz.*”⁴⁵

İşte başlangıçta çok temiz ve saf bir tevhid dini olan Hıristiyanlık zamanla kendi bünyesine sokuşturulanları kabul etmek zorunda kalmıştır. Burada en dikkate değer nokta Hz. İsa'nın havarilerinin yapmaları gereken şeyleri Hz. İsa ile görüşmeyen ve art niyetli bir kişi olan Pavlus'un yapmış olmasıdır. O'nun putperest bir anlayışa sahip olması sebebiyle Hıristiyanlık üzerindeki tesiri daha çok kendini O'nun bu putçu yönü doğrultusunda göstermiştir. Bundan dolayı Hıristiyanlığı incelemek isteyen bir kişi Pavlus'u ve O'nun bu din üzerindeki sorumsuz ve gereksiz tasarruflarını görmezlikten gelemez.

⁴² Yıldırım, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık*, Ankara, 1988, s.90.

⁴³ Maide. 5/46.

⁴⁴ Christian W. TROLL, “Tarihî Bir Olay Olarak Hıristiyanlık”Terc: Talip Özdeş, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas, Haziran 2003, Cilt: VII / 1, s.7.

⁴⁵ Pavlus'un Efesoslulara Mektubu: IV/417.

3-Sabiîlik: Sabiî kelimesi Arapça da “bir dinden çıkıp başka bir dine girdi” anlamına gelen (صَبَا) Sabee kökünden türemektedir.⁴⁶ Arap müşrikleri de Hz. Peygambere ve O’na inananlara Sabiî adını vermişlerdi. Çünkü Hz. Peygamber ve O’na inanan müslümanlar müşriklerin dinlerine iltifat etmeyerek yüz çevirmişlerdi.⁴⁷ Bu kelime “doğdu, belirdi” gibi anlamları da içermektedir. Mesela “ صَبَا النجوم ” (sabeen- nücüm) dendiği zaman, “yıldız doğdu, parladı” anlamı kast edilmiş olur.⁴⁸

Tarihi itibariyle Sabiilik çok eski bir dindir. İlk defa Harran’da (Urfa ve çevresi) görülmüşlerdir. Araştırmacılar Sabiilerin varlıklarını Hz. İbrahim’in zamanına kadar götürmektedirler.⁴⁹ Zaten Kur’an-ı Kerim’de Hz. İbrahim’in putlara tapan kavmi ile yaptığı mücadeleden bahsedilmektedir.⁵⁰

Sabiiler ilk önceleri kendi şeriatlarını yaşarken daha sonraları sapıtılmışlar ve yüce Allah ile kendi aralarına aracı ilahlar olarak güneş, ay ve diğer gezegenleri ve onların suretleri saydıkları putları koymak suretiyle şirke dalmışlardır.⁵¹ İşte Hz. İbrahim de (a.s) onların bu davranışlarına karşı çıkmıştır. Buradan da anlıyoruz ki Sabiiler çok eski devirlerde bile çoğunlukla tevhid çizgisinin dışında kalmışlardır. Eğer böyle olmasaydı Hz. İbrahim, kendileriyle mücadele etmezdi.

Sabiiler, Hz. Musa zamanında Mısırlıların dinlerine uyan ve onun arkasından giderek Kızıldeniz’de boğulan insanların bazılarının kendi dinlerinden olduklarını iddia ederler. Tabiatıyla bu çok garip bir iddiadır.⁵² Eğer bu iddia doğru ise o zaman Sabiilerin Hz. Musa zamanında küfrü tercih ettikleri ortaya çıkar. Çünkü Hz. Musa kendisine inanan insanları zalim Firavun ve O’nun adamlarından kurtarmak için Kızıldeniz’i geçmişti. İman etmeyenler ise aynı denizde boğulmuşlardı.⁵³

Tarihi geçmişleri tam olarak bilinmeyen bu insanların Hz. peygamber veya O’nun dört halifesi ile herhangi bir münasebetleri olduğuna işaret eden bir bilgi

⁴⁶ Ragıp, s.275.

⁴⁷ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, XVIII, 243.

⁴⁸ Ragıp, s.275.

⁴⁹ Gündüz, Şinasi, *Son Gnostikler Sabiiler*, Vadi Yayınları, Ankara, 1995, s. 8

⁵⁰ bkz.. 37. Saffat. 85-98

⁵¹ Ateş, *Kur’an Ansiklopedisi*, XVIII, 244.

⁵² Ateş, a.g.e, XVIII, 245

⁵³ Araf 7/136-137; Yunus 10/90-92; İsra 17/103-104; Taha 20/77-79; Şuara. 26/52-66.

yoktur. Ancak daha sonraki devirlerde Halife Me'mun'un M.S. 830 yılında Diyarbakır bölgesinde kendilerinin Sabiiler olduklarını söyleyen bir grup insanla karşılaştığı rivayet edilmektedir.⁵⁴

Bugün dünyada mevcut olan Sabiiler iki gruba ayrılırlar:

a- Harran Sabiileri: Halife Me'mun bir savaş seferi sırasında Diyarbakır Bölgesinde karşılaştığı kılık ve kıyafeti tamamen değişik bir grup insanlara : "Siz zimmet ehlinde misiniz? diye sorar. Onlar da: "Biz Harraniyiz" derler. Me'mun tekrar onlara: " Siz Yahudi veya Hıristiyan mısınız?" diye sorar. Onlar: hayır, derler. Halife Me'mun'un daha sonra "Sizin kitabınız veya peygamberiniz var mıdır?" sorusuna cevap vermeyen bu insanlara şöyle dediği rivayet olunmaktadır: "Siz puta tapan zındıklarsınız, sizi öldürmek helaldir." Bunun üzerine onların cizye verdikleri söylenir. Bu kez Halife Me'mun : "Cizye kitap ehlinde alınır, ben seferden dönünceye kadar yolunuzu seçin!" der. Bu olaydan sonra Harraniler korktular ve bir grubu dinlerini değiştirdi. Ancak içlerinden bir âlim çıkarak onlara şöyle dedi: "Korkmayın, eğer Me'mun tekrar size gelir durumunuzu sorarsa, O'na deyiniz ki, biz Sabiileriz, bu çok eski bir dindir ve Kur'an'da geçmektedir." Bu olaydan sonra Sabilerin pek azı eski dinlerinde kaldı.⁵⁵

Me'mun'dan önce bu bölgede Sabiilik diye bir din bilinmiyordu. Harraniler korktukları için bu ismi kendilerine yakıştırdılar. Ayrıca yukarıda anlattığımız olayda düşündürücü bir yön vardır. Halife Me'mun ilim meclislerinden hoşlanan bir insandır, ancak bu rivayete göre Kur'an-ı Kerim'in bahsettiği Sabiileri tanımamaktadır. O halde bu insanlar, Kur'an'ın kendilerinden bahsettiği Sabiiler değildir. Onlar bu ismi kitap ehli şemsiyesi altına girmek için kullanmış olabilirler.⁵⁶ Harranileri sahip oldukları inançları ve yaptıkları ibadetleri sebebiyle kitap ehlinde saymamız mümkün değildir. Onlar daha çok putperest bir kavmin özelliklerini taşımaktadırlar.

b- Betayih Sabiileri (Mandeenler) : Güney Irak'ta giyim, kuşam ve yaşayış şekilleriyle diğer insanlardan ayrılan bir grupturlar. Eski Sabii adet ve geleneklerinin büyük bir kısmı bunlarda da vardır. Tabiatıyla bu adetlerin başında

⁵⁴ Gündüz, a.g.e. s.9

⁵⁵ Kaya, "Ehl-i Kitap", *DİA*, X. 517

⁵⁶ İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsirü'l- Kur'anil- Azim*, Darü'l- Fikr, Beyrut, 1401, I, 104.

yıldız ve gezegenlere tapınmak gelmektedir. Bu gruba giren Sabiiler buldukları bölgeye izafeten Betayih Sabiîleri olarak isimlendirilmişlerdir. Betayih Sabiîleri, Harran Sabiîlerinden farklıdır. Aralarında sadece isim benzerliği vardır. İtikadî bakımdan aralarında hiçbir benzerlik yoktur. Bunların ibadetleri de bozulmuş Sabii geleneğine göre şekillenmiştir. Mesela namazları kesinlikle Müslümanların namazlarına benzemez. Onların namazları hafif bir sesle okunan Mandeeni zikrinden ibarettir.⁵⁷ Mandeen Sabiilerinin Yahudi veya Hıristiyan mezheplerinden birinden oldukları da ileri sürülmüştür. Onların mensuplarının isimlerinin Yahudi isimleriyle aynı olması bir yönden bu iddiayı desteklese de kanaatimizce bu iddia doğru değildir. Çünkü Yahudi ve Hıristiyan mezheplerinin hepsinin de kendilerine ait isimleri vardır.

Mandeenlerin kitap ehlinden olup olmadıkları hususuna gelince bu konuda şunları söyleyebiliriz: Her şeyden önce bir zümrenin kitap ehlinden olması onların Yüce Allah'ın rızasına uygun hareket eden insanlar oldukları anlamını taşımaz. Nitekim Kur'an'da kitap ehlinin kınandığını biliyoruz. Kur'an-ı Kerim Yüce Allah'a oğul isnat eden Hıristiyan ve Yahudileri kitap ehlinden saymış ve onları İslama davet etmiştir. Mandeen Sabiileri de kanaatimizce Kur'an-ı Kerim'de kendilerinden bahsedilen Sabiilerdir. Onların da tıpkı Yahudi ve Hıristiyanlar gibi, Yüce Allah hakkında yanlış inançları vardır. Ancak bütün bunlara rağmen Kur'an-ı Kerim onları kitap ehlinden saymaktadır. Kur'an-ı Kerim'in kitap ehlinden saydığını söylediğimiz Betayih (Mandeen) Sabiilerinin inançları her ne kadar yanlış olsa bile netice de onların Allah'a olan bir yönelişleri vardır. Mevcut Sabii fırkaları arasında aşırılıkları en az olan grup bunlardır. Kur'an-ı Kerim'de diğer üç zümrenin yanında Sabiilerin zikredildiğini daha önce söylemiştik. "...Sabiilerden kim Allah'a ve ahiret gününe iman ederse..."⁵⁸ meâlindeki ayetin delaletiyle Kur'an-ı Kerim'in indirildiği zaman diliminde bu dinin mensuplarının dünyada mevcut olması gerekir. Çünkü Kur'an-ı Kerim hayatta olanları imana davet eder. O halde Kur'an-ı Kerim'in muhatap aldığı ve kitap ehlinden saydığı Sabiiler Betayih Sabiileridir.

⁵⁷ Kurtubi, *el-Camiu li-ahkami'l-Kur'an*, trc. M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları, İstanbul, 1997, II, 139.

⁵⁸ Maide 5/69.

Bütün bu ortaya koyduğumuz görüşlerin ışığında özetle şunu söyleyebiliriz: Sabîler, ellerinde vahiy mahsulü olduğuna inandıkları, ancak gerçekte bir takım Sabîî adetlerini ve dinî merasimlerini düzenleyen bir kitaba sahip oldukları halde, yukarıda bahsi geçen Betayih ya da diğer adıyla Mandeen fırkasının dışındakiler ehl-i kitap olma özelliğini büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Zira onlar, bazen meleklerle, bazen yıldızlara ve gezegenlere tapınan putperest insanlar olarak karşımıza çıktıkları için bu vasıfları, kendilerini kitap ehlinden ziyade şirk ehli kategorisine dahil etmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EHL-İ KİTAB'IN CENNETLİK OLABİLMESİ İÇİN HZ. MUHAMMED'E TABİ OLMASI GEREKTİĞİ TEZİ VE DELİLLERİ

A.Genel Bilgiler

Günümüzde, Yahudi, Hıristiyan ve Sabîlerin son peygambere ve dolayısıyla son dine inanmadan cennete gireceği fikri ortaya atılmakta, bu fikri desteklemek amacıyla bir kısım Kur'an ayetleri gündeme getirilmektedir. Bu teze Bakara suresi 62. ve Maide suresi 69. ayetleri delil olarak sunulmaktadır ki bu ayetlerin mealleri şöyledir:

*“İman edenler, Yahudiler, Hıristiyanlar, Sabîler... Her kim Allah'a ve âhiret gününe (gerçekten) iman eder ve amel-i salih işlerse, elbette onların Rab'leri yanında mükâfatları vardır. Onlar için herhangi bir korku olmadığı gibi kendilerini üzecek bir şeyle de karşılaşmazlar.”*⁵⁹

*“İman edenler, Yahudiler, Sabîler, Hıristiyanlar... Bunlar içinden her kim Allah'a ve ahiret gününe iman edip makbul ve güzel işler yaparsa, onlara hiçbir korku yoktur ve onlar asla üzülmezler.”*⁶⁰

Buna karşılık Hz.Muhammed'e inanmadan cennete gidilemeyeceğini savunanlar da bir takım deliller kullanmaktadırlar. Söz konusu tez sahiplerinin görüşlerini ve delillerini incelemeye başlamadan önce farklılıkları ortaya koymak amacıyla klasik tefsirlerde bu ayetlerin nasıl yorumlandığının bilinmesinde fayda mülhaza etmekteyiz. Dolayısıyla konumuzla ilgili olan bu ayetleri üç ana başlık

⁵⁹ Bakara 2/62.

⁶⁰ Maide 5/ 69.

altında inceleyeceğiz.

1- Konuyla İlgili Ayetlerin İniş Sebebi Hakkındaki Görüşler

Bu ayet-i kerimelerin, Selman-ı Farisi'nin arkadaşları hakkında nazil olduğu rivayet edilmektedir. Kaynaklarda zikredildiğine göre Selman-ı Farisî, şöyle demiştir: “Ben Resulullah’a, beraberlerinde bulunduğum din ehlinde sordum; namazlarını, ibadetlerini zikrettim. Bunun üzerine bu ayet-i kerime nazil oldu.” Resulullah’ı görmeyen Hıristiyan arkadaşlarının, Resulullah’ı beklediklerini, onu görebilmiş olsaydılar ona iman edeceklerini söyleyince Resulullah, onların, İslam dini üzere ölmediklerini beyan etmiş, bunun üzerine Selman çokça üzülmüştür. İşte bu sırada bu ayet-i kerime nazil olmuş, Hz. İsa'nın dinine tabi olup da Resulullah’ı görmeden ölenlerin kurtulmuş olacaklarını, Resulullah’ı görüp de iman etmeyenlerin ise helak olacaklarını beyan etmiştir.⁶¹

2- Ayetlerde Geçen “İman Edenler” İfadesinin Kapsamı Hakkındaki Görüşler

Müfessirler “iman edenler” ifadesinden kimlerin kast edildiği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bunun sebebi, aynı ayetin sonundaki “*kim Allah’a ve ahiret gününe iman ederse*” ibaresinin yer almasıdır. Bu ikinci ibare, baştaki “iman edenler” ifadesindeki imandan kast edilen şeyden başka bir şey olmasını gerektirir. Müşkil olma bakımından bunun bir benzeri de: “*Ey iman edenler, iman ediniz.*”⁶² ayetidir. İşte bu müşkillikten ötürü âlimler bir çok görüş zikretmişlerdir. Görüşleri kısaca şöyle özetleyebiliriz:

a- Bunlar Allah'ın peygamberini ve onun Allah'tan getirdiklerini tasdik edenler, yani Müslüman olanlardır.⁶³

b- Hz. Peygamber (s.a.v) gönderilmezden önce, Yahudilik ve Hıristiyanlığın batıl itikatlarından uzak olarak Hz.İsa (a.s)' ya inanmış olan kimselerdir. Mesela, Kuss b. Saide, Rahib Bahira, Habibu'n-Neccar, Zeyd b. Amr b. Nüfeyl, Varaka b. Nevfel, Selman-ı Farisi, Ebu Zerri'l- Gifari ve Necaşî'nin heyetindeki kimseler bu kabildendir. Buna göre sanki Hak Teâla şöyle demektedir: “Hz.Muhammed,

⁶¹ el-Vâhidî, Ebu'Hasen Ali b. Ahmed, *Esbâbu'n-Nüzûl*, Beyrut 1985 (İkinci baskı), s. 24.

⁶² Nisa 4/136.

⁶³ İbn Kesir, a.g.e, II, 364.

peygamber olarak gönderilmeden önce Yahudilerin ve Hıristiyanların batıl dinlerine bağlı olanlardan, Hz.Muhammed peygamber olarak gönderildikten sonra ona, Allah'a ve ahiret gününe iman eden herkes için, Rab'leri katında mükâfat vardır."⁶⁴

c- Bunlar münafıklardır.⁶⁵ Dış görünüşlerinde iman eden kimselerdir. İşte bundan dolayı onlar, Yahudi, Hıristiyan ve Sabiilerle birlikte söz konusu edilmiştir.⁶⁶ Sadece dilleriyle iman ettiklerinden onların da kafirler arasına dahil edilmesi buna karinedir. Onların nifak nitelemesiyle değil de bu şekilde belirtilmeleri, sarahatle bildiriyor ki, onların bulunduğu merteye, her ne kadar iman olarak ifade ediliyorsa da, bu, onlara asla fayda sağlamaz ve onları küfür bataklığından kesinlikle kurtarmaz.⁶⁷

d- Bunlar muhlis olsun, münafık olsun, İslam dini ile mütedeyyin olanlardır. Bu takdirde iman edenleri, mutlak anlamda “Allah’a ve ahiret gününe iman edenler” veya bu vasfi taşıyanlar olarak tefsir etmek gerekir. Bu iman vasfı ister muhlislerde olduğu gibi ısrarlı ve devamlı, ister münafık ve gayri müslimlerde olduğu gibi sonradan ihdas ve inşa edilmiş olsun sonuç aynıdır. Bunun muhlis mü’minleri de kapsayacak şekilde umumi olarak ifade edilmesi, diğerlerini imana daha fazla teşvik etmek içindir. Başka bir deyişle onların gerçek iman vasfını taşımakta gecikmiş olmaları, önceki mü’minlere bile örnek teşkil edecek derecede mükemmel bir mü’min olmalarına engel değildir.⁶⁸

Kanaatimizce bu yorumlardan en sahih olanı son görüştür. Çünkü Kur’an-ı Kerim pek çok ayette iman esaslarını özetlemekte; bu özü bazen mebd ve mead dediğimiz “Allah ve ahiret inancıyla”⁶⁹; bazen Allah’a ve peygamberlere iman ile;⁷⁰

⁶⁴ Razi, Fahreddin, *Mefâtihu'l-Gayb, (Tefsir-i Kebir)*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988, III, 545.

⁶⁵ Semerkandi, Seyyid Alaeddin Ali Bin Yahya, *Muhtasar Bahru'l-Ulum Tefsiri (İlimler Deryası)*, Çev. Ali Kara, Mutlu yay. İstanbul t.y, II, 194.

⁶⁶ Kurtubi, a.g.e, VI, 137.

⁶⁷ Ebu's-Suud Efendi, *İrşad-ı Akli Selim İla Mezay-ı Kitabi'l-Kerim (Ebu's-Suud Tefsiri)*, Çev: Ali Akın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2005, II, 259.

⁶⁸ Beydavi, Abdullah ibn Ömer ibn Muhammed Nâsiruddin, Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, <http://www.altafisir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=6&tSoraNo=2&tAyahNo=62&tDisplay=yes&UserProfile=0>.

⁶⁹ Örnek olarak bkz. Bakara 2/8, 126, 228, 232, 264; Al-i İmran 3/114; Nisa 4/38, 39, 59; Tevbe 9/18, 19, 29, 44, 45, 99; Yusuf 12/32; Nur 24/2; Talak 65/2.

⁷⁰ Örnek olarak bkz. Nisa 4/150, 152, 171; Tevbe 9/54, 84; Nur 24/47, 62; Ankebut 29/10; Fetih 48/9, 13; Hadid 57/7, 19, 21; Mümtehine 60/1, 4; Saf 61/11.

bazen de sadece Allah'a⁷¹ veya ahirete⁷² ya da Hz. Peygamber'e iman⁷³ ile ifade etmektedir. Zaten doğru bir mantık ile düşünüldüğü takdirde iman esaslarının bir bütünün birbirinden ayrılmaz birer parçaları oldukları, dolayısıyla birine iman etmenin diğerlerine de inanmayı gerektirdiği sonucuna varılır.

Bu yorumu destekleyen önemli delillerden birisi de Fatiha suresindeki “*Bizi doğru yola ilet!*”⁷⁴ ayettir. Şüphesiz namaz kılan bir mümin elbette ki doğru yoldadır. Öyleyse meâlindeki bu cümleden maksat “Bizi doğru yoldan ayırma, bu yolda sebat edenlerden eyle!” anlamında bir duadır. Burada da “*iman edenler*” ibaresiyle “*imanda sebat edenler*” manası kast edilebilir.

3-Söz Konusu Ayetlerin Mensuh Olup Olmadığı Hakkındaki Görüşler

İbn Abbas'tan, Bakara 2/62. ayetin yüce Allah'ın “*Kim İslam'dan başka bir din ararsa asla ondan kabul olunmaz.*”⁷⁵ meâlindeki ayet ile neshedildiğine dair bir rivayet gelmiştir.⁷⁶ Tabressi de bu ayetlerin Al-i İmran 3/85. ayetle neshedildiği yönündeki İbn Abbas'tan gelen rivayete şöyle bir açıklama getirmektedir: Bu ayetler Al-i İmran suresi 85. ayetle neshedilmiş olamaz. Çünkü vaad içeren haberde nesh olmaz. Nesh, maslahatların değişmesiyle değişmesi caiz olan şer'i hükümlerde olur. Nesh ile ilgili gelen rivayetin İbn Abbas'a ait olmadığını söylemek en doğru olanıdır.⁷⁷

Netice olarak diyebiliriz ki bu ayetler neshedilmemiştir. Neshedildiği yönündeki rivayet sağlam değildir. Hem Tabressi'nin dediği gibi söz konusu ayetler neshin cari olduğu ahkâm ile alakalı değildir. Dolayısıyla bu ayetler dine davet bağlamında anlaşılmalıdır.

⁷¹ Örnek olarak bkz. Bakara 2/256; Al-i İmran 3/52, 110; Yunus 10/84; Nahl 16/106; Mümin 40/84; Teğabün 64/9, 11; Talak 65/11; Hakka 69/33; Buruc 85/8.

⁷² Örnek olarak bkz. A'râf 7/45; Hud 11/19; Nahl 16/22; İsrâ 17/10; Müminun 23/74; Neml 27/3-4; Lokman 31/4; Sebe' 34/8; Zümer 39/45; Fussilet 41/7; Necm 53/27.

⁷³ Örnek olarak bkz. Hadid 57/28.

⁷⁴ Fatiha 1/6.

⁷⁵ Al-i İmran 3/85.

⁷⁶ Kurtubi, a.g.e, II, 141.

⁷⁷ Tabressi Mecmau'l- Beyan fi tefsiri'l-Kur'an, <http://www.altafisr.com/Tafasir.asp?tMadhNo=0&tTafsirNo=2&tSoraNo=2&tAyahNo=62&tDisplay=yes&UserProfile=0>.

B.Ehl-İ Kitab'ın Cennetlik Olabilmesi İçin Hz. Muhammed'e Tabi Olması Gerektiğini Savunanlar ve Delilleri

I.Kadim Müfessirler

1.Taberî

Taberî'ye göre Bakara suresi 62. ayetinde zikredilen Yahudi, Hristiyan ve Sabîilerin iman edenlerinden maksat, Hz. Muhammed'e ve O'nun Allah katından getirdiklerine iman edenlerdir. Ehl-i kitap olan Yahudiler, Hz. İsa'ya kadar Tevrat'a sarıldıkları müddetçe iman etmiş sayılırlar. Hz. İsa geldikten sonra O'na iman etmeyenler hüsrandadırlar. Hristiyanlar da Hz. Muhammed gelinceye kadar Hz. İsa'ya uydukları takdirde iman etmiş sayılırlar. Hz. Muhammed geldikten sonra da O'na iman etmek zorundadırlar. Aksi halde onlar da hüsrandadırlar.⁷⁸

Taberî'nin açıklamalarından çıkardığımız netice şudur: Hz. Muhammed gönderildikten sonra cennete girmek için O'na inanmak zorunludur. O'na inanmayanlar cennete giremezler.

2. Zemahşerî

Zemahşeri, Bakara suresi 62. ayeti hakkında yorum yaparken şunları ifade etmektedir: “Ayette zikredilen gruplardan her kim İslam dinine girip Hz.Muhammed'e iman ederse ve imanının gereklerini yerine getirirse mahzun olmaz.”⁷⁹

Zemahşeri'nin ifadelerinden anlıyoruz ki Hz. Muhammed'e inanmadan cennete gidilemez.

3.Fahredden Razi

Fahredden Razi, Bakara suresi 62. ayeti açıklarken cennete girme konusunda Hz.Peygambere imanın gerekli olup olmadığı hususunda şu açıklamaları yapmaktadır: “ Bu ayette belirtilen dört fırka, dalâletlerinden vazgeçip hak dini tasdik ettikleri zaman Allah, onların imanlarını ve ibadetlerini kabul edeceğini ve ahirette onlara mükâfat vereceğini açıklamıştır.”⁸⁰

⁷⁸ Taberî, a.g.e, VIII, 225.

⁷⁹ Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud İbn Ömer, Keşşaf, <http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=2&tSoraNo=2&tAyahNo=62&tDisplay=yes&UserProfile=0>.

⁸⁰ Fahrüddin Er-Râzi, a.g.e, 3/56.

Fahredden Razi'ye göre "Allah'a iman etme" ifadesine, Allah'ın vacip kıldığı şeylere, yani peygamberlerine iman girer. Peygamberlere iman edilmeden cennete girilemez.⁸¹

4.Beydavî

Beydavi, Bakara suresi 62. ayetinde geçen "*Kim Allah'a, ahiret gününe inanır ve salih amel işlerse*" ifadesiyle ilgili şunları kaydetmektedir: "Kim, nesholmadan önce kendi dinine bağlı olup, dininin emirlerine göre yaşarsa ve İslam geldikten sonra da Hz.Muhammed'e inanıp O'nun dinine girerse mahzun olmayacaktır."⁸²

Beydavî'nin açıklamaları neticesinde şunları söyleyebiliriz: Hz. Muhammed'e iman etmek zorunludur. O'na inanıp tabi olmadan cennete girilemez.

5.İbn Kesir

İbn Kesir, konumuzla ilgili açıklamaları yaparken Maide suresi 68. ayeti delil olarak kullanmaktadır: "*Ey Muhammed de ki: Ey ehli kitap; siz Tevrat'ı, İncil'i, ve rabbinizden size indirileni dosdoğru tatbik etmedikçe hiçbir şey üzere değilsiniz. Andolsun ki; Rabbinden sana indirilen onların çoğunun azgınlık ve küfrünü artıracaktır. Öyleyse o kâfirler topluluğu için tasalanma.*" Bu ayetin tefsiri sadedinde o şunları kaydeder: "Yahudi, Hıristiyan ve Sabîler Allah'a, ahiret gününe iman etmiş; kıyamet gününde dirilişe ve cezaya inanmış; salih amel işlemiş olabilirler. Ancak bu ameller, insanlara ve cinlere peygamber olarak gönderilen, gerçek risalet sahibi Hz. Peygamberin şeriatına uygun olmadıkça hiçbir anlam ifade etmezler. Ama kim bu niteliklere sahip olursa onlar için artık "*hiç korku yoktur.*" Gelecekte endişe etmedikleri gibi geride bıraktıklarından da üzüntü duymazlar."⁸³

İbn Kesir devamla şöyle der: "Allah, Hz.Muhammed'i peygamberlerin sonuncusu ve bütün insanlığa peygamber olarak gönderince, ehl-i kitabın O'nu tasdik etmesi ve O'nun emrettiğine itaat edip yasakladığından sakınması gerekirdi."⁸⁴

Netice olarak İbn Kesir'e göre Hz. Muhammed'e tabi olmadan cennete girilemez.

⁸¹ Fahrüddin Er-Râzi, *a.g.e*, 3/ 57.

⁸² Beydavi, *envaruttenzil ve esraruttevil*, <http://www.altafisr.org/Tafasir.asp?tMadhNo= 0&tTafsirNo=6&tSoraNo=2&tAyahNo=62&tDisplay=yes&UserProfile=0>.

⁸³ İbn Kesir, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, V, 2423.

⁸⁴ İbn Kesir, *a.g.e*, II, 364.

Buraya kadar örnek kabilinden incelediğimiz klasik tefsirlerden çıkardığımız sonuç şudur: Hz. Muhammed gönderilmeden önce o zamanki dininin gereklerini yerine getirenler cennete gireceklerdir. Ancak Hz. Muhammed gönderildikten sonra herkesin O'na iman etmesi gerekir. O'na iman edip tabi olmadan cennete girilemez. Bu konuda bazı hadisler de vardır:

*“Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki bu ümmetten hiç bir kimsenin Yahudi veya Hıristiyan olduğunu duymak istemiyorum. Eğer böyle bir kişi bana inanmadan önce ölürse o ancak cehennemliktir.”*⁸⁵

*“Ümmetinden veya Yahudilerden ya da Hıristiyanlardan her kim Benim peygamber olduğumu işitir de Bana iman etmezse o kişi cennete giremeyecektir.”*⁸⁶

Son Peygamberi inkâr eden, bütün Peygamberleri ve tüm ilahî mesajların aslını inkâr etmiş sayılır. Çünkü önceki ilahi kitapların da özünü ihtiva eden tek ve yegâne hak kitap Kur'an'dır. Diğer bütün kitaplar bozulmuş ve hükümleri kaldırılmış olduğundan onlarla asla amel edilmez. Geçmiş Peygamberlere abi olunamaz. Amel ve istikamet Kur'an'a ve Hz. Muhammed (sav)'e göredir. O halde Hz. Muhammed (as)'ın teşrifıyla tek geçerli din İslam, tek amel edilecek kitap Kur'an, tek takip edilecek Peygamber O'dur. İşte Kelime-i Tevhid, asıl şunu vurgular: Allah birdir, O'ndan başka ilah yoktur. Muhammed (sav) O'nun kulu ve elçisidir. Şimdi burada, tevhid manasının tam ekseninde, Muhammed (as)'in Nebi ve Resul oluşu vardır. Başka bir ifade ile imanı ifade eden kelime Muhammed (s.a.v)'e bağlanmıştır. Bu manayı bozan, Resulü dışlayan, her girişim ve yaklaşımın küfür olduğunda asla şüphe yoktur.

⁸⁵ Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, *Sahih-i Müslim ve tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, II, 153, İstanbul, 1974.

⁸⁶ Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed, *el-Müsned*, terceme ve açıklama Rıfat Oral; tahkik ve tahrif Süleyman Sarı, Ensar Yayıncılık, Konya, 2003. IV. 396.

II.Çağdaş Müfessirler

1.Konyalı Mehmed Vehbi

Konyalı Mehmed Vehbi, tefsirinde Bakara 2/62 ayetin açıklamasını yaparken şunları kaydetmektedir: “Yani şol kimseler ki onlar lisanlarıyla iman ettiler ve ümmet-i Musa’dan Yahudi ve ümmet-i İsa’dan Nasara ve mekleklere ibadet eden Sabiye’den oldukları halde din-i İslam zuhur edince Allahü Teala’ya ve yevm-i Ahirete iman-ı halis ve amel-i salih işleyip sıdk ile İslam’a dahil olanlar için Rab’leri indinde iman ve amellerine vaad olunan ecr-i cezil vardır ve dünyada kılıçtan ve ahirette onlar üzerine korku olmadığı gibi onlar mahzun da olmazlar.”⁸⁷

Bu ifadelerden şu sonuçları çıkarabiliriz:

1-Ayetin başındaki “*iman edenler*” ibaresinden “diliyle iman ettiğini söyleyip de kalben iman etmemiş olan münafıklar” kast edilmektedir.

2-Yahudi, Hırisiyen ve Sabiilerden İslam dinine girenler dünyada korkudan, Ahirette kederden emin olurlar.

Böylece Mehmed Vehbi, Ehl-i kitabın Cennetlik olabilmesi için İslam dinine girip bütün iman esaslarına samimiyetle inanmalarının ve bu imanın bir sonucu olarak salih amel işlemelerinin zorunlu olduğu kanatindedir.

Aynı kanaatini benzer cümlelerle Maide 5/69. ayetin tefsirinde de takrarlayan Mehmed Vehbi, burada ayrıca “Kur’an’a ve son Peygambere iman etmedikçe hiçbir milletin doğru bir din üzere bulunmayacakları” hususunu da vurgulamaktadır.⁸⁸

2.Elmalılı Hamdi Yazır (1878 - 1942)

Cennet’e girilmesi için Hz. Muhammed’e iman etmenin şart olduğunu savunan çağdaş müfessirlerden biri olan Elmalılı Hamdi Yazır, Bakara 2/62. ayeti yorumlarken şu ifadelerle yer vermektedir: “Bu surenin baş tarafında *‘İşte onlar Rabblerinden gelen bir hidayet üzeredirler ve gerçekten kurtuluşa erenler de ancak onlardır.’* (Bakara, 2/5) müjdesinin kimlere mahsus olduğu bilinmektedir ve bunda *‘Sana indirilene ve senden önce indirilene inananlar.’* (Bakara, 2/4) şartı da bulunmaktadır. Bunun için ahirete iman ve bütün peygamberlerle birlikte Hz.

⁸⁷ Konyalı Mehmed Vehbi, *Hülâsatu’l-Beyan fî Tefsiri’l-Kur’an*, İstanbul t.y. I, 143.

⁸⁸ Bkz. Konyalı Mehmed Vehbi, III, 1276-1277.

Muhammed'e (s.a.v.) ve ona indirilen kitaba iman etmiş olanlara mahsus olduğu tebliğ edilmişti. Bakara Suresi 62. ayetin bilhassa bu noktadan İsrailoğulları'na hitap şeklinde bir icmal olup, bütün bu açıklamaların İslâm dinine davet sadedinde ve '*Sizin yanınızda bulunan kitabı doğrulayan bu kitaba (Kur'ân'a) iman edin ve onu ilk inkâr eden olmayın!*' (Bakara, 2/41) ilâhî emrini desteklemek için gelmiş olduğunda şüpheye yer yoktur. Hz. Muhammed'in peygamberliğinden önce Allah'a ve ahiret gününe iman eden ve iyi amel işleyenler bile Tevrat ve İncil hükmünce geleceğin büyük peygamberine iman ile mükellef idiler, buna işaret olmak üzere '*Ahdimi yerine getirin.*' (Bakara, 2/40) buyurulmuştu. Böyle iken Hz. Muhammed'in peygamberliğinden sonra onu inkâr edenler arasında gerçek iman ehli bulunduğu varsayımı imkânsızdır. Allah'a ve hesap gününe imanı bulunan ve bu iman ile mütenasip salih amel işleyecek olan kimselerin Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr etmeleri mümkün değildir."⁸⁹

Elmalılı, konumuzla ilgili görüşlerini şu satırlarıyla izaha devam etmektedir: "Konuyla ilgili şu ayeti kerimeyi inceleyelim. "*Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği Kitab'a ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkâr ederse sapıklığın en koyusuna düşmüş olur.*"⁹⁰ Bu ayetin iniş sebebi ile ilgili kaynaklarda şu rivayet yer almaktadır: Yahudi hahamlarından bir topluluk, Resulullah'a gelmişler: "Ey Allah'ın Resülü! Biz, sana, kitabına, Musa'ya, Tevrat'a ve Üzeyr'e iman ediyoruz ve bunlardan başka kitapları ve peygamberleri tanımıyoruz." demişlerdi. Peygamberimiz de: "Hayır, Allah'a, bütün peygamberlerine, Muhammed'e ve kitabı Kur'an'a ve ondan önceki her kitaba iman ediniz!" buyurdu. "Yapmayız." dediler. Bu ayet nazil oldu ve hepsi iman ettiler. Dikkate şayandır ki, iman fıkrasında "*Allah'a, Resulüne, Resulüne indirilen kitaba, ondan önce indirilmiş olan kitaba*" diye dört şeye iman belirtilmiştir. Bu da "Allah'a iman, peygambere iman, kitaplara iman" diye üç mertebede özetlenebilir. Halbuki küfür fıkrasında, "*Allah'ı inkâr, meleklerini inkâr, kitaplarını inkâr, peygamberlerini inkâr, ahiret gününü inkâr*" diye melekler ve ahiret günü de eklenerek beş şey açıklanmış, hem de Resul'e diğer resuller de eklenerek çoğul kipiyle buyurulmuştur.

⁸⁹ Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, Azim Yay. İst.1994, III, 286.

⁹⁰ Nisa 4/136.

Bununla, Allah ve Peygambere, bütün kitaplara imanın, her halde bütün peygamberlere, meleklerle ve ahiret gününe imanı içine aldığı gösterilmiş ve bir insanın Allah'a, Peygamber'e ve kitaplara iman iddia edip de peygamberlerden birini, melekleri veya ahireti inkâra kalkışması ve bu hususta gelmiş olan ayetleri tevile çalışması ihtimali bulunduğundan, bunları inkâr edenlerin Allah'ı da inkâr etmiş oldukları bilhassa açıklanmıştır.”⁹¹

Görüldüğü gibi Elmalı da iman esaslarının bütünlüğü prensibini vurgulamakta ve bunlardan birini inkâr etmenin “Allah’ı inkâr” anlamına geleceğini belirtmektedir. Allah’ı inkâr ettikten sonra Cennet’e girilemeyeceği âşikar olduğuna göre, aynı neticeye götüren Hz. Muhammed’in risaletini kabul etmeden Cennet’e girebileceğini düşünmek imkansızdır.

3.Ömer Nasuhi Bilmen (1882 - 1971)

Yukarıda görüşlerini serdettiğimiz çağdaşlarıyla aynı tezi savunan Bilmen, “*Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*” adlı eserinde Bakara 2/62. ayetin tefsiri sadedinde şu açıklamaları yapmaktadır:

“Evet... Bu ayet-i kerime gösteriyor ki: Herhangi bir insan azab-ı ilahiden emin, istikbali müemmen olmak için hakiki bir dine salık olmak lazımdır. Vaktiyle herhangi bir peygamberin tebliğatına tabi olanlar o peygamberin ümmetinden madut ve din-i hakka sahip bulunmuşlardır. Bilahere edyan-ı salifenin bir çok ahkâmı nesh edilerek hatemül-edyan olan İslamiyet bütün beşeriyetin dini olmak üzere taraf-ı ilahiden son peygamberi alışan olan Hz. Muhammed aleyhisselam vasıtasıyla bütün insanlara tebliğ edilmiştir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de “ ان الدين عند الله الاسلام ” buyurulmaktadır.

Binaenaleyh hatemül-enbiya efendimizden itibaren onun tebliğatı vechile Allah Teala’ya, Ahiret gününe vesair dinî esaslara iman eden va namaz oruç gibi salih amellerde bulunan insanlar, hangi bir kavme, hangi bir ırka mensup bulunmuş olurlarsa olsunlar artık selamettedirler, onlar için uhrevî bir korku, bir hüznün ve keder yoktur. Onlar atıfet-i İlahiyeye namzet bulunmaktadır.”⁹²

Ebedî kurtuluş için son paygambere iman etmenin şart olduğunu açıkça belirten Bilmen’in yukarıdaki ifadelerini şu şekilde özetleyebiliriz:

⁹¹ Yazır, a.g.e, III, 105.

⁹² Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur’an-ı Kerim’in Türkçe Meali Alisi ve Tefsiri*, İstanbul t.y. I, 62.

1-Allah'ın azabından emin olmak için onun katından gelmiş olan gerçek bir ilahî dine tabi olmak gerekir.

2-Geçmiş peygamberlerin davetine icabet eden insanlar, gerçek dine intisap etmiş sayılırlar.

3-Son din olarak Allah tarafından son peygamberle gönderilen İslamiyet “Allah katında hak din, İslâm'dır.”⁹³ meâlindeki ayetin delaletiyle geçmiş bütün dinleri yürürlükten kaldırmış olan evrensel gerçek dindir.

4-Hz. Peygamberin (s.a.v.) gönderilmesinden sonra ona iman eden herkes ırkı, nesebi, ve eski dini ne olursa olsun uhrevî kurtulaşa nail olmuştur.

Aynı hususları Maide 5/69. ayetin tefsirinde de tekrarlayan Bilmen, “her düşünen insanın gerçek iman ve güzel amel ile Ahiret saadetini kazanmaya çalışması gerektiğini ve Sabiiler gibi batıl inanca sahip olanlar bile inançlarını düzelterek güzel amele muvaffak olduğuna göre onların durumunda olan bütün gayr-i müslimlerin bir an önce tövbe ederek İslamiyet dairesine girmelerinin elzem olduğunu” dile getirmektedir.⁹⁴

4. Seyyid Kutub (1906- 1967)

Sosyoloji ağırlıklı bir tefsir yazan çağdaş müfessirlerden Seyyid Kutub, söz konusu tez ile ilgili görüşlerini “*Peygamber Rabbinden kendisine indirilenlere iman etti. Müminler de. Onların her birisi Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. Biz onun peygamberlerinden hiç bir kimse arasında fark gözetmeyiz (derler).*”⁹⁵ meâlindeki ayeti delil getirerek şu şekilde ortaya koymaktadır: “Bu ayet, Hz. Muhammed'in iman esası koymadığını, iman alanına beşerin müdahale edemeyeceğini vurgulamaktadır. Mü'minler de Peygamberle beraber Allah'ın indirdiğine inanırlar. Başka bir deyişle, iman esaslarında peygamber ile mü'minler buluşur ve iman esasları onların asgarî müşterekini oluşturur. Demek ki, iman esaslarında ittifak vardır; peygamberle mü'minler aynı inancı paylaşırlar. Böylece, iman esaslarının bütünleştirici özelliği ortaya çıkmaktadır. Ayette iman esaslarından dördü zikredilmekte; ahirete iman ile kadere iman zikredilmemektedir. Burada sayılan iman esasları, önem sırasına göre dizilmiştir. Bu, Allah'a inanmadan,

⁹³ Al-i İmran 3/19.

⁹⁴ Bkz. Bilmen, II, 799-800.

⁹⁵ Bakara 2/285.

diğer üçüne imanın işe yaramayacağı anlamına gelir. Bir önceki, bir sonrakilerin olmazsa olmazını teşkil etmekte, bu iman esaslarına Hz. Muhammed de inanmaktadır. Bir peygamberin, kendinden önceki kitaplara ve peygamberlere inanma zorunluluğuna işaret eden bu ayet, peygamberlerin ihtilaf değil, ittifak içinde olduklarına dikkat çekmektedir. Kendinden önceki peygamberlere inanmayan, onları tasdik etmeyen kişi peygamber olamaz. Peygamberlik makamı ihtilaf, reddetme ve münakaşa makamı değildir. Peygamberlik yolu bir süreçtir ve bu nedenle devamlılık arz eder ve bu yolda hiç değişmeyen iman esasları, ahlâki değerler ve ibadet şekilleri vardır. Ayet peygamberlerin tümüne iman etmenin şart olduğuna delildir. Peygamberlere olan imanın doğruluğu, onlar arasında ayırım yapmamaya bağlıdır. Peygamberler arasında ayırım yapan kimseler, aslında kendi peygamberlerine de inanmamaktadırlar.”⁹⁶

Seyyid Kutub, bu ifadeleriyle bütün peygamberlere iman etmenin ve onlar arasında ayırım yapmamanın gerekli olduğunu vurgulamanın yanı sıra önemli bir noktaya daha dikkat çekmektedir. O da fazilet noktasında değil de iman açısından onlar arasında ayırım yapan birisinin esasen kendi peygamberine de inanmadığıdır. Böylece o Hz. Muhammed’e iman etmeyen Kitap ehlinin kendi dinlerine olan sadakatlerini sorgulamakta ve onları samimiyetsizlikle itham etmektedir. Kanaatimizce bu son derece doğru bir yaklaşımdır. Nitekim Kur’an, birçok ayetiyle İsrailoğullarını aynı ithamla suçlamış, şayet samimi iseler neden kendi içlerinden gelen Peygamberleri öldürdüklerini sormuş, Tevrat’ın hükmüne uymadıkları zaman da onları Tevrat’ı getirip okumaya çağırmıştır.⁹⁷

5.Hayrettin Karaman

Aynı tezi savunan çağdaş bilim adamlarından biri olan Hayrettin Karaman, konuyla ilgili olarak şunları kaydetmektedir:

“Uhrevî kurtuluş konusunda Kur’an-ı Kerim’in ısrarla üzerinde durup vazgeçilmez gördüğü şartlar; Allah'ın varlık ve birliği ile ahirete inanmak, Hz. Muhammed’in (s.a.v) peygamberliğini ve öğretisini tanımak, Allah'ın razı olduğu

⁹⁶ Seyyid Kutub, *Fizilali'l-Kuran*, çev: Bekir Karlığa- M. Emin Saraç, Hikmet yayınları, İstanbul, bty, II, 201.

⁹⁷ Örnek olarak bkz. Bakara 2/91; Al-i İmran 3/93, 183; Maide 5/43.

güzel işler yapmaktır.⁹⁸ Pek çok ayet bu konuya delildir. Şimdi konuyla ilgili ayetleri inceleyelim.

*“Deyiniz ki, "Biz, Allah'a iman ettik ve bize ne indirildiye, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakub'a ve torunlarına ne indirildiye, Musa'ya ve İsa'ya ne indirildiye ve bütün peygamberlere Rablerinden ne verildiye hepsine iman ettik. Biz onların arasında fark gözetmeyiz ve biz ancak O'na boyun eğen müslümanlarız.”*⁹⁹ Ayet, müslümanları etkilemeye çalışan Yahudi ve Hıristiyanlara, evrensel İslâm inancının tanımını vererek; Allah'a, Kur'an'a, peygamberlere ve onlara indirilenlere inanılması gerektiğini ifade buyurmaktadır. “Bütün peygamberler” ifadesiyle, gelmiş geçmiş bütün peygamberlere inanmanın şart olduğunu vurgulayan bu ayet; “torun” kelimesiyle, zikri geçen peygamberlerin neslinden gelen peygamberlere de inanılması gerektiğine işaret etmektedir. Bütün peygamberlere ve onlara indirilenlere inanmak, onlar arasında hiçbir ayırım gözetmemeyi gerektirir. Buradan imanın olmazsa olmaz bir şartı ortaya çıkmaktadır. Bir şeye inanmak, onun bütününe inanmak olup, herhangi bir parçasını farklı tutmamaktır. İman, parçalanma kabul etmez, bir parçası koptuğunda imanın yaşaması mümkün değildir. Demek ki iman, parçalanma bölünme kabul etmeyen bir bütündür. İman hususunda peygamberler arasında ayırım yapmamak, ayetin son kısmı olan *“Biz ancak O'na boyun eğen müslümanlarız”* ifadesine dayandırılmaktadır. Her şeyi ile Allah'a teslim olmadaki samimiyet, böylesi bütüncül bir imanı doğurmaktadır. Allah'a her şeyi ile teslim olan insan, O'nun peygamberleri ve mesajları arasında da ayırım yapmaz.”¹⁰⁰

Karaman, *“Eğer onlar da sizin iman ettiğiniz gibi iman ederlerse doğru yola girmiş, hidayeti bulmuş olurlar. Yok eğer yüz çevirirlerse onlar sadece ve sadece didişmenin içindedirler. Allah onlara karşı sana yeter. Ve O, işitendir, bilendir.”*¹⁰¹

meâlindeki ayetin tefsirinde konuyla ilgili olarak şu açıklamayı yapmaktadır: “Bu ayette, Yahudilerle Hıristiyanlardan müslümanlar gibi davranmaları, bu cümleden olmak üzere, İslam'ın peygamberine ve kutsal kitabına da iman etmeleri

⁹⁸ Karaman, Hayrettin - Çağrıcı, Mustafa – Dönmez , İbrahim Kafi - Gümüş, Sadrettin, *Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsir*, Diyanet Yay. Ankara, 2003, I, 68.

⁹⁹ Bakara, 2/136.

¹⁰⁰ Karaman,a.g.e, I, 134.

¹⁰¹ Bakara 2/ 137.

istenmekte; böyle yaptıkları takdirde doğru yolu bulmuş sayılacakları, aksi halde hak yoldan uzaklaşarak sapıklığa düşmüş, ayrılıkçılığa ve düşmanlık duygularına kapılmış olacakları bildirilmektedir.”¹⁰²

6.Celal Yıldırım

Yıldırım, öncelikle söz konusu ayetin tefsirinde bizim de daha önce vurguladığımız “iman esaslarının birbirini netice veren ayrılmaz bir bütün oldukları” hususunu şu ifadeleriyle dile getirmektedir:

“Cenab-ı Hak, hangi dine sahip olursa olsun, inancı ne merkezde bulunursa bulunsun, Allah'a ve ahiret gününe dosdoğru inanan, kurallarına uygun sâlih amellerde bulunan her insanı müslüman olarak tanıtır. Çünkü Allah'a dosdoğru îmân, îmânın diğer esaslarını da içine alır. Allah'a ve âhiret gününe ciddiyetle îmân eden kimse, O'nun kitaplarına, peygamberlerine de inanır.”¹⁰³

Daha sonra eserinin başka bir yerinde Yıldırım, Bakara 2/62. ayetin tefsiri sadedinde şunları kaydetmektedir: “Bakara Suresi 62. Ayette ilâhî af ve rahmet kapısının her zaman, her millet için açık bulunduğu hatırlatılmış, daha çok Kitap Ehline seslenilmiştir. Ayrıca âyette, sadece dış görünüşüyle mü'min bulunmanın veya katı ve tutucu bir Yahudi, ya da Hıristiyan olmanın yeterli kabul edilmeyeceğine işaret vardır. Hz. Muhammed'den (s.a.v) önce bunların geçerli olduğu, ama o geldikten sonra artık Tevrat ve İncil'in yürürlükten kaldırıldığı muhakkaktır ve ancak bu takdirde kıyamet günü korku ve endişelerden kurtulup güvene kavuşabileceklerdir.”¹⁰⁴

Yıldırım, konumuzla ilgili yorumlarına “*Ey kendilerine kitap verilenler, Gelin yanınızda bulunan (Tevrat)'ı tasdik etmek üzere indirdiğimiz bu kitaba iman edin. Biz birtakım yüzleri silip de enselerine çevirmeden yahut Cumartesi halkını (yahudileri) lanetlediğimiz gibi onları lanetlemeden önce iman edin. Yoksa Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir.*” meâlindeki Nisa 4/47. ayetini incelerken şu şekilde devam etmektedir:

“Cenâb-ı Hak, İsrâîloğullan'nın geçmişteki tuğyanlarını, kendi peygamberlerine itaat etmediklerini, birçok âyet ve mu'cize karşısında bir türlü doğru

¹⁰² Karaman, a.g.e, I, 136-137.

¹⁰³ Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İst. I, 212.

¹⁰⁴ Yıldırım, a.g.e, IV, 746.

yola girmediklerini ve bu sebeple ilâhî zillet ve meskenetin üzerlerine indiğini, yaşamakta olan milletlere haber verdikten sonra; bundan ibret alınarak en son Peygambere uymanın tek kurtuluş yolu olduğunu beyân ediyor. Çünkü artık şartlar değişmiş, dünya milletleri birbiriyle irtibat kurabilmiş, ismi-cismi bilinmiyen millet ve kabileler keşfedilmiştir. Hepsini müşterek tek din etrafında toplamanın, aynı itikadî esaslara çağırmanın zamanı gelmiştir. Zaten mevcut kitaplar lahutî özelliğini kaybetmiş, bir sürü muhterislerin elinde tahrife uğramıştı. Cenab-ı Hak İslâmiyetin geniş kapısını, cihanşümül mahiyetini bütün insanlara açık bulundurdu.”¹⁰⁵

Yukarıdaki ifadelerinden anlaşılacağı üzere Yıldırım, herkes gibi Kitap ehli için de tek kurtuluş yolunun son Peygamber’e iman etmek olduğunu belirtmektedir.

7. Vehbe Zuhayli

Söz konusu tezin bir diğer savunucusu olan Vehbe Zuhayli, görüşlerini şöyle açıklamaktadır: “Kur’an indirilmeden önce bir adam Tevrat’a inanıyorsa, Musa ile beraberse, onun için onunla beraber savaşmışsa, on iki naipten birisiyse, Peygamberin dediği gibi yaşamış ve bu uğurda ölmüşse, bu adam Cennettedir. Ya da bir kişi Hz. İsa Peygambere ilk inananlardansa, on iki havariden birisiyse, sadâkatini sürdürmüş ve Allah’ın dinini, Allah’ın kitabı olan İncil’i okuma, anlama, yaşama, insanlara tebliğ etme ve hayata egemen kılma konusunda ‘ben Ensarullah’ım’ demişse; Allah’ın kitabı İncil’e inanıp sahip çıkmış; Allah’ın elçisi Hz İsa (a.s.)’a sadakatini ortaya koymuş ve bu imanıyla ölmüşse bu adam da cennettedir. Tevrat ve İncil’in değiştirilmemiş ilahî hükümleriyle amel edip, imanın iki ana esasını oluşturan Allah’a ve ahiret gününe dosdoğru inananlar için, şüphesiz ki kıyamet günü hiçbir korku yoktur ve onlar üzülmeceklerdir de. Kur’an inip dinlerin son halkasıyla tekâmül sona erince, artık Hz. Muhammed’e (a.s.) inanıp tevhid akidesine bağlı kalan mü’minlerle, Yahudilerden, Sabiilerden ve Hıristiyanlardan Kur’an’ın gölgesi altında Allah’a ve ahiret gününe inanıp iyi ve yararlı amellerde bulunanlar için de (kıyamet günü) bir korku ve endişe yoktur ve o gün onlar üzülmeceklerdir de.”¹⁰⁶

Bu hususa şu ayetleri delil olarak getirebiliriz:

¹⁰⁵ Yıldırım, a.g.e, III, 1524.

¹⁰⁶ Zuhaylî, Vehbe, *Tefsiru’l- Münir*, Bilimevi, çev. Hamdi Arslan - Ahmet Efe- Beşir Eryarsoy- H. İbrahim Kutluay- Ebubekir Sifil- Nurettin Yıldız, İst. 2003, III, 527.

“ Onlar, Allah'ı ve peygamberlerini inkâr ederler, Allah ile peygamberlerinin arasını ayırmak isterler. ‘ Kimine inanırız, kimini inkâr ederiz.’ derler. Bu ikisinin (imanla küfürün) arasında bir yol tutmak isterler. İşte onlar gerçek kâfirlerdir. Biz de kâfirlere alçaltıcı bir azap hazırlamışızdır. Allah'a ve peygamberlerine iman edenler ve onlar arasında ayırım yapmayanlara (Allah) pek yakında mükâfatlarını verecektir. Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir. ”¹⁰⁷

“Yüce Allah bu ayet-i kerimelerde kendisini ve peygamberlerini inkâr eden Yahudi ve Hıristiyan kâfirleri tehdit etmektedir. Çünkü Yahudi ve Hıristiyanlar, iman hususunda Allah ile peygamberleri arasında fark gözetmişler, ayırımı gitmişler, bazı peygamberlere iman ederken bazı peygamberleri inkâr etmişlerdir. Bunu da taassupları, miras aldıkları geleneklere körü körüne bağlılıkları, heva ve heveslerinin arkasından gitmeleri dolayısıyla yapmışlardır. Yahudiler, Hz. İsa ile Hz. Muhammed dışında diğer peygamberlere iman ederken, Hıristiyanlar da bütün peygamberlere iman ettikleri halde, peygamberlerin sonuncusu ve en şerefli olan Hz. Muhammed'i (s.a.v) inkâr etmişlerdir. Peygamberlerden herhangi birisini inkâr eden kimse, diğer peygamberleri de inkâr etmiş demektir. Çünkü bütün peygamberlere iman etmek farzdır. Kıskançlık, taassup veya başka sebeplerle herhangi bir peygamberin peygamberliğini reddeden kimse, böylece iman ettiği peygamberlere olan imanın şer'î bir iman olmadığını açıkça ortaya koymuş olur. Bundan dolayı Yüce Allah; “Allah'ı ve peygamberlerini inkâr edenler” buyruğuyla onları Allah'ı ve peygamberlerini inkâr eden kâfirler olmakla damgalamıştır. Ayette geçen “İman ile küfür arasında bir yol tutturanlar,” İslâm ile Yahudilik arasında uydurma bir din icat etmek isteyenlerdir ki bunlar hakkında Yüce Allah bizlere şu haberi vermektedir: “İşte onlar gerçekten kâfir olanlardır.” Onlar iman ettiklerini iddia ettikleri kimseleri, kesin ve tartışılmaz bir şekilde inkâr etmişlerdir. Çünkü onların imanları şer'î bir iman değildir. Zira bir peygambere ‘Allah'ın peygamberidir.’ diye iman eden kimselerden olsalardı, delil ve belge itibariyle daha açık bir şekilde peygamberliği ortada olana da iman etmeleri gerekirdi. Yüce Allah kayıtsız ve şartsız olarak dini inkâr eden her bir kâfire veya bir takım peygamberlere iman edip diğerlerine iman etmediği için kâfir olan başka din

¹⁰⁷ Nisa 4/150-152.

mensuplarına, kısacası bütün kâfirlere zelil kılıcı, küçük ve hakir düşürücü bir azabı, küfürlerinin bir cezası olmak üzere hazırlamıştır.”¹⁰⁸

Netice itibariyle peygamberleri inkârın iki türlü olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır: Birisi bütün peygamberleri inkâr, diğeri ise onların bir kısmını inkâr etmektir. Birinci tür inkârcı kâfirler hiç bir peygambere iman etmezler. Çünkü bunlar peygamberliği ve peygamberleri inkâr ederler. İkinci tür kâfirler ise bir takım peygamberlere iman etmekle birlikte, bir kısmına iman etmezler. Hz. Musa'ya iman edip Hz. İsa ile Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden Yahudiler ile Hz. Musa ve Hz. İsa'ya iman ettikleri halde Muhammed'i (s.a.v) inkâr eden Hıristiyanlar bu kabildendir. Allah'ın azabını hak etmek bakımından bu iki kesim arasında bir fark yoktur. Çünkü Allah'a ve peygamberlerine iman parçalanma kabul etmez. Gerçekten Allah'a iman eden bir kimse insanları doğru yola çağırarak üzere Allah'ın göndermiş olduğu peygamberlerinin tümüne iman eder. Çünkü peygamberleri gönderen O'dur. Peygamberler Allah ile insanlar arasında elçidir. Allah'a iman ile birlikte onun bir takım peygamberlerinin inkârı düşünülemez. Böyle bir durumda ise Hz. Musa'ya iman ederken, Hz. İsa'nın inkâr edilmesi makbul ve makul değildir. Bütün peygamberlere iman ile birlikte Muhammed'in (s.a.v) inkâr edilmesi de makbul ve makul değildir. Çünkü Hz. Peygamber onların kitaplarında anılmış, ellerindeki kitaplarda geleceği müjdesi verilmiş, o da beraberlerinde bulunan kitapları tasdik etmiştir. Kur'an-ı Kerim kendisinden önceki semavi kitaplar üzerinde bir hakim (müheymin) dir ve Allah kime peygamberliği vereceğini en iyi bilendir. Daha sonra Yüce Allah bundan önceki iki kesim ile birlikte üçüncü bir kesimden daha söz etmektedir ki, bunlar müslümanlardır. Bunlardan hep birlikte söz etmesinin sebebi ise aralarında karşılaştırma yapmak ve öğüt vermektir. Sanki Allah şöyle demek istiyor: “İşte bu müslümanlar Allah'a, O'nun bütün peygamberlerine ve gönderdiği bütün kitaplara iman ederler. Siz de bu konuda onları örnek almalısınız.”

8. İzzet Derveze (1888-1984)

İzzet Derveze cennete gitmek için Hz. Muhammed'e inanmanın gerekli olup olmadığı konusunda şunları söylemektedir: “Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini yalanlamak gerçek anlamda Allah'a ve ahiret gününe iman etmekle

¹⁰⁸ Zuhayli, a.g.e, III, 304-305.

ve salih amelle çelişir. Dolayısıyla ehl-i kitabın kalben ve bedenen İslam çağrısına bağlanmaları bir zorunluluktur. Çünkü İslam tek Allah'a kulluk etmeye yönelik bir çağrıdır, ahiret gününe iman etmeyi ve salih ameller işlemeyi öngörür. Nitekim bu gruplar içinde Kur'an'a ve Hz. Muhammed'in peygamberliğine inanmayanlar, yine Kur'an'ın bildirdiğine göre, ahiret gününe iman etmeyenler vardı. Bazısı 'Üzeyir Allah'ın oğludur' diyordu, bazısı İsa'yı bir ilah ya da Allah'ın bir sureti gibi görüyordu. Bazısı da Sabiilerde olduğu gibi şaşkındı. Bunların içinde de Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr edenler, mesajını kabule yanaşmayanlar vardı. Kur'an-ı Kerim'de Allah Teala İsrailoğulları'na yönelik çağrılarda bulunuyor. Allah'ın, Hz. Muhammed'e indirdiği Kur'an'a iman etmeleri isteniyor. Çünkü Kur'an onların ellerinde bulunan Tevrat'ı onaylamaktadır. Bu çağrının bir diğer boyutu da, Hz. Muhammed'e inen Kur'an'ı inkâr eden ilk dinî gurubun kendileri olmamasına yönelik bir uyarıdır. Ayrıca Kur'an'da yer alan birçok ayette Hıristiyanlar, Hz. Mesih'le ilgili çelişik ve yanlış inançlardan vazgeçmeye; Allah'a, peygamberlerine, Hz. Muhammed'e ve Kur'an'a iman etmeye çağırılmışlardır. Ayrıca topyekûn insanlık da bu tür bir inanç sistemine bağlanmaya defalarca davet edilmiştir."¹⁰⁹

9. Görüşlerin Tahlil ve Değerlendirilmesi

Bu tezi savunanların görüşlerinin özü şudur: "Hz. Muhammed'e inanmadan ebedi kurtuluş vizesi almak mümkün değildir. İmanın gereklerinden biri de peygamberler arasında ayırım yapmamaktır. Hiçbir peygambere inanmamakla, birine inanıp diğerlerine inanmamak aynıdır. İman parçalanma kabul etmeyen bir bütündür. Peygamberlerin aynı ilahî kaynaktan vahiy getirdikleri için birine inanıp diğerine inanmamak samimi bir dindar davranışı değildir."

Kanaatimizce bu tespitler doğrudur ve yukarıda da geçtiği gibi ayetlerle müdelleldir. Yine Kur'an, " Hıristiyan ve Yahudilerin Hz. Muhammed'e iman etmemesinin onun peygamberliğinden kuşku duydukları için değil de son peygamberin kendi içlerinden çıkmamasından ve hasetlerinden dolayı olduğunu" bildirmektedir.¹¹⁰ Ayrıca bu tezi destekleyen birçok sahih hadis de mevcuttur. Burada konuyu uzatmamak için onlardan bir kaç tanesini vermekle yetineceğiz:

¹⁰⁹ Derveze, İzzet, *et-Tefsiru'l-Hadis*, trc. Ekrem Demir, Ekin Yayınları, İst., 1997, V, 77.

¹¹⁰ Örnek olarak bkz. Bakara 2/90, 146, 213; Al-i İmran 3/19; Şurâ 42/14; Câsiye 45/17.

1-Ubade b. Samit'ten (r.a) gelen bir rivayette Allah Resulu (s.a.v) şöyle buyurmaktadır: *“Kim Allah'tan başka hiçbir ilah bulunmadığına, O'nun bir olduğuna, şeriki olmadığına Muhammed'in de O'nun kulu ve Resulu olduğuna, İsa'nın da Allah'ın kulu ve Resulu, Meryem'e ilka ettiği kelimesi ve ruhu olduğuna, cennetin hak olduğuna, cehennem de hak olduğuna şahadet ederse, ameli ne olursa olsun, sonunda Allah onu mutlaka cennete koyar.”*¹¹¹

2- “Ey Allah'ın Resülü! İman nedir?” sorusuna Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle cevap vermiştir: *“Allah'a, meleklerine, kitaplarına, Allah'a kavuşulacağına ve peygamberlerine, ahirette dirilip kalkacağına iman etmendir.”*¹¹²

3-Ebu Hureyre'den (r.a.) gelen bir rivayete göre Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurdu ki: *“Muhammed'in nefsinin kudret eliyle tutan zata yemin ederim ki, bu ümmetten her kim -Yahudi olsun, Hıristiyan olsun- beni iştir, sonra da bana gönderilenlere inanmadan ölecek olursa mutlaka Cehennem ehlinde olacaktır.”*¹¹³

5-Abdullah b. Ömer şöyle demiştir: Resulullâh (s.a.v) buyurdu ki: *“İslâm beş şey üzerine bina olunmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in (s.av) Allah'ın Resülü olduğuna şahadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, hacca gitmek, Ramazan orucunu tutmak.”*¹¹⁴

6-Muaz b. Cebel (r.a.) şöyle anlatır: Allah Resülü (s.a.v) beni (Yemen'e) gönderdi ve (gönderirken) şöyle buyurdu: *“Sen Ehl-i Kitap bir topluma gidiyorsun, onları Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın elçisi olduğuma şahitlik etmeye çağır. Eğer onlar bu isteğini yerine getirirlerse onlara, Allah'ın (c.c.) onlar üzerine her gündüz ve gecede beş (vakit) namaz farz kıldığını; onlar bunu da kabul ederlerse, kendilerine Allah'ın onlar üzerine zenginlerinden alınıp fakirlerine verilen zekâtı farz kıldığını bildir. Onlar bunu da kabul ederlerse, seni onların mallarının en iyilerini almaktan sakındırırım. Zulme uğramışın bedduasından da korun. Çünkü zulme uğrayanla Allah arasında perde yoktur.”*¹¹⁵

Yukarıdaki hadisler şu üç hususu vurgulamaktadır:

1- Cennet'e girmek için mümin ve Müslüman olmak şarttır.

¹¹¹ Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih-i Buhari ve Tercemesi*, trc. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1988, I, 143.

¹¹² Sahih-i- Müslim, Kitabu'l-İman, II, 159.

¹¹³ Sahih-i- Müslim, Kitabu'l-İman, II, 153.

¹¹⁴ Sahih-i- Buhari, Kitabu'l-İman, I, 134.

¹¹⁵ Sahih-i- Müslim, Kitabu'l-İman, II, 155.

2- İman ve İslam'ın belli esasları vardır.

3- Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gönderilmesinden sonra tebliğ kendisine ulaşan herkes, hangi dine mensup olursa olsun ona inanmak zorundadır. Aksi takdirde böyle bir kişinin Cehennemlik olması kaçınılmazdır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sözleri Kitap ehlinin ona inanmadıkça ebedî kurtuluşa nail olamayacaklarını açıkça ifade ettiği gibi davranışları da bu hususu teyit etmektedir. Zira o, sadece müşrikleri değil onları da İslam'a davet etmiştir. Şayet sadece Allah'a ve ahirete inanmaları yeterli olsaydı onlardan yalnız bu iki şey istenirdi. Dolayısıyla bazı ayetlere dayanarak bu tezin aksini iddia etmek, Hz. Peygamberin (s.a.v.) söz konusu ayetlere aykırı hareket ettiği gibi imkansız ve makul olmayan bir sonucu doğurur.

Ayrıca daha önce de ifade edildiği gibi Hz. Peygamber'in (s.a.v.) gelmesinden önce Allah'a ve âhiret gününe iman eden ve de salih ameller işleyen kimseler bile Tevrat ve İncil'in hükmünce geleceğin büyük Peygamberi olan Hz. Muhammed'e (s.a.v.) inanmakla mükellef idiler. Yani o gün Hz. Musa ve Hz. İsa (a.s) dönemlerinde yaşayan Yahudi ve Hristiyanlar, o dönemde bile daha gelmemiş bir Peygambere, yani âhir zaman nebisine iman etmedikçe mü'min sayılmıyorlardı. İşte bu hususu vurgulamak üzere Allah şöyle buyurmaktadır: *"Sizler bana verdiğiniz ahdinizi yerine getirin! Ben de size olan sözümü yerine getireyim! Sadece benden korkun"*¹¹⁶ Yani son elçime iman ettiğinize ve edeceğinize dair dün bana verdiğiniz o sözünüzü yerine getirin ki, ben de size karşı vaadimi yerine getireyim. Her bir elçim döneminde sizden bu konuda kesin söz almıştım. Siz de son elçime iman edeceğinize dair söz vermişsiniz. Haydi siz sözünüzü yerine getirin ki ben de size verdiğim, "sizi yeryüzünde izzet ve şerefe ulaştırma, âhirette de cennetime koyma" vaadimi yerine getireyim. Hal böyleyken, o dönemde bile son elçiye iman etmedikçe mü'min sayılmayan bu din mensupları, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zuhurundan sonra onun Peygamberliğini reddettikleri halde nasıl mü'min olabilirler?. Aynı konuyu daha açık bir şekilde dile getiren başka bir ayetin meali şöyledir: *"Allah onlara 'Andolsun ki size kitap ve hikmet verdim, sonra yanınızda bulunan kitapları doğrulayıcı bir peygamber geldiğinde ona muhakkak inanacak ve ona yardım edeceksiniz! Bunu*

¹¹⁶ Bakara 2/ 40.

kabul ettiniz mi? Ve bu hususta ağır ahdimi üzerinize aldınız mı?’ demişti. Onlar: ‘Kabul ettik.’ dediler. Allah da ‘Öyleyse şahit olun, ben de sizinle beraber şahit olanlardanım.’ dedi.”¹¹⁷ Bu ayette, Allah'ın, peygamberlerden, verdiği Kitap ve hikmet uyarınca, kendi ellerinde bulunan Kitabı doğrulayan bir elçi geldiğinde ona inanıp destek olacaklarına dair söz aldığı belirtilmektedir. Müfessirlere göre burada peygamberler zikredilmiş, fakat onların kendileri değil, ümmetleri kast edilmiştir. Yani Allah, peygamberleri aracılığı ile onlara tabi olan ümmetlerden, daha sonra gelecek Kitabı ve peygamberi kabul ve tasdik edecekleri hakkında söz almıştır. Diğer taraftan Ehl-i kitabın, Hz.Muhammed'in (s.a.v) sadece Araplara gönderildiği şeklindeki iddiaları da geçersizdir. Çünkü onun risaleti ve mesajı evrenseldir.

Öncelikle şunu ifade edelim ki daha önce de belirtildiği gibi semavî dinlerin esas itibariyle aynı ilâhi kaynaktan geldiği şüphe götürmez bir gerçektir. İlahî Mesajın insanlara tam ve doğru olarak aktarılabilmesi için Allah ile insanlar arasında elçi olan peygamberlerin doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik ve asla yalan söylememek gibi temel bazı özelliklere sahip olmaları gerekir. Sonradan gelen peygamberler öncekileri tasdik edip övmelerine rağmen, öncekilerin tabileri dinlerinin tahrif olması sebebiyle sonraki peygamberleri kabul etme hususunda bazı itirazlar ileri sürmüşlerdir. Bunlar, kendi peygamberlerinin mesajının hakikat olduğunu iddia ederek sonraki peygamberi sahtekarlık ve yalancılıkla itham etmişler, ona uyanları da kafir olarak nitelendirmişlerdir. İlahî dinler arasındaki fikrî mücadelenin bir yönüyle bu çerçevede devam ettiği görülür. Yahudiler, sadece Tevrat'ta zikredilen peygamberlerin doğruluğunu tasdik ederken, Hıristiyanlar İsa'nın bu peygamberler zümresine dahil olduğuna; aynı şekilde Müslümanlar da Hz. Mûsâ ve Hz. İsa'nın peygamberliğini kabul etmekle birlikte Hz. Muhammed'in de Allah elçisi olduğuna; kitap getirdiğine ve peygamberlerin sonuncusu olduğuna inanırlar. Bu bağlamda her din mensubu kendi dininin ve peygamberinin haklılığını izah edecek birçok delil ileri sürmüştür. Nitekim Müslümanlar, Yahudilik ve Hıristiyanlık karşısında İslâm'ın ilâhî bir din, Hz.Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi olduğunu; risâletinin Arap-Acem bütün insanlığı içine aldığını izah ve ispat etmek üzere aklî, naklî ve sosyo-psikolojik pek çok delil ortaya koymuşlardır. “Evrensellik kavramıyla neyin kast

¹¹⁷ Al-i İmran 3/81.

edildiği hususunda ise şunlar söylenebilir: Herhangi bir fikrin, düşünce veya dinin evrensel olabilmesi için yalnızca belli bir cemaat, grup, topluluk, ırk veya millete mahsus olmayıp herkesi davetinin kapsamına alması ve her seviyedeki insana hitap etmesi gerekir. Aksi takdirde böyle bir düşünce veya din, millî ve yöresel bir özelliğe sahip olacağı için evrensel sayılmayacaktır.”¹¹⁸

Evrensel din, dünyadaki bütün insanlar için geçerli olan, onların hepsinin ihtiyaçlarını cevaplayacak, dünya ve ahiret mutluluklarını sağlayacak mahiyette olan din demektir.¹¹⁹ Hz. Muhammed’in peygamberliğinin evrensel olmasından maksat, onun getirdiği ilahî mesajın, sadece Araplar için değil bütün insanlığa hitap etmesi, onların ihtiyaçlarına cevap verecek mahiyette bulunması ve kıyamete kadar geçerli olmasıdır.

Burada sorulması gereken bir soru da şudur: Acaba Hz. Muhammed’den başka bütün insanlığa şamil, umumi bir risalet ile gönderilmiş başka bir peygamber var mıdır? Diğer bir ifadeyle Yahudilik ve Hıristiyanlık evrensel midir? Genel Yahudi anlayışına göre, Yahudi ırkına mensup olmak bir seçilmişliğin işaretidir. Allah diğer milletlerin arasından Yahudileri seçmiştir. Bu seçilmişlik onlara göre Allah’a şükürü gerektiren özel bir durumdur. Onlar, Musa ve öğretisinin kendileriyle sınırlı olduğu inancına dayanarak Yahudilikte misyonerlik hareketinin olmadığına ve dolayısıyla kendi dinlerini Yahudi olmayanlara yaymakla emredilmediklerine inanırlar. Diğer taraftan Hz. İsa’nın risâletinin İsrailoğullarıyla sınırlı olduğunu, yine onun kendi ifadelerinden anlayabiliyoruz. Nitekim Hz. İsa: “Ben, İsrail evinin kaybolmuş koyunlarından başkasına gönderilmedim”¹²⁰ demiştir. Peygamberliği boyunca o, sadece İsrail oğullarıyla meşgul olmuş, onların köylerine ve mensup oldukları topraklara tebliğde bulunmuştur.

İslam âlimlerinin ortak kanaatine göre, önceki peygamberlerin nübüvvetleri hususi, Hz. Muhammed’in peygamberliği ise umumidir.¹²¹ Burada önceki peygamberlerin nübüvvetlerinin hususi oluşuyla, onların getirdikleri imanla ilgili ilahî mesajın umumi oluşunu birbirinden ayırt etmek gerekir. Şöyle ki, tümünün Allah’ın buyrukları olması ve bir bütün olarak Allah’ın dinini oluşturması

¹¹⁸ Akgül, Muhittin, Kur’an-ı Kerim’in Evrenselliği, *Yeni Ümit Dergisi*, sayı 53, s.13, İst. 2001.

¹¹⁹ Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma yay. Ankara, 1999, s.348.

¹²⁰ Matta, XV, 24.

¹²¹ Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı Meal-Tefsir*, İşaret Yayınları, İstanbul 1999, s.305.

bakımından önceki enbiyaya gelen vahiyler de İslâm'ın bir parçası; inanılması ve uyulması istenilen ilahî hakikatin bir tecellisidir. Çünkü ilâhî dinlerin özü birdir. Bütün peygamberlerin getirdiği inanç esasları aynıdır. Zira semavi dinlerin kaynağı Yüce Allah'tır. Hz. Peygamber *“Peygamberler baba bir kardeştir. Anneleri ise farklıdır. Dinleri birdir”*¹²² buyurarak bu hususa açıklık getirmiştir. Allah katında İslâm'ın din olması hususunu bu zaviyeden değerlendirmek gerekir. Mesela, Hz. Musa veya Hz. İsa'nın tebliğ ettiği itikadi esaslar ile Hz. Peygamberin tebliğ ettikleri arasında esas itibarıyla hiçbir farklılık yoktur. Bu bakımdan inanç esasları ile alakalı ilahî mesajlar bir mekan, bir zaman ve bir toplumla sınırlı kalmaz, bunlar her zaman doğrudur ve geçerlidir. Önceki vahiylerle muhatap olan toplumların dinlerinin sesini uzak ülkelere duyuramamış olmaları bu gerçeğe bir zarar vermez.

Hz. Peygamberin Mekke dönemi, önceki enbiyanın hayatına benzemektedir. Ancak Medine dönemi, Müslümanların güç ve kuvvet buldukları, diğer milletlerle diyaloga geçtikleri bir dönemdir. Bu dönemde İslam Peygamberinin ve dolayısıyla Kur'an mesajının evrensel oluşunun gereği yapılmıştır. Önceki enbiyanın böylesi bir imkâna ulaşamamış olması, peygamberliklerinin hususi olmasına rağmen tebliğ ettikleri usulu'd-dînin diğer kavimler için geçerli olmadığı anlamına gelmez.¹²³

İslamî anlayışa göre semavî dinler kendi dönemleri içinde İslâm dinini temsil etmişlerdir. Ancak Hz. Muhammed'den sonra bir peygamber, İslâm'dan sonra da bir vahiy gelmeyecektir. Hz. Muhammed'in son peygamber olması İslâm'ın da son din olması, bu dinin insanlar var oldukça geçerli olacağına, dolayısıyla zaman ve mekanla sınırlanamayacağına delildir.

Tarihî vakıya uygun olarak Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler de Hz. Peygamberin risaletinin evrenselliğini göstermektedir:

1- *De ki: “Ey insanlar, Şüphesiz ben, göklerin ve yerin mülküne malik olan, kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan, hem dirilten, hem öldüren Allah'ın size, hepinize gönderdiği peygamberiyim. O halde Allah'a ve O'nun kelimelerine (Kur'an'a) iman eden ümmi peygamber olan Rasulüne tabi olun ki, doğru yolu bulmuş olasınız.”*¹²⁴

¹²² Sahih-i Buharî, III, 432.

¹²³ Razi, *Tefsiru'l-Kebir*, V, 383.

¹²⁴ A'raf 7/158.

2- “Biz seni ancak âlemlere rahmet gönderdik”¹²⁵

3-“Biz seni ancak bütün insanlar için müjdecî ve korkutucu olarak gönderdik.”¹²⁶

4- “Şu Kur’an bana, sizi ve sizden sonra erişenleri inzar etmem için vahyolundu.”¹²⁷

5- “Ey Resûlüm, biz seni bütün insanlığa rahmetimizin müjdecîsi, azabımızın uyarıcısı olarak gönderdik. Lakin insanların çoğu bunu bilmezler.”¹²⁸

Bu ayetlerden başka birçok ayet daha vardır ki onlarda kullanılan “nas, insan, âlemîn” gibi kelimeler, Hz. Muhammed’in peygamberliğinin evrenselliğine delalet etmektedir. Bunlara ilaveten, Kur’an’ın umuma hitabı hiçbir zaman “Ey Araplar!” şeklinde değil, “Ey inananlar, Ey insanlar, Ey Ademoğlu!” ve benzeri şekillerde olmuştur. Hz. Peygamberin nübüvveti ve tebliğiyle alakalı olarak kullanılan bu kelimeler, onun peygamberliğinin zaman, mekan ve belirli bir kavimle sınırlı olmadığını; aksine bütün insanlığı içine aldığını göstermektedir.

Bütün bu delillerin yanı sıra Hz. Peygamberin bizzat kendisi çeşitli vesilelerle bütün insanlığa gönderildiğini şu sözleriyle dile getirmiştir:

1- “Önceki peygamberlerden hiçbirisine verilmeyen beş şey bana verildi: ... Benden önceki peygamberler sadece kendi kavimlerine gönderildikleri halde, ben bütün insanlığa gönderildim...”¹²⁹

2- “Canım kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki, Yahudi olsun Hıristiyan olsun şu topluluktan beni işitip de gönderildiğim şeye inanmayan kimse cehennemliktir.”¹³⁰

3- “ Canım kudret elinde olan Allah’a yemin olsun ki, şâyet içinizde Hz. Musa zuhur etse, siz de beni bırakıp ona tabi olsanız, dalalete düşmüş olursunuz...”¹³¹

Hz. Muhammed’in son peygamber oluşu da onun risaletinin ve getirdiği ahkâmın evrensel olduğuna delildir. Şöyle ki, semavî dinler, Hz. Adem’den

¹²⁵ Enbiya 21/107.

¹²⁶ Sebe 34/ 28.

¹²⁷ Enam 6/19.

¹²⁸ Sebe 34/ 28.

¹²⁹ Sahih-i Buhârî, III, 332.

¹³⁰ Sahih-i Müslim, IV, 432.

¹³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 471; IV, 276.

başlayarak devam eden bir peygamberler silsilesini haber vermektedir. Bu bakımdan Allah'ın elçiler göndermesi, -aksine bir beyanı olmadıkça- devam eden bir sünnetidir. Allah, Kur'an hariç hiçbir semavî kitapta bu sürecin sona erdiğini bildirmemiştir.¹³² Buna ilaveten, önceki peygamberler kendinden sonra gelecek peygamberi bir şekilde haber vermişlerdir:

*“İşte habercimi gönderiyorum. Önümde yolu hazırlayacak. Aradığınız Rab ansızın tapınağına gelecek; görmeyi özlediğiniz antlaşma habercisi gelecek diyor her şeye egemen rab.”*¹³³

*“Rabbin büyük ve korkunç günü gelmeden önce size Peygamber İlyas'ı göndereceğim”*¹³⁴

*“Babadan size göndereceğim yardımcı, yani babadan çıkan gerçeğin ruhu geldiği zaman, O, bana tanıklık edecek, siz de tanıklık edeceksiniz. Çünkü başlangıçtan beri benimle birliktesiniz.”*¹³⁵

Hız. Muhammed'in peygamberliğinin evrensel olduğunu gösteren diğer bir naklî delil ise daha önce başka bir vesile ile belirttiğimiz gibi, Ehl-i Kitabın Kur'an'a uymakla zorunlu olduklarını bildiren ayetlerdir. Kur'an, bu durumu birçok vesile ile dile getirir ve onların ancak bu yolla kurtuluşa erebileceklerini bildirir. Yahudi ve Hıristiyanların Tevrat ve İncil'de ismini ve sıfatlarını yazılı bulacakları ümmî bir nebî olan Hız. Peygambere tabi olmaları gerektiği belirtilirken Allah Resûlü'nün (s.a.v) bazı temel özelliklerine de vurgu yapılmış; onun iyiliği emrettiğine, kötülüğü yasakladığına, temiz şeyleri helal, pis şeyleri de haram kıldığına; böylece Ehl-i Kitabın sırtından ağır bir yükü kaldırdığına işaret edilmiş ve kurtuluşa erenlerin Hız. Peygamberle birlikte ona indirilen nura tâbî olanlar olduğu belirtilmiştir.¹³⁶

Hız. Muhammed'in vefatından günümüze kadar kayda değer hiçbir peygamberin zuhur etmemesi onun son peygamber oluşunu ve aynı zamanda mesajının evrensel olduğunu tasdik eden sosyolojik bir delildir. Zaman zaman peygamberlik iddiasında bulunanların ortaya çıkması bu gerçeği değiştirmez. Zira

¹³² Bkz. Ahzâb 33/40.

¹³³ Tevrat, Müjde Yayınları, İstanbul 1994, Malaki III, 1.

¹³⁴ Malaki, IV, 5.

¹³⁵ Yuhanna, XV, 26, 27.

¹³⁶ Örnek olarak bkz. Bakara 2/41, 137; Al-i İmran 3/20, 110; Nisa 4/47, 171; Maide 5/65; A'raf 7/ 157-158.

gerek İslam dünyasında, gerekse gayri müslimler arasında peygamberlik iddia edenlerin hiçbiri iddialarını kanıtlayamamış ve ciddiye alınmamıştır.¹³⁷

Hız. Peygamberin uygulamalarından çıkarılan deliller de onun risaletinin evrensel olduğunu desteklemektedir. Bunların en önemlisi Hız. Peygamberin çevre bölgelerdeki yöneticilere, Bizans ve İran devlet başkanlarına elçiler göndermesi, onları İslâm'a davet etmesidir.¹³⁸ İddia edildiği üzere İslâm sadece Araplara mahsus bir din olsaydı, Hız. Peygamberin Bizans ve İran krallarını, dolayısıyla onların halklarını İslâm'a davet etmesine gerek kalmazdı. Aslında Hız. Peygamberin bu uygulaması İslâm'ın evrenselliğini göstermesi bakımından tek başına yeterli olacak tarihi bir delildir. Diğer taraftan daha önce değindiğimiz gibi Hız. Peygamber, hem putperestlere, hem de Yahudi ve Hıristiyanlara tebliğde bulunmuş; onlarla mücadele etmiştir. Yahudi, Hıristiyan ve Arap olmayan diğer kavimlerin, henüz Hız. Peygamber hayatta iken İslâm'a girmeleri, onun peygamberliğinin cihanşümul olduğuna delildir. Mekke ve Medine dönemlerinde İslâm'a giren birçok Yahudi ve Hıristiyanın varlığını bilmekteyiz.¹³⁹

Bütün bu değerlendirmelerden sonra "Kur'an ve sünnetin delaletiyle kendisine İslam daveti ulaşan herkesin, hangi dine mensup olursa olsun Hız. Peygamber'e (s.a.v.) iman etmeden Cennet'e girmesi mümkün değildir." şeklinde ifade edilen tezin doğru ve tutarlı olduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak son Peygamber'e, kabul edilebilir bir mazeret sebebiyle iman edememiş olanların, başka bir bakış açısıyla mümin sayılıp cennete girebileceğini düşünen İslam bilginleri mevcuttur. Bu bilginlerin başında gelen İmam Gazali bu hususta şöyle demektedir : "Derim ki, Allah'ın rahmeti eski ümmetlerden birçoğunu da kapsar. Hatta ben, zamanımızdaki Rum ve Türk asıllı Hıristiyanların çoğunun yani Rum ve Türk ülkelerinin uzak bölgelerinde bulunup kendilerine davet ulaşmamış olanların da inşallah rahmetten nasiplerini alacaklarını söylüyorum. Bunlar (Ehl-i kitap) genellikle üç sınıftır: İlk sınıfa Muhammed ismi hiç ulaşmamıştır; bunlar mazurdurlar. İkinci kesim, onun ismi, nitelikleri ve mucizelerinin ulaştığı, İslâm ülkelerine komşu yörelerde veya müslümanlarla iç içe yaşayan zümrelerdir. Bunlar

¹³⁷ Yurdagür , Metin, "Hatm-i Nübüvvet", DİA, İst. 1994, XVI, 477-478.

¹³⁸ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, Çev: Salih Tuğ, İrfan Yay., İstanbul, 1995, I, 313.

¹³⁹ Keskiöğlü, Osman- Berki, Ali Himmet, *Hatemul Enbiya*, D.İ.B. Yay. Ankara, 1991, s.328.

kafir ve mülhiddirler. Üçüncü kesim ise bu ikisi arasında bir durumda bulunanlar, yani Muhammed ismini duymuş olmakla birlikte özellikleri hakkında doğru bilgi edinememiş; aksine çocukluğundan itibaren, “Muhammed isimli yalancı ve sahtekar birinin, peygamber olduğunu iddia ettiği ” şeklinde yanlış bilgilere sahip olarak yetişmiş kimselerdir. Bana göre bunların durumları da ilk sınıfa girenlerin durumu gibidir.”¹⁴⁰

Kanaatimizce İmam Gazali’nin yukarıdaki sözlerinin son cümleleri, İslam’ın rahmet ve hoşgörülü oluşuna uygun doğru tespitlerdir. Günümüzde İslam dini, onun Peygamberi ve tabileri hakkında yürütülen küresel çaptaki son derece yoğun menfi propaganda, gerçekten pek çok kişiye davetin doğru bir şekilde ulaşmasını engellemektedir. Dolayısıyla bu insanlarla, kendilerine herhangi bir peygamberin tebliği ulaşmadığı için “fetret ehli” diye adlandırılan ve teklifle mükellef olmadıkları ifade edilen kimseler arasında bir fark kalmamaktadır.

İmam Gazali’nin bu görüşü de dikkate alındığında Kitap ehli, genel olarak iki kategoride mütalaa edilebilir:

1-Herhangi bir sebepten dolayı İslam ve Peygamberi hakkında hiçbir şey duymamış olanlar ya da çok olumsuz tavsifler duydukları için gerçeği araştırmaya gerek görmeyenler.

2-Bunların dışında kalanlar.

Kanaatimizce bu iki kategoriden birincisine dahil olanlar, Hz. Muhammed’e iman şartı aranmandan Cennet’e girebilirler. İkinci kategoride yer alanların ise Cennet’e girebilmeleri için Hz. Muhammed’e inanmaları şarttır. Günümüzdeki şartlar göz önüne alındığı takdirde Kitap ehlinin çok büyük bir kısmının ilk grupta yer aldığı aşikârdır.

¹⁴⁰ Karaman, *Kur’an Yolu*, 1, 67.

İKİNCİ BÖLÜM

EHL-İ KİTAB'IN CENNETLİK OLABİLMESİ İÇİN MÜSLÜMAN OLMASININ GEREKMEDİĞİ TEZİ VE DELİLLERİ

A.Genel Bilgiler

Birinci bölümde detayları ile birlikte ortaya koyduğumuz gibi klasik ve çağdaş müfessirlerin büyük bir çoğunluğu kitap ehlinde Allah'a ve Ahirete inanmış olan kimselerin ancak Hz. Muhammed'e (s.a.v) inanıp müslüman oldukları takdirde Cennet'e girebilecekleri kanaatindedirler. Fakat bazı çağdaş müfessirlere göre bu konuyla ilgili ayetlerde (Bakara 2/62, Maide 5/69) onların İslam dinini kabul etmelerinin gerekli olduğu ile ilgili herhangi bir kayıt yoktur. Dolayısıyla onların Cennet'e girebilmeleri için Hz. Muhammed'in peygamber ve Kur'an'ın da vahiy olduğunu inkâr etmemek şartıyla ayetlerde dile getirildiği gibi Allah'a ve Ahiret'e inanıp salih amel işlemleri yeterlidir. Şimdi bu tezin detaylarını ve delillerini inceleyelim.

B. Ehl-i Kitab'ın Cennetlik Olabilmesi İçin Müslüman Olmasının Geremediği Tezi ve Delilleri

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız tezi, konumuzun çerçevesi içinde incelememiz gereken bilim adamı, tespit edebildiğimiz kadarıyla, Prof. Dr. Süleyman Ateş'tir. Yine tespit edebildiğimiz kadarıyla O, günümüzde bu konudaki görüşlerini açık ve net olarak dile getiren tek müfessirdir.

Herşeyden önce geleneksel kalıpların dışına çıkarak ayetlere yeni yorumlar getiren bilim adamlarının söz konusu tavırlarının gerçekten takdire şayan olduğunu belirtmek gerekir. Zira İslam âleminin belki de asırlar boyu ihmal ettiği en önemli husus, geçmişi sorgulamak ve öz eleştiri yapmaktır. Bu yapılmadığı için literatürde yer alan kültür, hiçbir tenkide tabi tutulmadan din gibi algılanmış ve onun yerine ikame edilmiştir. Böylece din asliyetini kaybetmiş ve yozlaşmıştır. Dolayısıyla geçmişte söylenenleri aynen kabul etmek yerine onları sorgulamak, yeni fikirler ve yorumlarla insanların ufku açmak, bahsi geçen ihmalin yaralarını sarma konusunda büyük katkılar sağlayacaktır.

Şimdi değerli bilim adamı Prof. Dr. Süleyman Ateş'in görüşlerini ve delillerini irdeleyelim.

I. Süleyman Ateş'in Tezle İlgili Görüş ve Düşünceleri

Bu tezin savunucusu Prof. Dr. Süleyman Ateş, tefsirinde kısaca değindiği¹⁴¹ konuyu, gelen itirazlara cevap vermek üzere İslamî Araştırmalar dergisinin Ocak 1989 sayısında yayınlanan "Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir" adlı makalesinde detaylı bir şekilde ele almıştır. Prof. Dr. Talat Koçyiğit'in bu makalaya yönelik eleştirilerini içeren "Cennet Müminlerin Tekelindedir" adlı makalesinin aynı derginin Temmuz 1989 sayısında yayınlanması üzerine Ateş, bu itirazlara cevap için "Cennet Tekelcisi mi?" adında ikinci bir makale kaleme almıştır. Bu makale de yine aynı derginin Ocak 1990 sayısında yayınlanmıştır. Dolayısıyla söz konusu iki makale Ateş'in konuyla ilgili bütün görüş ve delillerini kapsayıcı bir mahiyet arz etmektedir. Bu nedenle biz de bu iki makaleyi esas alarak onun görüş ve düşüncelerini serdetmeye çalışacağız.

İlk makaleye şu satırlarla giriş yapılmaktadır:

"Kur'an-ı Kerim, evrensel bir mesaj getirmiş, ahiret saadetine erip cennete girmek için gerekli şartları açıklamıştır. Bunlar: Allah'a şirksiz, ahirete şeksiz inanmak ve salih amel (dünyaya ve ahirete yararlı güzel işler) yapmaktır. Kur'an'a göre İslam, yalnız Allah'a tapmak, ibadeti yalnız O'na özgü kılmaktır. Bu anlamıyla bütün peygamberler İslamı getirmiştir. Kur'an'da İslam kelimesi, yalnız Hz.Muhammed (s.a.v.) in getirdiği din için değil, bütün peygamberlerin getirdiği din için kullanılmıştır. Çünkü peygamberlere verilen mesajın mahiyeti aynıdır. Hepsi insanları tek Allah'a kulluğa, ahirete imana ve salih amele çağırmıştır. Bu bakımdan misyonları aynı olan peygamberler arasında bir ayırım yapılamaz:

لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ

"Allah'ın elçileri arasında bir ayırım yapmayız."¹⁴² Yüce Allah, ilk elçisi olan Nuh'a neyi vahyetmiş ise, son elçisi Muhammed (ikisine de selam olsun)e de onu vahyetmiştir:

إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَاللَّيِّئِينَ مِنْ بَعْدِهِ

¹⁴¹ Bkz. Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1997, I, 174-175.

¹⁴² Bakara 2/285.

"Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi sana da vahyettik ... " ¹⁴³

إِذْ قَالَ لَهُ رَبُّهُ أَسْلِمَ قَالَ أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ وَوَصَّىٰ بِهَا إِبْرَاهِيمُ بَنِيهِ وَيَعْقُوبُ يَا بَنِيَّ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ لَكُمُ الدِّينَ فَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُمْ مُسْلِمُونَ أَمْ كُنتُمْ شُهَدَاءَ إِذْ حَضَرَ يَعْقُوبَ الْمَوْتُ إِذْ قَالَ لِبَنِيهِ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ بَعْدِي قَالُوا نَعْبُدُ إِلَهَكَ وَإِلَهَ آبَائِكَ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ إِلَهًا وَاحِدًا وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

"Rabbi ona (İbrahim'e): 'İslam ol!' demişti. 'Alemlerin Rabbine teslim oldum' dedi. İbrahim de bunu kendi oğullanna vasiyet etti. Ya'kub da: 'Oğullarım, Allah, sizin için o dini seçti; bundan dolayı sadece müslümanlar olarak ölünüz!' (dedi). Yoksa siz, Ya'kub'a ölüm (hali) geldiği zaman orada mı idiniz? O zaman (Ya'kub), oğullarına: 'Benden sonra neye kulluk edeceksiniz?' demişti. 'Senin tanrının ve atalann İbrahim, İsmail ve İshak'ın tanrısı olan tek Tanrı'ya kulluk edeceğiz, biz O'na teslim olanlarız" dediler." ¹⁴⁴ ayetleri, bütün peygamberlerin müslüman olup İslamı getirdiklerini;

قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ

"Allah'a, bize indirilene, İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Ya'kub'a ve torunlar(ın)a indirilene, Musa'ya ve İsa'ya verilen e ve (diğer) peygamberlere Rableri tarafından verilene inandık, onlar arasında bir ayırım yapmayız, biz de Allah 'a teslim olanlarız.' ¹⁴⁵ ayeti de peygamberlerin mesajının bir olduğunu, onlar arasında bir ayırım yapılmayacağını bildirmektedir.

إِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنَزِّلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ أَتَقُولُوا مُؤْمِنِينَ

"Havarilere: 'Bana ve elçime inanın!' diye vahyetmiştim. 'İnandık, bizim müslümanlar olduğumuza şahid ol' demişlerdi." ¹⁴⁶ ayeti, Hz.İsa'ya inanan Havarilerin de müslüman olduğunu söylemektedir. Demek ki İslam, sadece son dinin adı değil, bütün ilahi dinlerin ortak adıdır. Bu dinlerin, dillere göre adları başka başka olsa da ruhları İslamdır." ¹⁴⁷

Bu beyanlarla bütün peygamberlerin misyonunun aynı olduğu ve dinlerinin

¹⁴³ Nisa 4/163.

¹⁴⁴ Bakara 2/131-133.

¹⁴⁵ Bakara 2/136.

¹⁴⁶ Mâide 5/112.

¹⁴⁷ Ateş, Süleyman, "Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir", *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 3, Sayı 1, Ocak 1989, s.7-8.

de “İslam” adında tek din olduğu belirtilmektedir. Bu tariftten sonra “Kur’an’a göre Allah’ın yalnız belli bir zümrenin rabbi değil bütün alemlerin rabbi olduğu söylenmekte ve Fatiha suresinin ilk ayeti buna delil olarak getirilmektedir.¹⁴⁸ Buradan Allah’ın rahmetinin de belli bir zümreye mahsus olmayıp her yaratığına şamil olduğu konusuna geçilmektedir. Bu sonsuz rahmetin tezahürü; insanların bencilliklerinden dolayı buna nasıl ters düşen düşüncelere kapıldıkları; oysa genel bir prensip olarak Hz. İbrahim’in getirdiği tevhid yoluna tabi olan herkesin cennete girebileceği şu satırlarla dile getirilmektedir:

“Her peygamber, insanlığa bu sonsuz İlahi rahmeti sunmağa çalışmış ve ALLAH'A ŞİRKİSİZ, AHİRETE ŞEKİSİZ İNANAN VE SALİH AMEL YAPAN her İlahî din mensubunu cennetle müjdelemiştir. Ama insanların bencilliği, İlahi mesajın geniş ufkunu daraltmış, her din mensubu, sadece kendilerinin cennete girebileceğini iddia etmiştir. Yahudiler, cenneti yalnız kendilerine tahsis ederken, Hıristiyanlar da kendilerinden başkasına cennet vizesi vermemişlerdir.

وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"Dediler: 'Yahudi, ya da hıristiyan olandan başkası cennete girmeyecek'. O, onların kuruntularındır. Doğru iseniz (bu konuda) delilinizi getirin' de ."¹⁴⁹

Cennetin belli bir zümreye mahsus olduğu iddiasını böylece reddeden Kur'an, onun iddia ile değil, gerçek iman ve eylem ile olacağını, Yahudiliği ve Hıristiyanlığı getiren peygamberlerin atası İbrahim'in gerçek tevhidi getirmiş olduğunu; onun yolunda giden her insanın cennete gireceğini açıklıyor:

بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

"Hayır, kim işini güzel yaparak özünü Allah'a teslim ederse, onun mükâfata, Rabbinin yanındadır. Onlara korku yoktur ve onlar üzelmeyeceklerdir"¹⁵⁰

Nisa Süresinde bu genel prensip, daha açık ve net olarak ortaya konmuştur:

لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِي أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْتَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا

'Ne sizin kuruntularınız, ne Kitab ehlinin kuruntularına göre olmaz. Kötülük yapan, onunla cezalandırılır ve kendisine Allah 'tan başka ne dost ne de yardımcı bulamaz.

¹⁴⁸ Ateş, a.g.m. s. 9.

¹⁴⁹ Bakara 2/111.

¹⁵⁰ Bakara 2/112.

Erkek veya kadından her kim inanarak güzel işler yaparsa, işte öyle kimseler cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.^{151»152}

Bu genel prensibin Kur'an'ın nüzulü esansında Arabistan'da bilinen din mensupları için de geçerli olduğu hususu delileriyle birlikte şöyle ortaya konmaktadır:

“İşte bu genel prensibi her yerde vurgulayan Kur'an, Arabistan'da bilinen din mensupları içinde bu prensibe bağlı kalan insanları cennetle müjdelemiştir:

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ
عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ

*‘Şüphesiz (Hz.Muhammed'e) fman edenler, Yahudiler, Hmstiyanlar ve Sabifler, bunlardan her kim, Allah'a ve ahiret gününe inandı, iyi iş yaparsa elbette onlara, Rableri katılıda mükâfat vardır; onlara korku yoktur ve onlar üzelmeyeceklerdir.*¹⁵³

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın bu geniş rahmetini tevhid erbabına sunmuş iken bizim Allah'ın rahmetini daraltmağa; son din mensuplarından başka kimsenin cennete girmeyeceğini iddia etmeğe hakkımız var mı? Kur'an, peygamberler ve İlahi dinler arasında bir ayırım yapmıyor ki? Son din ne ise, ilk din de odur. Peygamberi misyonu yeni din icad etmek değil, İbrahim'in getirdiği tevhid dinini asli safvetine kavuşturmak; kendinden öncekileri kendisine tabi kılmak değil; İbrahim'e ve onun soyundan gelen peygamberlere uymaktır:

قُلْ مَا كُنْتُ بِدَعَا مِنَ الرَّسُلِ وَمَا أَذْرِي مَا يُفَعَلُ بِي وَلَا بِكُمْ إِنْ أَتَيْتُمْ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ وَمَا أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُّبِينٌ

*‘De ki: ‘Ben elçiler içinde bir türedi değilim (peygamberliği ilk defa ben ortaya atmadım, önceki peygamberlerin söylemedikleri bir şeyi söyleyen bir elçi değilim); bana ve size ne yapılacağı da bilmem. Ben sadece bana vahyedilene uyuyandım.*¹⁵⁴

وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِّلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا

*‘(Allah), size dinde bir güçlük yükledi. Babanız İbrahim'in dini(yle ilettiler). O, daha önce de size müslümanlar adını vennişti bunda da (yine müslümanlar dedi) ...*¹⁵⁵

O halde, Peygamber (S.A.V.) in getirdiği din, yeni değil, atası İbrahim'in

¹⁵¹ Nisa 123-124.

¹⁵² Ateş, a.g.m. s. 8.

¹⁵³ Bakara 2/62; Maide 5/69.

¹⁵⁴ Ahkâf 46/9.

¹⁵⁵ Hac 22/78.

getirdiği İslamdır. Yahudi ve hıristiyanlık da asli hüviyetleriyle İbrahim'in getirdiği tevhid dinidir. Peygamberin görevi İbrahim dinine uymaktır:

وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا

'Hangi insanın dini, iyilik edici olarak yüzünü Allah'a teslim edip dosdoğru İbrahim dinine tabi olanın dininden daha güzel olabilir? Allah İbrahim' i dost edinmişti.'¹⁵⁶

Bu ayette, "İbrahim dinine tabi olan" dan kasıt, Hz.Peygamber'in kendisidir. İbrahim dinine tabi olmakla onun, en doğru yolda olduğu belirtilmektedir. Demek ki Peygamber (S.A.V) in, öteki peygamberlere göre durumu, metbu değil, tabi olmaktadır.

En'am Suresinin 83-89 uncu ayetlerinde İbrahim'den itibaren İsrailoğlu Peygamberleri zikredilip bunların da'vetleri övgü ile anıldıktan sonra 90. ncı ayette, Peygamber (S.A.V.) e, anılan o peygamberlerin izinde gitmesi emredilmektedir:

أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْتَدِهِ

'İşte onlar, Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. Onların yoluna uy ...'

Çünkü onların yolu, İslam yoludur. Kur'an, onların yolunun izahıdır. Kur'an'ın hükümleriyle, Tevrat'ın hükümleri arasında büyük fark yoktur. Tevrat'ın meşhur on emri, Kur'an-ı Kerim'in birçok suresinde değişik üsluplarla tekrar edildiği gibi, Tevrat'ın kıssaları da öğüt olarak Kur'an-ı Kerim'de nakledilmektedir.'¹⁵⁷

Makalede daha sonra Kur'an'ı Kerim'in kendinden önceki kitapları neshedip etmediği konusuna geçilmekte ve şu görüşlere yer verilmektedir:

"Zamanla Tefsirlere Kur'an-ı Kerim'in önceki kitapları neshettiği fikri yerleştirilmiştir. Bu, dar düşüncenin, her kavmin, Hakk'ın rahmetini sadece kendisine özgü kılma çabasının sonucu ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Kur'an'ın kendisinde asla böyle bir anlam yoktur. Evvela Kur'an-ı Kerim, kendisini, önceki Kitabı neshedici değil, tasdik edici (doğrulayıcı) olarak nitelendirmektedir: Bakara Suresinin 40' ncı ayetinde İsrail Oğullarına hitaben:

وَأْمِنُوا بِمَا أُنزِلَتْ مُصَدِّقًا لِمَا مَعَكُمْ وَلَا تَكُونُوا أُولَٰ كَافِرٍ بِهِ

"Sizin yanınızda bulunan (Kitab)ı doğrulayıcı olarak indirdiğimiz (Kur'an)a inanın, onu ilk inkâr eden siz olmayın."; Maide Suresinin 48 nci ayetinde de Hz.Peygamber'e hitaben: " Biz sana bu Kitabı, kendinden önceki Kitab'ı doğrulayıcı

¹⁵⁶ Nisa 4/125.

¹⁵⁷ Ateş, a.g.m. s.8-9.

olarak indirdik." buyurulmaktadır.

Kur'an'ın doğruladığı Kitap, ortadan kalkmış, mevcut olmayan bir Kitap değil, Kur'an indiği sırada Kitap ehlinin ellerinde bulunan Kitap'dır. Çünkü *"Sizi yanınızda bulunanı doğrulayıcı"* ifadesi, bu Kitabın, o zamanki YahUdllerin ellerinde bulunduğunu gösterir. Al-i İmran Suresinin 93 ncü ayetinde:

كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حَلَالًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنَزَّلَ التَّوْرَةُ
قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ

"Tevrat indirilmeden önce, İsrail'in, kendisine haram kıldığı şeyler dışında, İsrail oğullarına bütün yiyecekler helal idi. De ki: 'Doğru iseniz Tevrat'ı getirip okuyun!'."

Bu ayette, Hz.Ya'kub'un, kendisine haram kıldığı şeyler dışında bütün yiyeceklerin, İsrail oğullarına helal olduğu; bunun Tevrat'ta böyle yazıldığı; aksini iddia edenlerin, Tevrat'ı getirip okumaları buyurulmaktadır. Şimdi eğer Yahudilerin ellerinde bulunan Tevrat, Kur'an'ın kastedtiği, Tevrat değilse, o zaman Kur'an nasıl Yahudilerden, Tevrat'ı getirip okumalarını istemektedir? Adamlar, olmayan Tevrat'ı nasıl getirsinler. Demek Tevrat var ki Kur'an onun getirilip açıkça okunmasını emretmektedir. Ya'kub'un kendisine haram kıldığı yiyecek, Tevrat'ın 32 nci babında anlatılır: Yakub, 'Gece kalkıp iki karısını ve iki cariyesini ve onbir çocuğunu aldı ve Yabbok geçidini geçti ... Ve Yakub yalnız başına kaldı ve seher sökünceye kadar bir adam onunla güreşti. Ve onu yenemediğini görünce uyluğunun başına dokundu ve Yakub'un uyluk başı incindi ... Ve Penuel'i geçtiği zaman güneş üzerine doğdu ve uyluğu üzerine aksıyordu. Bunun için bugüne kadar İsrailoğulları, uyluk başı üzerindeki kalça adalesini yemezler; çünkü Ya'kub'un uyluk başına, kalça adalesine dokundu.'¹⁵⁸

İşte Kur'an-ı Kerim, İsrailoğullarına, dinde aşırılıkları yüzünden Tevrat'ta kendilerine birçok şeyin haram kılındığını; oysa Tevrat inmezden önce Ya'kub'un bu hadise üzerine yemeyip kendisine haram saydığı uyluk başındaki et dışında hayvanın herhangi bir yerini yemenin haram olmadığını belirtiyor; bunun böyle olmadığı iddiasında doğru iseler, Tevrat'ı getirip okumalarını emrediyor. Demek ki Tevrat kendi ellerinde vardır, aksi takdirde Tevrat'ı nasıl getirsinler?

¹⁵⁸ Tekvin:32/22-31.

Peki ama, Yahudilerin yanlarında mevcut Tevrat'ı tasdik edici olarak indirildiği kesinlikle ifade edilen Kur'an, Bakara Suresinin 79 ncu ayetinde de: *"Vay haline o kimselerin ki, elleriyle Kitabı yazıp, az bir paraya satmak için 'Bu, Allah katındandır' derler. Ellerin yazdığından ötürü vay haline onların! Kazandıklarından ötürü vay haline onların!"* buyurmaktadır. Bu ayet, diğerleriyle nasıl bağdaştırılır?

Burada Yahudilerin, elleriyle yazdıkları Kitap, Tevrat ayetlerini arzuları doğrultusunda yorumlayarak meydana getirdikleri ahkâm kitaplarıdır. Yani Tevrat'ın tefsirleri -ki Talmud en meşhurdur- ve fıkıh kitaplarıdır. Din adamları, yazdıkları şerhleri, Kitabın aslında bulunmayan ayrıntılara dair içtihad hükümlerini Allah'ın buyrukları olarak görüyor ve halka bunların' da Tanrı buyruğu olduğunu söylüyorlardı. Oysa o adamların kendilerinin ve hâkim tabakanın arzu ve çıkarlarından başka bir şeyolmayan bu tür kitaplar, insanları geniş, kolay Hak yoluna iletmek için gelen İlahî Kitabın genel prensiplerine aykırı idi. İşte bundan dolayı dini amacından saptırma rağmına çıkar sağlayan insanların 'durumlarına kazançlarına yazıklar olsun!' denmektedir.

Yahudi din adamları, kendi keyiflerine göre böyle hükümler koydukları gibi müşrik Araplar da kendi kendilerine böyle hükümler koyup, bunları Allah'ın hükmü göstermişlerdir. Onun için yüce Allah, müşriklere hitaben de:

وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكُذِبَ هَذَا حَلَالٌ وَهَذَا حَرَامٌ لِتَقْتُلُوا عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتُرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ لَا يُفْلِحُونَ

*"Dillerinizin yalan yere nitelendinnesinden ötürü 'Şu helaldir, şu haramdır' demeyin, sonra Allah'ın üstüne yalan atmış olursunuz. Uydurdukları yalanı Allah'ın üstüne atanlar iflah olmazlar."*¹⁵⁹ buyurmaktadır.

Kur'an'ın işaret ettiği bu eylem, yalnız Yahudilere veya müşriklere münhasır kalmamıştır. Zamanla her dine böyle katmalar olmuş, din adamlarının zanna dayanarak verdikleri hükümler, Allah'ın hükmü kabul edilmiştir. Müslüman fakihler de bu konuda Yahudilerden geri kalmamışlardır. Zaten onların bu dinin ruhundan uzak ayrıntı hükümleridir ki, kolay dini güçleştirmiş, din hakkında kuşkular uyanmasına sebep olmuştur.

¹⁵⁹ Nahl 16/116.

Özetle, Bakara Süresinin 79. ncu ayetinde geçen kitap, Tevrat'ın kendisi değil, ona yazılan şerhlerdir. Cenabı Hak, Musa'ya vahyen verilen Tevrat'ın dışında, insanların kendi elleriyle yazdıkları kitapların, Allah'ın sözü olmadığını vurgulamaktadır. Tevrat'ın kendisine gelince Kur'an-ı Kerim'in indiği sırada Yahudilerin ellerinde bulunan Tevrat'ın Hakk'ın sözü olduğunu söylemekte, onu doğrulayıcı olarak indiğini belirtmektedir.¹⁶⁰

Bu görüşlerin devamında Kur'an'ın önceki ilahî kitapları neshetmediği; tam tersine onları nur, rahmet ve hidayet kaynağı gördüğü belirtilmekte ve Mâide 5/44, 47. ile En'âm 6/91. ayetleri buna delil olarak takdim edilmektedir. Mâide 5/43, 47, 66, 67 ve 68. ayetlerde Kur'an'ın Kitap ehline kendi kitaplarının hükmünü olduğu gibi uygulamalarını emretmesi, bu husus için ikinci bir delil olarak sunulmaktadır.¹⁶¹

Allah'ın hiçbir milleti topyekûn cehenneme mahkûm etmediği, her milletin içinde iyilerin ve kötülerin bulunduğu ayetlerle delillendirildikten sonra şöyle denmektedir:

“Görülüyor ki Kur'an-ı Kerim, bir milleti topyekûn azaba mahkûm etmemiş, kendilerine indirilen Hak Kitabı'nın ruhuna bağlı kalanların ödüllendirileceğini; onun yolundan ayrılanların da cezalandırılacağını belirtmiştir. Bu, Allah'ın genel yasası, İlahi prensibidir. Son Peygamber Hz. Muhammed'e inanmış olduklarını söyleyen, herkesin de cennete gideceğini söylemez, ancak Allah'a ve ahirete inanıp salih amel yapanların cennete varis olacaklarını vurgular. Kur'an'a göre iman, sadece kuru bir sözden ibaret değildir. Güzel eylemler biçiminde görünen kesin düşüncedir. Ra'd Suresinin 19-24. ncü ayetlerinde cennetlik olan mü'minlerin vasıfları anlatılmaktadır. Bunlar sadece "İnandık" diyenler değil, fakat sözlerinde duran, Allah'ın buyruğunu yerine getiren, Allah'a saygılı, ahiret hesabına inanıp bundan korkan, Hak yolunda çekilecek eziyetlere sabreden, namazlarını kılan, Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan gizli ve açık sadaka veren, kötülüğü iyilikle savan kimselerdir.

Mü'minun Suresinin 1-11. nci ayetlerinde de yine cennete girecek olan mü'minlerin vasıfları anlatılmaktadır. Bunlar, sözle inanmış olduklarını iddia

¹⁶⁰ Ateş, a.g.m. s. 9-11.

¹⁶¹ Ateş, a.g.m. s. 11.

edenler değil, fakat saygı ile namazlarını kılan, yalandan, boş sözlerden uzak duran, zekâtlarını veren, namuslarını koruyan, sözlerinde duran, emanetlere hiyanet etmeyen salih insanlardır. Eski ümmetler içinde böyle temiz kişiler olduğu gibi bu ümmet içinde de vardı. İşte cennete girecek olanlar, bu iyi yürekli, Hakk'a bağlı insanlardır.

Kur'an'ın getirdiği bu prensip bu kadar açık iken neden bilmem, bu ayetleri, hep önyargıların sislendirdiği renkli gözlüklerle görüp, ille dinini bırakmayan bütün Kitap ehlinin cehennemik olduğu iddia edilmiştir? Sanki Allah, kullarını yakmaktan zevk mi alır? Haşa O, iyi kullarını yakmayacak kadar merhametlidir.

وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَالِمٍ لِّلْعَبِيدِ

*'Allah kullara zulmedici değildir.'*¹⁶²

Yalnız Müslümanlar değil, bütün insanlar O'nun kullarıdır. Ve O'nun merhameti, insanların merhametiyle kıyaslanamayacak derecede geniştir, boldur. İnsanların dar düşüncesi, egoizmi O'nun geniş rahmetini daraltmak istemiş; düz yolunu eğri büğrü göstermiştir. Dar düşünce ile yapılan yorumlar, İslam'a hizmet değil, köstek olmuştur. Kendi düşüncelerini Allah'ın hükmü görenler, Kur'an'ın açık ifadesine göre onmazlar. Çünkü onlar, kendi düşüncelerini Allah'a iftira etmişlerdir. *'Uydurduğu yalanı Allah'm üstüne atanlar, onmazlar'.*^{163,164}

Herhangi bir kimseyi veya peygamberi Allah'ın oğlu sanmak, Allah'a kızlar, oğullar, eşler, ortaklar vermenin ya da Allah'ın üç varlıktan biri olduğunu söylemenin küfür olduğu belirtildikten sonra Kur'an'ın ehl-i kitabı tevhide çağırdığı kaydedilmekte ve onların kurtuluşu için gerekli olan şart şu şekilde tespit edilmektedir:

“Ancak Hz. Muhammed (S.A.V) in peygamberliğini duymuş Kitap ehlinin, onun gerçekten Hak tarafından vahiy alan bir peygamber olduğunu, ona gelen Kur'an'ın da Hakk'ın vahyi olduğunu kabul etmesi, buna, inanması gerekir. Bunu kabul ederse kendi dininin hükümlerine göre amel etse bile Allah'a şirk koşmadıkça mutlu olacaktır. Mutlaka dinini bırakıp müslüman olması şart değildir. Zaten onun

¹⁶² Al-i İmran 3/182; Enfâl 8/51; Hac 22/10; Fussilet 41/46; Kaf 50/29.

¹⁶³ Nahl 16/116.

¹⁶⁴ Ateş, a.g.m. s.13.

mesajının hak olduğunu kabul eden Kitap ehli, kendi dini üzere gitse de son peygamberin getirdiği dinin ruhuna tabi olmuştur. Çünkü peygamberlerin misyonu, insanları sadece Hakk'a taptırmaktır. Hakk'a tapan, peygamberin mesajına uymuştur. Bütün peygamberlerin mesajları aynıdır. Herhangi bir kul Allah'a yöneliyor, yalnız O'na kulluk ediyorsa, o peygamberin yolundadır.”¹⁶⁵

Makalede Hz. Peygamber’e (s.a.v.) destek olan Kitap ehlinin Kasas 28/52-53, İsrâ 17/107-109. ayetlerde övüldüğü; Ra’d 13/36. ayette onların Kur’an’ın inişine sevindikleri; Bakara 2/146. ayette Hz. Muhammed’i (s.a.v.) oğullarını tanıdıkları gibi tanıdıkları anlatılmakta ve Tevrat ile Kur’an arasındaki muhteva birliğine dikkat çekildikten sonra buna delil sadedinde Ebû Hanife’nin konuyla ilgili bir fetvası nazara verilmektedir:

“Bu muhteva birliğinden dolayıdır ki İmamı A'zam Ebû Hanife, namazında Kur’an ayeti yerine Tevrat'tan ayet okuyan ve okuduğu ayet Kur'an'a uygun düşen kimsenin namazının sahih olacağına hükmetmiştir. (Serahsî, el-Mebsût, I/234)”¹⁶⁶

İlahî dinlerin birbirlerini neshetmeyip desteklediklerine dair Prof. Abdullah Draz’dan yapılan nakil öncesinde, makalede bahsi geçen görüşlerle benzerlik arz etmesi şöyle dile getirilmektedir:

“Biz bu satırları yazdıktan sonra, görev icabı, Prof. Dr. Abdullah Draz merhum’un, ‘*İnitiation Au Koran*’ adlı eserinin, ‘*Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*’ adıyla yapılmış Türkçe çevirisini okuduk ve ömrünü Kur'an tetkikiyle geçirmiş olan Merhum Profesör’ün, bizim açıklamak istediğimiz evrensel Kur'an düşüncesini yakaladığını hayranlıkla müşahede ettik.”¹⁶⁷

Kur’an’ın Kitap ehline bakışı bu şekilde ortaya konduktan sonra Hz. Peygamber’in onlara karşı tutumunu tesbit bağlamında şu rivayet ve değerlendirmelere yer verilmektedir:

“Gelelim Hz.Peygamber (s.a.a.)in tutumuna: Ebu Hureyre'nin rivayet ettiği, Buhari'de yer alan bir hadiste şöyle denilmektedir: *"Malını satmakta olan bir Yahudi, verilen fiyata razı olmayıp:*

Musa'yı bütün insanlardan üstün kılan (Tanrı) hakkı için olmaz, demiş.

¹⁶⁵ Ateş, a.g.m. s.14.

¹⁶⁶ Ateş, a.g.m. s.16.

¹⁶⁷ Ateş, a.g.m. s.17.

Ensardan biri, bu söze kızıp Yahudinin yüzüne bir tokat vunnuş. Yahudi, kendisine vurunu, Hz.Muhammed (SA. V) e şikâyet etmiş. Allah 'ın Elçisi, vuran adama, niçin vurduğunu sormuş. O da Yahudinin söylediği sözü anlatmış. Kızdığı, yüzündeki işaretlerden belli olan Peygamber (SA. V), şöyle buyumuş:

Allah 'ın peygamberlerini birbirinden üstün tutmayın. Çünkü sura üf/eneceği gün göktekilerin ve yerdekilerin hepsi helak olur, yalmz Allah'ın dilediği kalır. Sonra tekrar sura üf/enir, ben ilk dirilen olurum (veya ilk dirilenlerin arasında bulunurum), bir de bakanm ki Musa, Arşı (n kenarından) tutmuş. Artık bilmem, Tur'da bayılıp düşmesiyle mi hesabı görümüş (bundan dolayıyı artık kıyamette bayılmamış), yoksa o benden önce mi dirilmiş. Ben, kimsenin Matta oğlu Yunus'tan daha üstün olduğumu söyleyemem." (Buhar, Enbiya, 35; Müslim, Fedâil, hadis: 159.)

Burada Peygamber Aleyhisselam, kendisine yakıştırılan bazı rivayetlerin tersine, kendisinin bilinen tevazuunu vurgulamakta ve kendisinin, peygamber kardeşlerinden biri olduğunu belirtmektedir. Daha başka birçok sözlerinde kendisi, peygamber kardeşleriyle beraber olma arzusunu göstermiştir: *"Onlann arkadaşlığı (onlarla arkadaş olmak) ne güzeldir!"* (Nisâ 4/69) ayeti ile, kendisinin de öteki insanlar gibi bir insan olduğunu, sadece kendisine vahy geldiğini söylemesi emredilen Peygamber *"Ben, Meryem oğlu İsa'ya, dünyada da, ahirette de insanlann en yakınıyım. Peygamberler baba bir kardeşlerdir, anneleri ayndır. Dinleri birdir."* (65) buyurmuştur. (Buharî, Enbiya, 48; İbn Hişâm, Sîret, 2/658)

Hatta kendisi Medine'ye geldiği zaman Yahudilerin, Aşura günü oruç tuttıklarını görmüş, neden böyle yaptıklarını sormuş, onlar da Allah'ın Musa'yı ve kavmini, Fir'avun'un ve kavminin zulmünden kurtarıp düşmanlarını boğduğu gün olduğu için o gün oruç tuttıklarını söylemişler. Peygamber (S.A.V): *"Ben Musa'ya sizden daha yakınıyım!"* deyip kendisi de oruç tutmuş ve ashabına da o gün oruç tutmalarını emretmiştir. (Buharî, Sıyam, Savmu Aşura h. 111, 3/96)

Yahudi âlimlerinden Abdullah b. Selam müslüman olmuştu. Bir gün Hz.Peygamber onu yorgun görüp sebebini sordu. Abdullah gece boyunca uyumadığını, hem Tevrat'ı, hem de Kur'an'ı okuduğunu söyledi. Peygamber Aleyhis-selam, (gece bir parça dinlenebilmesi için) öyle iki Kitabı aynı gecede okumamasını, bir gece Kur'an'ı, bir gece de Tevrat'ı okumasını emretti. (Usdu'l-ğabe fi ma'rifeti's-

sahabe.¹⁶⁸)

Hendek Olayında, Müslümanlarla andlaşmalarını bozup müşrik ordusuyla, Müslümanlara karşı işbirliği yapan Kurayza Oğulları Yahudilerine, Hz.Peygamber Tevrat'ın belirlediği cezayı vermiştir. Yani Yahudilere, kendi Kitaplarıyla hükmetmiştir.

Hicretin dokuzuncu yılında Necran hıristiyanlarından altmış kişilik bir hey'et gelmişti. Hz. Peygamber, bu insanları kendi mescidinde konukladı ve mescidde, bir ay Hıristiyan usulüne göre ibadet etmelerine müsaade buyurdu.

Hız. Ebubekir, gönderdiği ilk ordunun kumandanı Üsame'ye, ma'bedlerde kendini ibadete vermiş din adamlarına dokunmamasını emretmişti (Taberî, Tarihu'l-ümem ve'l-mülük, 3/213, Beyrut.) Bütün bunlar, İslam'ın, İlahî din mensuplarına karşı taşıdığı hoşgörüyü simgelemektedir. Şayet bu insanlar, tamamen cehennemlik insanlar olsaydı, İslam Hukukunda Kitap ehline ayrıcalık tanınmaz, tıpkı müşriklerin olduğu gibi onların da kestiklerini yemek, kadınlarıyla evlenmek haram kılınırdı.”¹⁶⁹

Makalenin sonuna doğru “mukallit din adamları” başta olmak üzere bazı Müslümanlara yönelik eleştiriler şu şekilde sıralanmaktadır:

“Hasılı Kur'an-ı Kerim, insanlığa sonsuz İlahî rahmeti sunmuş, cenneti belli bir zümreye değil Adem'den Muhammed'e (hepsine selam olsun) bütün peygamberlerin getirdiği İslam'ın, yani tevhid dininin ruhuna bağlı kalan ve tevhid ahlakını uygulayan her kula mutluluk, cennet va'detmiştir. Ama insan egoizmi, toplumun düşüncelerini hadis şekline döküp Kur'an'ın açık ifadelerini hükümsüz bırakacak; Kur'an: *'İçlerinde haksızlık edenleri hariç, Kitap ehliyle ancak en güzel tanda mücadele edin ve: Bize indirelene de, size indirilene de inandık; Tanrımız ve Tanrınız birdir. Biz de O'na teslim olanlarız!'* deyin.’ (Ankebut 29/46) deyip bütün tevhi'd ehlini bu üç ortak noktada, yani Allah'a, ahirete iman ile salih amelde birleştirmek isterken; bu maksatla: *'Ey Kitap ehli, bizimle sizin aranızda eşit olan söze gelin: Allah'tan başkasına tapmayalım ve Allah'tan başka birbirimizi rabler*

¹⁶⁸ Makaledeki dipnotta bu atfa dair başka bir bilgi mevcut değildir.

¹⁶⁹ Ateş, a.g.m. s. 21-22.

edinmeyelim .. " (Al-i İmran 3/64) derken mukallid din adamları Kur'an'ın, kendinden önceki kitapları neshettiğini iddia edip diğer din mensuplarını, müşrik, muvahhid ayırımı yapmadan cehenneme dolduracaklardır. Önceki Kitapları doğrulayıcı olarak indiğini söyleyen Kur'an, nasıl onları nesheder? Onları neshetmek için kendisinin onları doğrulamaması, onlara ters olması gerekir. Çünkü nesh, ancak zıt şeyler arasında olur.

Kur'an, Hz. Peygamber'e kendinden önce gelen peygamberlerin yoluna uymasını (En'am 6/90), onların izinde gitmesini emrederken; insanlar, hadis şekline soktukları bazı düşüncelerle önceki peygamberleri Hz. Peygamber'e ümmet yapma çabası içine girmişlerdir. Kur'an prensiplerine ters düşen bu tür iddialar batıldır. Hem zaten İslam âleminde cehalet, egoizm, dar düşünce o boyutlara varmış ki, türeyen gruplar, ekoller, başka din mensupları şöyle dursun, kendi cemaatlerinden olmayan müslümanları kâfirlikle itham edip cehenneme sokmaktadırlar. Falan cemaat, kendinden başkalarına cennet vermiyor, filan cemaat de fırka-i naciye'nin sadece kendileri olduğunu söylüyor. Falan kişinin yolunda olmayan hiç kimse, ne kadar ibadet ederse etsin, cennete giremez diyecek kadar işi çıkırından çıkarırlar, dini yozlaştıranlar var. Eğer gerçekten cennet onların elinde olsaydı, orada beş milyar insan içinde sadece en büyük ihtimalle yarım veya bir milyon insana yer verir, ötekilerin hepsini topluca cehenneme atarlardı. Cenabı Hak öyle düşünenlere ne güzel cevap veriyor:

أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ الْمُلْكِ فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا

"Yoksa mülkte onların bir payı mı var? Eger biraz mülkleri olsa, mülk onlann elinde olsaydı, insanlara çekirdek zerresi kadar bile bir şey vennezlerdi. " (Nisa 4/53).

Onlara, vaktiyle ünlü Divan edebiyatı şairimizin sözüyle cevap vermek uygundur:

'Bize kâfir demiş Müfti Efendi,
Tutalım ben ana diyem müselmân
Varıldıkta yarın rûz-i cezaya,
İkimiz de çıkarız anda yalan!'

Genç müslüman araştırmacıların, Kur'an'ı, çevreden kazanılan önyargıların sislendirdiği renkli gözlükler ile değil; sağduyu ve tedebbür ile okumalarını; İslamı, Kur'an'a ters fikirlerle dolu, on-onbeşinci elden yazılmış kitaplardan değil; doğrudan

doğruya Kur'an'dan öğrenmelerini tavsiye ederiz.”¹⁷⁰

Bu güzel tavsiyeden sonra Zümer 39/53. ayetteki mutlak mağfiretin Nisa 4/116. ayetle tahdit edilerek şirkin Allah'ın affının dışında tutulduğu vurgulanmakta ve şu ifadelerle makaleye son verilmektedir:

“Şimdi biz tefsirimizde Hz. İsa'yı veya herhangi bir varlığı Allah'ın oğlu, vasıtası sayıp O'ndan başka ilah tanıyan insanları değil, fakat Allah'a şirksiz, ahirete şeksiz inanıp salih amel yapan kimselerin, Hz.Muhammed (s.a.v) in peygamberliğini ve ona gelen Kur'an'ın da Hakk'ın vahyi olduğunu kabul etmekle birlikte müslüman olmayıp kendi dini üzere giden insanların da cennete gireceğini söylemiştik. Aslında bu şekilde Allah'a inanan kimse, sadece Allah'a ibadet ettiği için müslümandır. İslamın manasını izah etmiştik. Ancak onun eksikliği, Hz.Peygamber'in tanımladığı ibadet yöntemini ve din kurallarını kabul etmekle beraber, kendi dininde kalmasıdır. Bu adam, kendi dininde kalsa da yine muvahhidir. Peygamber'e tabi olmak tevhidin şartı değildir. Kur'an-ı Kerim'in hiçbir yerinde tevhid, böyle bir şarta bağlanmamıştır.

Bize saldıranların mantığına göre düşünülse de bu adam, Allah'a şirksiz inandığına göre muvahhid, fakat Hz.Peygamber'e zahiren tabi olmadığı için, yani ibadeti onun getirdiği biçimde yapmadığı için günahkâr olur. Allah, şirk dışında bütün günahları affedeceğine göre bu adamın -şayet günahkâr ise- günahını affetmez mi? Ayet, bütün muvahhidleri Allah'ın rahmetiyle kaplamıyor mu?

Hayır, hayır. Allah, kullarını yakmak için yaratmamıştır. Kimse O'nun bol rahmetini daraltamaz. ‘Allah'ım, bana ve Muhammed'e rahmet et! Bizimle beraber başka kimseye rahmet etme!’ diyen bedevîye, Hz.Peygamber (s.a.v.): ‘Sen (Allah'ın) geniş (rahmet) ini daralttın.’ demiştir (Buharî, edeb, 27)

Şinasi'nin

Bir nokta ise eğer bu semavata göre Arz,

Binnisbe etmeliyim kendimi yok farz!

beytiyle büyüklüğünü anlatmağa çalıştığı bu kâinatın Padişahı, tek olan Allah'tır. ‘O

¹⁷⁰ Ateş, a.g.m. s.22-23.

belli bir cemiiatin değil, bütün âlemlerin rabbidir.' 'Rahmeti, herşeyi kaplamıştır.' Hiç kimse O'nun kâinattaki tüm varlıkları kucaklayan rahmetini tekeline alamaz. Allah'ın, elçisine buyurduğu üzere: *'Lutuf ve kerem Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir. Allah'ın lutfu boldur. Dilediğine tahsis eder. Allah büyük lutuf sahibidir.'* (Al-i İmran 3/73/74).¹⁷¹

Tespit edebildiğimiz kadarıyla aynı görüşlerin başka yerlerdeki ifadesi şöyledir:

“Dünyanın neresinde olursa olsun, kendi dininin doğrularına uyan, ahlakını düzelten, evreni yaratanı tanıyan ve dininin usulüne göre O'na ibadet eden kimse Cennet'e girer. Kuran'a göre Allah'a, ahirete inanıp salih amel yapan (ibadet ve güzel ahlak sahibi) her kul Cennet'e girer. Allah hiçbir kuluna haşa haksızlık etmez ve kimseyi de kayırmaz. Allah'a yönelen her kul, O'ndan karşılığını alır.”¹⁷²

“Kur'an, kendinden önceki ilahî din mensuplarının, tevhid çizgisi içinde kalanlarını, Allah'a, ahirete inanıp güzel ahlak sahibi olanlarını Cennetle müjdeliyor ve şayet onlar, kitaplarının hükümlerine uyarlıysa cennete gideceklerini vurguluyor. Ayrıca o zaman ellerinde bulunan kitabı doğruluyor. Biz ise bunun bozulduğunu söylüyoruz. Niye bozulmuş, Kim bozmuş? Bu kitap bir tane miydi, dünyanın çeşitli yerlerine dağılmış bir kitap nasıl birkaç kişi tarafından bozulur? Hangi din mensubu bunu yapabilir? Bozulan Kutsal Kitabın kendisi değil, yorumudur. Aynı bozulma Kur'an'ın yorumlarında da bol miktarda yapılmıştır. Tefsirlere bakarsak saçmalıklarla, uydurmalarla dolu olduğunu görürüz. Birilerinin hoşuna gitsin diye bir şey yazılmaz. İnsan inandığını yazar. Bütün dünyayı tek dinde birleştiremeyiz. Çünkü bunu Allah istememiştir. *"Allah dileseydi, insanları tek inançta birleştirirdi."*¹⁷³ Ama bu, zorlama olur. Allah insanları serbest bıraktığı için insanlar çeşitli inançlara bağlanmışlardır. Önemli olan şekilde ayrılık değil, özde birliktir. Bütün ilahî dinlerin özü birdir. İşte biz bunu anlatmaya çalışıyoruz. İlahî dinlerdeki ortak noktaları bularak insanları dost yapmak istiyoruz. Hz. Peygamber de bunu yapmak istediği için Habeşistan'ın Hıristiyan kralı Necaşi öldüğünde gıyabında ona cenaze namazı kıldırmıştır. Oysa Necaşi ömrünün sonuna dek Hıristiyan idi ve Kilisenin de

¹⁷¹ Ateş, a.g.m. s.23-24.

¹⁷² Vatan Gazetesi, 15.07.2006, <http://w10.gazetevatan.com/root.vatan?exec=yazardetay&Newsid=82088 & Categoryid =4&wid=31>.

¹⁷³ Maide 5/ 48.

başı idi. Din bir kültürdür. İnsanlar kolay kolay kültürlerini, kimliklerini bırakamazlar. Artık bugün, bir milletin toplu olarak aslında kimliğini oluşturan dinini tamamen bırakıp İslam'a geçmesi, arzu edilse de ütopya kalır. Öyle ise tam Kur'an'ın dediği gibi her din mensubu birbirine düşmanlık yerine Allah'ın birliği ve ahiret sorumluluğu inancında birleşip dost olmalıyız. Kültürlerin ve dillerin ayrılığı aslında zenginliktir. İnsanlar karşılıklı olarak birbirlerinin inançlarına saygı gösterirlerse kavga kalkar, dostluk olur. Yunus'un deyişiyle "Gelin birlik olalım, bu dünya hepimize yeter."¹⁷⁴

Yukarıda da belirttiğimiz gibi ilk makaleye gelen eleştiriler üzerine ikinci bir makale kaleme alınmıştır. Bu ikinci makalede de aynı görüşler benzer delillerle teyit edilmekte ve Kitap ehlini öven ayetlerin yorumu ile başlamaktadır:

“Kur'an'ın hemen her süresinde iyi niyetli, kendini Allah'a vermiş Kitap ehli övülmektedir. İşte o ayetlerden bir bölüm: *‘Çünkü onların içinde keşişler ve rahipler vardır ve onlar büyüklük taslamazlar. Resul'e indirilene dinledikleri zaman, tanıdıkları gerçekten dolayı gözlerinin yaşla dolup taşığını görürsün. Derler ki: 'Rabbimiz, inandık, bizi şahitlerle beraber yaz' . Biz, Rabbimizin, bizi iyiler arasına katmasını umarken neden Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım? Bu sözlerinden dolayı Allah, onlara, altlarından innaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler verdi. Güzel davrananların mükôfatı işte budur!'* (5Maide Süresi: 82-85)

De ki: 'Siz, ister ona inanın, ister inanmayın; o, daha önce kendilerine bilgi verilenlere okunduğu zaman onlar, derhal çeneleri üstüne secdeye kapanırlar: ' Rabbimizin Şanı yilcedir; gerçekten Rabbimizin sözü mutlaka yerine getirilir! ' Ağlayarak çeneleri üstüne kapanırlar ve Kur'an, onların derin saygısını artırır. (17İsra: 107-109)

Kur'an'ın övdüğü bu insafli Kitap ehli bilginleri, kendi dinlerini bırakıp da müslüman olmuş değillerdir. Zaten bunların, "Kitap ehli" diye vasıflandırılmaları, kendi dinlerinde kaldıklarını bununla beraber Kur'an'a inanıp saygı duyduklarını gösterir. Hz. Peygamber devrinde Kitap ehlinin kitle halinde müslüman olduklarına

¹⁷⁴Ateş, Süleyman, *1001 Soruda İslam*, Vatan Gazetesi Yayınları, İstanbul 2006, s.26-27.

dair sağlam bir kanıt yoktur. Ancak bunlar iyi niyetli insanlardır. Kur'an'ı duyunca onun vahiy olduğunu anlamış ve onun Hak sözü olduğuna inanıp duygulanmış, ona saygı göstermişlerdir. İşte Kur'an, öyle insafli insanları övmektedir. 29.Ankebut Suresinin 46. ayetinde bu husus gayet açık olarak görülmektedir: *İçlerinden, haksızlık edenleri hariç, Kitap ehliyle, ancak en güzel tarzda tartışın ve deyin ki: 'Bize indirilene de, size indirilene de inandık, Tanrımız ve Tanrınız birdir. Biz de O'na teslim olanlarız'.*¹⁷⁵

Bu girişten sonra ilahî dinlerin ve peygamberlerin misyonu ile mabetlerin korunmasına dair açıklamalar şu satırlarla ifade edilmektedir:

“Kur'an, ilahî Kitap sahibi olup Tevhid'e inanan bütün insanları birliğe, kardeşliğe çağırarak üzere: " *Bu sizin ümmetiniz (dininiz) bir tek ümmettir, Ben de sizin Rabbinizim, Bana kulluk edin.* " (21Enbiya Süresi,92) demektedir.

Öyle ise, *Peygamberlerin getirdiği dinler arasında ayrıcalık yapmak, peygamberlerden birini diğerinden üstün tutmak, ilahi iradeye aykırıdır. Yarar değil, zarar getirir.*

Allah'a inanan insanların, hep birlikte Tevhid'e sarılıp kardeş olmaları, karşılıklı sevgi, saygı ve hoş görüyle huzur içinde yaşamaları gerekir. Çünkü, Tanrıları birdir, amaçları da birdir. Hepsinin amacı, O'nun rızasına ermektir. O Yüce ve Güzel Mevla kullarının boğazlaşmasından, birbirlerine düşman olup ateş püskürmesinden değil, kardeş olup sevgi ve saygı içinde yaşamalarından hoşlanır. Zaten, dinleri de insanları birbirine dost etmek, mutlu kılmak için göndermiştir. O, ne güzel Mevla, ne güzel yardımcıdır!

Kur'an, Allah'ın birliğine bağlı kalıp yalnız O'na tapan Kitap sahiplerini övüyor, bütün ilahî din mensuplarının ibadet ettikleri mabetlerin korunmasını öğütüyor: " *Eğer Allah, insanları birbiriyle savunmasaydı, içinde Allah'ın adının çok anıldığı manastırlar, kiliseler, havralar ve mescidler yıkılırdı. Ama Allah, dinine yardım edenlere yardım eder. Kuşkusuz O, güçlüdür, üstündür.*" (22Hac Süresi: 40)

Bu ayet, Yahudi, Hıristiyan ve Müslüman mabetlerini Allah'ın adının çok anıldığı kutsal yerler olarak tanıtmak ve bunların korunmasını öğütlemekle, bu

¹⁷⁵ Ateş, Süleyman, "Cennet Tekelcisi mi?", *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 4, Sayı 1, Ocak 1990, s. 30.

dinlerdeki ruh ve amaç birliğini ortaya koymuştur. Birçok ayette, Tevhide bağlı Yahudi ve Hıristiyanları öven Kur'an, bu ayette de onların mabedlerini korumağa teşvik etmektedir. Bu mabedlerden herhangi birini yıkmak, Allah'a kulluk değil, isyan olur. Bundan dolaydır ki, Osmanlılar, egemen oldukları yerlerde Yahudi ve Hıristiyanların inançlarına saygı göstermişler, mabedlerini yapmalarını ve mabedlerinde özgürce ibadet etmelerini sağlamışlardır.”¹⁷⁶

Tevrat'ın tahrif edilmesiyle ilgili görüş tekrar edildikten sonra, ilk makaleden farklı olarak burada tahrifin az da olsa müstensihler eliyle gerçekleştiğinden söz edilmektedir:

“Tevrat ve İncil'in tahrifata uğramış olduğu sorununa gelince: Kur'an kendi devrindeki Kitap ehlinin elinde bulunan Kitabı doğrulamakta ve bunları Allah'ın Kitabı kabul etmekte, kendisinin de ona uygun olarak geldiğini vurgulamaktadır. Maide Suresinin 43. ayetinde Tevrat'ın içinde Allah'ın hükmünün bulunduğunu söylemekte ve Yahudilerden onu uygulamalarını istemektedir. Aynı surenin 47. ayetinde de İncil ehline, Allah'ın, İncil'de indirmiş bulunduğu hükümlerini uygulamalarını emretmekte, 48. ayette de Hz. Muhammed (s.a.v.) e hitaben: "*Sana da kendinden önceki Kitabı doğrulayıcı ve onu kollayıp koruyucu olarak Kitabı gerçekte indirdik. Artık onlann aralarında Allah'ın indirdiğiyle hükmet ve sana gelen gerçekten aynlıp onların keyiflerine uyma!*" buyurulmaktadır.

Kitap ehlinin birçok olumsuz davranışına işaretten sonra tekrar onlara, Kitaplarının hükümlerini uygulamaları emredilmektedir: "*De ki: 'Ey Kitap ehli, siz Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni uygulamadıkça bir esas üzerinde değilsiniz.'*" Bir ayet önce de Tevrat ve İncil'in hükümlerini gereğince uyguladıkları takdirde ağaçların meyvalarından, yerin ürünlerinden bol bol yiyecekleri, bolluğa kavuşacakları; içlerinde ılımlı, orta yolda giden bir topluluk olmakla beraber çoğunun kötü işler yaptıkları belirtilmektedir. Bütün bu ayetler, Kitaplarının hükümlerine layıkıyla bağlı kalan Kitap ehlinin feraha ereceğini vurgulamaktadır.

Şimdi Kur'an böyle dediğine göre demek ki kendisi indiği zaman, mevcut Kitabı doğru kabul etmektedir. Aksi takdirde olmayan şeyin uygulanmasını

¹⁷⁶ Ateş, Süleyman, "Cennet Tekelcisi mi?", *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 4, Sayı 1, Ocak 1990, s. 33.

istememesi, tenakuz olur.

Ama bu sözümlüz, Tevrat ve İncil'de hiç tahrifat olmadığı anlamına gelmez. Kur'an kendi zamanında, Yahudilerin ve Hıristiyanların ellerinde bulunan Kitabı doğru kabul etmektedir.

Fakat daha sonra geçen zaman içinde Tevrat ve İncil'de değişmeler olmuştur. Matbaanın olmadığı uzun zaman içinde müstensihlerin elinde bilerek veya bilmeyerek bazı değişmelerin olması doğaldır. Bunu, Kur'an'ın anlattığı İsrailoğlu peygamberleri kıssalarını, bugünkü Kitabı Mukaddes ile karşılaştırmınca daha iyi anlarız. Bu kıssaların, Kur'an'da bulunan bazı bölümleri, Kitabı Mukaddes'te yoktur. Halbûki Kur'an, Kitap ehline hitaben bu anlattıklarının, kendi kitaplarında bulunduğunu, istedikleri takdirde Kitaplarını getirip karşılaştırmalarını; Hz. Peygambere hitaben de: Kendisine indirilenden kuşku duyuyorsa, bunları kendisinden önce Kitap okuyanlardan sormasını emretmektedir. (10.Yunus Suresi: 94)

Şimdi Kur'an'ın anlattığı kıssalar, Yahudilerin ellerinde bulunan Kitaba uymuyorsa, bunların doğru olduğunun onlardan sorulmasının anlamı kalmaz. Zira onlar, bu söylenenlerin, kendi Kitaplarına aykırı olduğunu söylerler ki bu da Kur'an'ın aleyhine bir kanıt olurdu. Oysa Kur'an'ın her yerinde Kitap ehli âlimlerinin Kur'an'ı kendi Kitaplarına uygun bularak onun vahy olduğuna inandıkları anlatılmaktadır. Demek ki Kur'an, kendi devrindeki Kitab-ı Mukaddes'i doğrulamaktadır.

Fakat sonraları o Kitaba birçok değişme girmiştir. Hatta Luter zamanındaki İncil ile bugünkü İncil arasında bile bazı farklar tesbit etmiş durumdayız.

Esasen İncil Hz. İsa'nın yazdırdığı bir Kitap değildir. Sonradan şakirtleri, ondan duydukları ilahî sözleri, kıssaları, va'z mahiyetindeki mektupları çevrelerine iletmışlerdir. İşte onların yazdıkları bu, mektupların derlenmesinden İnciller meydana gelmiştir. Kur'an, doğru yola ileten Tevrat'ı da, İncil'i de tasdik etmektedir."¹⁷⁷

Makalenin sonunda tekrar "Allah'ın rahmetnin sonsuzluğu ve bunun bir sonucu olarak hizipçi müslümanların söylemlerinin aksine cennete gireceklerin

¹⁷⁷ Ateş, "Cennet Tekelcisi mi?", *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 4, Sayı 1, Ocak 1990, s. 33-34.

cehennemliklerden fazla olması gerektiği” hususu şu ifadelerle vurgulanmaktadır:

“Ahiret saadeti, insanların değerlendirmelerine göre değildir (bkz. Nisa Suresi: 123. ayet). Soruyorum bu beylere: Beş milyar insandan sadece bir milyara yakını müslümandır. Bunların içinde de pratik müslüman %20 veya en büyük ihtimalle %30 dur. Demek ki pratik müslüman, üçyüz milyonu geçmez. Gerisinin İslamı, çevreden aldıkları kültürden ibarettir. Bu üçyüz milyon da homojen değildir. Çeşitli hiziplere bölünmüştür: Kimi sünnî, kimi şîî, kimi batınî. Sünnî çoğunluk da homojen değildir. Biz ülkemizdeki durumu düşünelim: Kimi falancı, kimi filancı ve filancı. Bu gruplar da en doğru müslümanın kendileri olduğunu iddia eder, hatta bazıları kendileri dışındakilere -ne kadar ibadet ederlerse etsinler- cennet vizesi vermezler. Acaba onların dediği doğru ise, mesela en doğru müslüman falancılar ise, onlar kaç kişidir? Yarım milyon mu? İki milyon kabul edelim. Yani onlara göre cennete girecekler, sadece o iki milyondur.

Diyelim bütün fraksiyonlar, pratisyen olduklarından cennetliklerdir. Ama bunların sayısını toplasanız on milyonu bulmaz. Bu, ülkemizde böyle olduğu gibi İslam âleminde de böyledir. Birbirlerine sapık gözüyle bakan, cennet vizesi vermeyen fırkalar, fırkalar. Ve yeni yeni türeyen tekfir (kâfir sayma) cemaatleri.

Acaba Allah, cenneti beş milyar insandan sadece şu birkaç milyon için mi yarattı? Peki o zaman: *"Rahmetim herşeyi kaplamıştır. "* (7 A'raf Suresi: 156), *"Rahmetim gazabımı geçmiştir."* (Buharî, Tevhid: 55, Müslim, Tevbe: 14-16), *"Allah, rahmeti yüz parça yarattı, doksandokuzunu yanında tuttu, yeryüzüne sadece bir parçasını indirdi. İşte bu bir parça rahmet ile yaratıklar birbirine acımaktadırlar. At, (süt emen yavrusuna) değmemesi için ayağını o rahmet sayesinde kaldır. "* (Buharî, Edeb: 19) mealindeki ayet ve hadislerin manası nerede kalır?

Yarattığı beş milyar insandan sadece yüz milyonu cennete ayırıp geri kalan dört milyar dokuzyüz milyonu cehennemde cayır cayır yakan Allah'ın, nasıl rahmeti herşeyi kapsar, gazabından fazla olur? Bu O'nun gazabının, haşa rahmetinden fazla olduğu sonucunu doğurur. Sizin sandığınız gibi değil, beyler. Allah'ın rahmeti (acıması), yaratıkların acımasından doksandokuz kat fazladır.

Esasen bu da bir takribî ifadedir. İnsanların kavrayabilmesi için böyle bir sayı zikredilmiştir. Yoksa O'nun rahmetinin hadd-ü payanı yoktur.

Bir baba, evladının acı çekmesinden hoşlanmaz iken Allah, kullarının acı çekmesini ister mi? Hayır, zaten onların ruhlarının acı çekmesini önlemek için elçiler gönderip kurtuluş yollarını göstermiştir. Ruhun selameti, Allah'ın elçilerinin izinde gitmektir. Onların yolundan ayrılan ruh, kendi kendisini azaba tutsak etmiş olur. Haşa Allah, kullarına zulmetmez. Kul, kendi yanlış davranışlarının oluşturduğu azabın içine düşer: *"Evet, kim kötülük yapar da günahı, kendisini kuşatırsa işte onlar ateş halkıdır, orada sürekli kalacaklardır."* (Bakara Suresi: 81)

Allah, hiçbir yaratığını yakmaktan zevk almaz. Rahmetinin, gazabını geçmiş olması, cennete göndereceklerinin, cehenneme atacaklarından fazla olmasını gerektirir. Zaten cehennem in yedi kapılı olması (لَهَا سَبْعَةُ أَبْوَابٍ – Hicr:44), cennetin ise sekiz kapılı (yani sekiz bölüm) olması (*Güzelce abdest alıp üç defa: Allah'tan başka tanrı olmadığına, O'nun bir olup ortağı olmadığına tanıklık ederim. Muhammedin de Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna tanıklık ederim" diyen kimseye, cennetin sekiz kapısı açılır, dilediği kapıdan girer.*) (İbn Mace, Taharet, 57, 60, Cenaiz, 57. Hadisi Müslim, Ebû Davud ve Tirmizî de rivayet etmişlerdir) cennete gideceklerin, cehenneme gideceklerden fazla olduğunu göstermiyor mu?

Brezilya'da, Meksika'da doğup Hıristiyan bir ortamda yetişen ve o kültürle şartlanan insanın, dinini bırakması kolay mıdır? Bir de kendinizi onların yerine koyup düşünün: Acaba müslüman ortamda yetiştiği için müslüman olan bir insan, öyle bir ortamda yetişseydi dinini bırakıp müslüman olacak mıydı? Şimdi âlemlerin Rabbi, o çevrede doğup yetişen o insanların hepsini, hiç ayırım yapmadan cehenneme mi atacaktır? Hele kendilerine İslam da güzel tebliğ edilmemiş, Kur'an anlayacakları biçimde kendilerine anlatılmamış ise? Ama Cenab-ı Hak, inanıp iyi işler yapanlarla müfsidler, korunanlarla facirleri bir tutmayacağını söylüyor: *"Yoksa biz, inanıp iyi işler yapanlar, yeryüzünde bozgunculuk yapanlar gibi mi tutacağız? Yoksa korunanları, yoldan çıkanlar gibi mi yapacağız?"* (38.Sâd Suresi: 28)

Hayır, hayır, yüce Allah'ın rahmeti, yaratıkların acımasıyla ölçülemeyecek

kadar fazladır. Allah, yaratılış yasasına uygun olarak kendisini tanıyan, bir bilen ve kendisine tapan insanları ödüllendirecektir. O'nu tanımayanlar ise eylemlerinin cezasını çekeceklerdir.

Kur'an'ın getirdiği evrensel düşünceler, maalesef daraltılmış, tekelleştirilmiştir. Zaten hep öyle olur. Güzel idealler, evrensel düşünceler, pratisyenlerin elinde daraltılır, millileştirilir, yozlaştırılır.”¹⁷⁸

İkinci bölümün başından buraya kadar, değerli bilim adamı Prof. Dr. Süleyman Ateş'in konuyla ilgili görüşlerini, aktarırken yanlış anlaşılmalara sebep olacak hatalardan korunmak için bizzat kendi kaleminden ve mümkün olduğu kadar detaylı bir şekilde arz etmeye çalıştık. Şimdi bu görüşlerin tahlil ve değerlendirilmesine geçebiliriz.

II. Görüşlerin Tahlil ve Değerlendirilmesi

Yukarıda değerli fikirlerini arz ettiğimiz Prof. Dr. Süleyman Ateş'in yorumları ilk bakışta kendi içinde tutarlı ve İslam dininin genel prensiplerine uygun gözükmektedir. Ancak kanaatimizce şu noktalardan söz konusu yorumlara eleştiriler yöneltilebilir:

1-“Kur'an'a göre İslam, yalnız Allah'a tapmak, ibadeti yalnız O'na özgü kılmaktır. Bu anlamıyla bütün peygamberler İslamı getirmiştir. Kur'an'da İslam kelimesi, yalnız Hz.Muhammed (s.a.v.) in getirdiği din için değil, bütün peygamberlerin getirdiği din için kullanılmıştır. Çünkü peygamberlere verilen mesajın mahiyeti aynıdır. Hepsi insanları tek Allah'a kulluğa, ahirete imana ve salih amele çağırmıştır.” cümleleriyle ifade edilen yorum tamamen değil kısmen doğrudur. Şöyle ki: Bütün peygamberlerin getirdikleri dinlerin özü birdir. Bu öz, inanç esasları, ibadet ve ahlak prensipleridir. Bunlar değişmez ve İslam diye adlandırılabilir. Ancak “Bütün dinler aynıdır.” hükmünün yerine “Son din olan İslam dini, bütün ilahî dinlerin özünü ihtiva eder.” demek daha doğru olur. Çünkü Kur'an sadece bu üç değişmez esastan ibaret değildir. Onun hem ferdin hem de toplumun düzenini sağlayan pek çok emir ve yasakları da mevcuttur. Maalesef tezin savunulduğu makalelerde Kur'an'ın bu yönüne temastan ısrarla kaçınılmıştır. İşte “muamalat” denen bu kısım dinlere göre değişir ve değişmesi de gerekir. Hz. Nuh zamanındaki

¹⁷⁸ Ateş, “Cennet Tekelcisi mi?”, *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 4, Sayı 1, Ocak 1990, s. 36-37.

toplum düzeni ile bugünkü sosyal yapının aynı olduğu iddia edilemeyeceğine göre her iki peygambere gönderilen vahyin birebir aynı olduğu nasıl iddia edilebilir? Ayette “*Nuh’a vahyettiğimiz gibi*” ibaresindeki teşbih gözardı edilerek “Yüce Allah, ilk elçisi olan Nuh'a neyi vahyetmiş ise, son elçisi Muhammed (ikisine de selam olsun) e de onu vahyetmiştir.” denilmiştir. Oysa burada kast edilen şey öncelikle vahyin tek ve aynı olduğunu değil de vahiy geleneğinin bütün peygamberler için geçerli olduğunu vurgulamaktır. Başka bir deyişle Kur’an muhataplarına şunu demektedir: “Allah Hz. Nuh’a ve diğer peygamberlere vahiy gönderdiği gibi Hz. Muhammed’e de vahiy göndermektedir. Onlara vahyin geldiğini kabul ettiğinize göre bunu da kabul etmeniz gerekir.”

Ayrıca “Kur’an’da İslam kelimesi, yalnız Hz. Muhammed (s.a.v.) in getirdiği din için değil, bütün peygamberlerin getirdiği din için kullanılmıştır.” sözüne katılmak mümkün değildir. Bu kelimenin sadece Hz. Muhammed’in getirdiği din için kullanıldığı birçok ayet mevcuttur. Örneğin “*Allah katında din İslam’dır.*”¹⁷⁹ ayeti bunlardan biridir. Çünkü Arapçadaki kaideye göre “Bir şey mutlak olarak zikredilirse kemali kast edilir.” “*İşte bugün sizin dininizi kemâle erdirdim ve üzerinizdeki nimetimi tamamladım. Sizin için din olarak İslâm’ı beğendim.*”¹⁸⁰ mealindeki ayetin delaletiyle en kâmil din, son din olan İslam’dır. Aynı şekilde marife olarak ve mutlak gelen “din” anlamındaki “İslam” kelimesi de bunun gibidir. Dolayısıyla “*Kim İslam’dan başka bir din ararsa ondan asla kabul edilmeyecektir.*”¹⁸¹ meâlindeki ayette varit olan İslam kelimesi “Hz. Muhammed’in tebliğ ettiği dinden” başkası değildir. Nitekim Kur’an’ın en sadık müfessiri olan Hz. Peygamber (s.a.v) “*İslam beş esas üzerine bina edilmiştir...*”¹⁸² hadisiyle İslam’ı tarif etmektedir. Bütün bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi, tezin üzerine bina edildiği temel delil, sağlam ve kesin değildir.

2-Daha önce birinci bölümde de detaylı olarak incelendiği gibi ayetlerde geçen Allah’a ve ahirete imandan maksat bütün iman esaslarıdır. Benzer örnekler pek çok ayette geçmektedir. Başka bir ifadeyle parça zikredilmiş ve bundan bölünmez bir mahiyette olan bütün, yani altı esastan oluşan iman kast edilmiştir.

¹⁷⁹ Al-i İmran 3/19.

¹⁸⁰ Maide 5/3.

¹⁸¹ Al-i İmran 3/85.

¹⁸² Buhari, Savm 2, 9, Libas 78; Müslim, Sıyâm 164.

3-Kur'an-ı Kerim'de pek çok ayette imandan hemen sonra zikredilen salih amelin kapsamı, bu tezde eksiktir. Çünkü bu kavramdan ilk akla gelenler, birçok ayette zikri geçen namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerdir. Dolayısıyla içinde bunların olmadığı bir salih amel tarifi düşünülemez.

4- "Yahudiler, cenneti yalnız kendilerine tahsis ederken, Hıristiyanlar da kendilerinden başkasına cennet vizesi vermemişlerdir." tespiti doğrudur. Kur'an'ın Kitap ehlini Hz. İbrahim'in tevhid dinine çağırdığı da doğrudur. Ancak bu davet zımnen Hz. Peygamber'e imanı gerektirir. Çünkü Hz. İbrahim'in en güzel temsilcisi O'dur. Nitekim Hz. İbrahim'e sahip çıkmaya çalışan Kitap ehline hitaben Allah, Hz. İbrahim'e en yakın olanların hem kendi zamanında hem de daha sonra onun tevhit yoluna tabi olanların yanı sıra son peygamber ve tabileri olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır: "*İnsanlar içinde İbrâhim'e en yakın olanlar, ona tâbi olanlar, bu Peygamber ve bu Peygambere iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur.*"¹⁸³

5-Teze delil olarak getirilen başta Âl-i İmran 3/113-115. ayetleri olmak üzere Kitap ehlinin övgüyle bahseden ayetlerde kast edilenler, kaynaklarda yer alan rivayetlere göre onların içinden Müslüman olan kişilerdir.¹⁸⁴ Bu ayetlerde "*Kitap Ehli*" ibaresinin yer alması, onların müslüman olmadıklarına delil olamaz. Çünkü bu kelime "bir şeyin önceki halini nazara alma" kabilinden bir çeşit mecaz-ı mürseldir. Nitekim benzer örnekler başka ayetlerde mevcuttur. Örneğin Nisâ 4/2. ayette "*Yetimlere mallarını verin!*" cümlesinde yer alan yetimler, çocuk iken yetim olan bülüğa ermiş büyük delikanlılardır.¹⁸⁵ Ayrıca nüzul ortamına şahit olan sahabeden "onların Müslüman olan Kitap ehli olduklarına" dair rivayet geldiği halde tezde iddia edildiği gibi "Bunlar Allah'a şirksiz, Ahirete şeksiz inanan; Kur'an'ı ve Hz. Muhammed'i inkâr etmeyen Yahudi veya Hıristiyanlardır." şeklinde bir kayda kaynaklarda rastlanmamaktadır. Böyle bir kayıt olsa teze delil sadedinde zikredilirdi. Bunlara sadece Habeş kralı Necaşî örnek gösterilmektedir. Buna "O müslüman olmuş olabilir." diye bir yorum getirilebilir. Kaldı ki Müslüman olmadığı farz edilse bile onun cennete gireceğine dair kesin bir delil mevcut değildir. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onun cenaze namazını kıldırması, onun hicret edenlere verdiği desteğe

¹⁸³ Al-i İmran 3/68.

¹⁸⁴ Taberi, a.g.e, I / 225.

¹⁸⁵ Bkz. Akdemir, Hikmet, *Belağat Terimleri Ansiklopedisi*, İzmir 1999, s.239.

karşılık bir vefa kabilinden duadan ibaret olabilir. Yoksa aşere-i mübeşşere gibi onu cennetle müjdeleyen sağlam bir rivayete sahip değiliz. Dolayısıyla hiçbir naklî delile ve tarihî realiteye dayanmayan, söz konusu ayetlere getirilen böyle bir yorum kişisel tahmin ve fikir yürütmeden öteye geçemez.

6-Ehl-i kitap arasında farklılıkların olacağı muhakkaktır. Örneğin bunlardan birisi olan dürüstlük ve ahde vefa Kur'an-ı Kerim'de şöyle zikredilmiştir: *“Ehl-i kitaptan öylesi vardır ki kendisine yüklerle altın emanet bıraksan onları sana öder. Ama öylesi de vardır ki, bir altın bile versen başında dikilip durmadıkça onu sana geri vermez. Bunun sebebi, onların: ‘Ümmîler hakkında ne yaparsak mübahtır, ondan dolayı sorumlu olmayız.’ demeleridir. Onlar bile bile, Allah hakkında yalan uydururlar.”*¹⁸⁶

Bu farklılıklar onlardan iyi olanların Cennete gönderilmesi ile ödüllendirilmelerini gerektirmez. Çünkü Cehennem birçok tabakaları vardır. İyi olanların azabının daha hafif olacağı düşünülebilir.

7- “Kur'an'ın hükümleriyle, Tevrat'ın hükümleri arasında büyük fark yoktur. Tevrat'ın meşhur on emri, Kur'an-ı Kerim'in birçok suresinde değişik üsluplarla tekrar edildiği gibi, Tevrat'ın kıssaları da öğüt olarak Kur'an-ı Kerim'de nakledilmektedir.” ifadeleriyle dile getirilen hususlara kısmen katılmak mümkündür. Aynı kaynaktan geldikleri için iki Kitab'ın hükümleri arasındaki benzerlik gayet doğaldır. Şüphesiz Tevrat'ın içinde tahriften masun kalmış ilahî hitaplar mevcuttur. Bunlar Kur'an'ın hükümlerine benzeyebilir. Bu hususlar iddianın katıldığımız yönleridir. Ancak ilk ve tek müracaat edilecek Kitap, daha sahih olan Kur'an olmalıdır. Katılmadığımız yönler ise kıssalarla ilgili kısımdır: Kıssalarda benzerlik olmakla beraber muhteva ve yaklaşımda çok ciddi farklar da vardır. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de kendilerinden övgü ile bahsedilen, toplumlara model olarak tanıtılan bazı peygamberler, Kitab-ı Mukaddeste şirk ve zina dahil bir çok günahı işleyen insanlar olarak takdim edilmektedir.¹⁸⁷ Bu tezde, bu çok önemli fark görmezden gelinmektedir.

8-Tezde Kur'an-ı Kerim'in kendinden önceki kitapları neshetmediği iddia

¹⁸⁶ Al-i İmran 3/75.

¹⁸⁷ Daha detaylı bilgi için bkz. Seyhan, B. Yaşar, *Kitab-ı Mukaddeste ve Kur'an'daki Kıssaların Karşılaştırılması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2006, s. 107-108.

edilmektedir. Bu iddiaya temel teşkil edecek iki delil üzerinde durulmaktadır. Bunlar Kur'an'ın önceki kitapları tasdik ettiğini beyan etmesi ve Kitap ehline kendi kitaplarının hükümlerine uymalarını istemesidir.

a-Kur'an-ı Kerim'in kendinden önceki Kitapları tasdik etmesi "onların o günkü içeriklerini onaylaması" anlamına gelmez. Zira onların içeriklerinde Kur'an'ın asla tavip etmeyeceği pek çok husus vardır. Burada konuyu uzatmamak için sadece iki örnek vermekle yetineceğiz.

Birinci Örnek: Kur'an'a göre yaratılmışlara ait sıfatlardan münehzeh olan Allah'ın eşi ve benzeri yoktur.¹⁸⁸ Oysa Kutsal Kitap'ta yer alan ifadelerle göre "O, insan kılığında bir adam olarak Hz. Yakub ile gürleşmiştir ve onu yenememiştir."¹⁸⁹

İkinci Örnek: Kur'an'a göre Peygamberler Allah'ın salih kullarıdır.¹⁹⁰ Kendilerine peygamberlik görevi verilmeden önce bile toplum içinde sıradan insanlar olmayıp sevilen ve sayılan şahsiyetlerdir.¹⁹¹ Bu vasıfları onları peygamber olduktan sonra toplumun örnek alacağı model şahsiyetler haline getirmiştir.¹⁹² Şüphesiz bu vasıflara sahip önder insanların, tarih boyunca bütün toplumlarda büyük bir ahlaksızlık olarak kabul edilen zina gibi bir fiil ile beraber anılmaları düşünülemez. Oysa Kutsal Kitap'ta Hz. Lut'un adı, bu fiilin en iğrenç bir şekline bulaştırılmaktadır. İnsanlar tarafından uydurulduğu gayet açık olan bu iftiraya göre, "Onun büyük ve küçük kızı, soylarının tükenmesinden endişe ettikleri için babalarına şarap içirip sarhoş olmasına sebep olmuşlar; birer gece arayla onunla yatmışlar ve her ikisi de ondan birer erkek çocuğu dünyaya getirmişlerdir."¹⁹³

Bu ve benzeri örnekleri Kur'an'ın onaylaması mümkün değildir. O halde Onun önceki kitapları tasdik etmesi, onların da ilk asıllarının ilahî vahye dayandığını; mübelliğlerinin peygamber olduğunu kabul ve ilan etmekten ibarettir.

İkinci makalede tahrifin varlığı kabul edilmiş ancak bu, Kur'an'ın nüzûlünden sonraki devirlerde matbaanın olmadığı uzun zaman içinde müstensihlerin elinde bilerek veya bilmeyerek bazı değişmelerin doğal sonucu olarak görülmüştür. Oysa müstensih hatası bir harfte, bir kelimedede en fazla bir satırda olur.

¹⁸⁸ Bkz. Şûrâ 42/11; İhlas 112/3; En'âm 6/101; Meryem 19/88-93; Enbiyâ 21/26.

¹⁸⁹ Kutsal Kitap, İstanbul 2001, Yaratılış 32/22-28. (s.41).

¹⁹⁰ En'âm 6/84-85.

¹⁹¹ Hud 11/62.

¹⁹² Ahzab 33/21; Mümtehine 60/4.

¹⁹³ Kutsal Kitap, Yaratılış 19/30-38. (s.21).

Böyle köklü farklılıkların basit müstensih hatalarıyla izah edilmesi imkânsızdır.

“Kutsal Kitab’ın değil de yorumlarının tahrif edildiği” iddiası da tutarsızdır. Çünkü tahrif bizzat Kitab’a isnat edilmektedir. Hele onun tahrif edilen şerhlerini Kur’an tefsirlerine benzetmek doğru bir teşbih değildir. Çünkü Kur’an metni ile yorumlarını ayırt etmemiz mümkündür. Saçma bulduğumuz yorumları bir kaleme silip atabiliriz. Bu yorumların varlığı Kur’an’ın metnine ya da manasına asla bir hanel ve nakise getirmez. Oysa aynı şey Kutsal Kitap için söylenemez. Başka bir deyişle onun ilahî vahiy olan metni ile tahrif edilerek içine karıştırılan beşer sözlerini ayırma imkânına sahip değiliz.

b-Kur’an’ın Kitap ehlinde kendi kitaplarının hükümlerine uymasını istemesi, o hükümleri onayladığı anlamına gelmez. Öncelikle bu “*Dinde zorlama yoktur*”¹⁹⁴ ayetinin temellendirdiği bir özgürlük vurgusudur. Kur’an onların kendi din ve kültürlerini yaşatmalarına izin vermiştir. İkinci husus onların samimiyezsizliklerini ortaya çıkarmaktır. Yani onlar aslında kendi kitaplarına da tam olarak iman etmiş değillerdir. Nitekim Maide 5/43. ayetin nüzul sebebine dair gelen rivayetlerde Tevrat’ın hükmünü bildikleri halde muhakeme ve sınamak için Hz. Peygamber’e gelen iki Yahudi ile ilgili olay hakkında söylenenler bu görüşü desteklemektedir.¹⁹⁵ Üçüncü husus ise daha önce de değindiğimiz gibi onlara kendi kitaplarında bildirilen son Peygambere iman etmeleri emrinin hatırlatılmasıdır.

9-“Ancak Hz. Muhammed (S.A.V) in peygamberliğini duymuş Kitap ehlinin, onun gerçekten Hak tarafından vahiy alan bir peygamber olduğunu, ona gelen Kur’an’ın da Hakk’ın vahyi olduğunu kabul etmesi, buna, inanması gerekir.” şartı, pratikte net olarak ifadesini bulamamaktadır. Şöyle ki: Bazı zıtların ortası yoktur. Örneğin varlık ve yokluk iki zıt kavramdır ve bunların ortası yoktur. Başka bir deyişle bir şey ya vardır, ya da yoktur. İman ve küfür de böyledir. Bir kalpte bunlardan sadece birisi yer alır. Bu nedenledir ki insanlar mümin, münafık ve kâfir olmak üzere üç sınıfa ayrılmıştır. Münafık da Müslüman gözükken münkir olduğu için aslında o da kâfir sayılacağından gene mümin ve kâfir olarak sadece iki sınıftan söz edilebilir. Öyleyse Yahudi ve Hristiyanlar Kur’an-ı Kerim’e ve Hz. Muhammed’e ya inanacaklardır; ya da inkâr edeceklerdir. Bu iki şıkkın ortası yoktur. Ancak burada

¹⁹⁴ Bakara 2/256.

¹⁹⁵ Taberi, a.g.e, III, 489.

kendisine davet ulaşmayıp bunlardan habersiz olan kişiler kast ediliyorsa bu takdirde yukarıda da geçtiği gibi onlar zaten fetret ehli sayılacakları için tekliften muaftırlar.

10-“Bu muhteva birliğinden dolayıdır ki İmamı A'zam Ebû Hanife, namazında Kur'an ayeti yerine Tevrat'tan ayet okuyan ve okuduğu ayet Kur'an'a uygun düşen kimsenin namazının sahih olacağına hükmetmiştir. (Serahsî, el-Mebsût, I/234)” cümlesi birkaç yönden eleştiriye açıktır:

a-Öncelikle burada hayret verici bir tezat söz konusudur. Daha önce hiçbir ayırım ve tahsis yapmadan bütün müslüman fakihler, “Kur'an'ın işaret ettiği bu eylem, yalnız Yahudilere veya müşriklere münhasır kalmamıştır. Zamanla her dine böyle katmalar olmuş, din adamlarının zanna dayanarak verdikleri hükümler, Allah'ın hükmü kabul edilmiştir. Müslüman fakihler de bu konuda Yahudilerden geri kalmamışlardır. Zaten onların bu dinin ruhundan uzak ayrıntı hükümleridir ki, kolay dini güçleştirmiş, din hakkında kuşkular uyanmasına sebep olmuştur.” sözleriyle çok ağır bir ithamla suçlanırken burada aynı kişilerden birinin görüşü delil olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla ya önceki itham dolu sözler, ya da bu delil geçersizdir.

b-Delilin kaynağına bakıldığında okuyucuyu yanıltabilecek bir iktibasın yapıldığı görülmektedir. Şöyle ki, alıntı yapılan fetva “فیل” lafzıyla nakledilen zayıf bir rivayettir. Ebû Hanife'nin namazda Fatıha suresinin Farsça çevirisinin okunmasına cevaz verdiği gibi Tevrat'tan da Kur'an'a uygun kısımların sanki onun İbranice çevirisi imiş gibi okunmasını tecviz ettiği söylenen bu fetvanın geçici bir süre için kolaylık sağlamak amacıyla verildiği aşıkârdır. Oysa bu fetvanın hemen üzerinde yer alan satırlarda zahiru'r-rivaye olarak İmam Muhammed'den nakledilen içtihat ise “Muharref oldukları için Tevrat, Zebur ve İncil'in namazda okunması caiz değildir.” şeklindedir.¹⁹⁶ Burada mezhepte asıl olan kuvvetli görüşün varlığına hiç değinmeden adeta cımbızla seçilir gibi işe yaradığı düşünülen zayıf rivayetin iktibas edilmesi yukarıdaki şüphenin doğmasına sebep olmaktadır.

c.Bu örnekte görüldüğü gibi Müslüman fakihler bazen de kolaylık sağlayan fetvalar vermişlerdir. Öyleyse onları dini zorlaştırmak ve kuşkular uyandırmakla suçlamak yersizdir. Hem onlar “Din bizim bu fetvalarımızdan ibarettir” şeklinde bir yaklaşımın içinde olmamışlar, sadece belli konularda görüş beyan etmişlerdir ki bu

¹⁹⁶ Bkz. Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebû Sehl, *el-Mebsût*, Beyrut 1398-1978, I, 234.

da düşünce hürriyetinin doğal bir sonucudur.

11-“Biz bu satırları yazdıktan sonra, görev icabı, Prof. Dr. Abdullah Draz merhum'un, *‘Initiation Au Koran’* adlı eserinin, *‘Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru’* adıyla yapılmış Türkçe çevirisini okuduk ve ömrünü Kur'an tetkikiyle geçirmiş olan Merhum Profesör'ün, bizim açıklamak istediğimiz evrensel Kur'an düşüncesini yakaladığını hayranlıkla müşahede ettik.” sözleriyle iddianın başka bir bilim adamı tarafından da paylaşıldığı belirtilerek bu durum tezin doğruluğuna destek ve delil sayılmaktadır. Oysa bu tarz bir delil, karşı tez sahiplerini daha haklı çıkarır. Çünkü onlarla hemfikir olan bir veya birkaç tane değil, sayısını tespit edemeyeceğimiz kadar çok, hayatını Kur'an ilimlerine vakfetmiş bilim adamı mevcuttur.

12-Teze delil sadedinde nakledilen Hz. Peygamberin (s.a.v) Kitap ehli ile muamelelerinin tamamı, din ve vicdan hürriyeti ile İslam'ın diğer din mensuplarına gösterdiği hoşgörüden ibarettir. Bunların hiçbirinde tezi açıkça destekleyen ne bir söz, ne de bir fiil mevcuttur. Kaldı ki tezin aleyhine delil olabilecek rivayetler de vardır. Örneğin Hz. Ömer'in elinde Tevrat yaprakları gören Allah Resulü (s.a.v.) bundan hoşlanmamış ve kendisine ondan daha parlak bir Kitap olan Kur'an'ın verildiğini beyan etmiştir.¹⁹⁷

Ayrıca tezde iddia edildiği gibi bir durum söz konusu olsaydı Hz. Peygamber (s.a.v) Kitap ehlini İslam dinini davet etmez, onlara sadece şöyle derdi: “Sizin Müslüman olmanıza gerek yok. Sadece Kur'an'ın Allah'ın keliması, benim de Peygamber olduğumu inkâr etmemeniz yeterlidir. Bu şartla kendi dininizde kalabilirsiniz.” Oysa kaynaklarda böyle önemli bir konuda bu kabilden herhangi bir söz ya da fiil ile ilgili hiçbir rivayet mevcut değildir. Aksine Kitap ehli de dahil olmak üzere Hz. Peygamber'in (s.a.v) bütün insanları İslam dinine davet ettiğine dair pek çok rivayet vardır. Çünkü bu Kur'an'ı Kerim'in ona yüklediği bir sorumluluktur. Birinci bölümde değindiğimiz gibi onun daveti evrenseldir. Burada konu ile ilgili sadece iki ayeti zikretmekle yetineceğiz:

a-“*De ki: “Ey insanlar! Ben sizin hepinize Allah tarafından gönderilen Peygamberim. O ki, göklerin ve yerin hâkimiyeti O'na aittir. O'ndan başka ilah yoktur. Hayatı veren de, ölümü yaratan da O'dur. Öyleyse siz de Allah'a ve O'nun*

¹⁹⁷ Bkz. Buhârî, VII, 3208.

bütün kelimelerine iman eden o ümmî Nebîye, o Resule inanın. Ona tâbi olun ki doğru yolu bulasınız."¹⁹⁸

Bu ayette açıkça görüldüğü gibi Allah sadece Araplara ya da Müslümanlara değil, kitap ehli de dâhil olmak üzere bütün insanlara hitap ederek Hz. Peygamber'e iman etmekle yetinmeyip ona tabi olmalarını emretmektedir. Buradaki "*tabi olmak*" ifadesinin sadece inkâr etmemekten veya iman etmekten ibaret olmadığı aşîkârdır.

b- Al-i İmran suresinin başında Necran Hıristiyanları hakkında nazil olan ayetlerin arasında yer alan şu ayet de onları yine açıkça Hz. Peygamber'e tabi olmaya çağırılmaktadır: "*De ki: Siz şayet Allah'ı seviyorsanız, bana itaat edin ki Allah da sizi sevsin.*"¹⁹⁹ Burada kitap ehlini Hz. Peygamber'e tabi olmaya davetin yanı sıra Allah sevgisinin varlığı da bu şarta bağlanmaktadır. Hiçbir yoruma açık kapı bırakmayacak kadar kesin ve net olan bu ayete, ikinci tezi savunanların vereceği bir cevap yoktur. Nitekim Talat Koçyiğit, makalesinde bu hususu dile getirdiği halde²⁰⁰ söz konusu makaleye cevap sadedinde kaleme alınan "Cennet Tekelcisi mi" adlı ikinci makalede buna tek kelimeyle dahi değinilmemiştir.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Yahudiler'den gördükten sonra aşure orucu tutması kendisinin ve Hz. Musa'nın aynı esasları getirdiğini vurgulamak içindir. Ancak o bu tavrının yanı sıra Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlar başta olmak üzere gayr-i müslimlere benzemelerini de men etmiştir.²⁰¹ Böylece Müslümanlara ait özel bir kimliğin oluşmasına ve bu kimliğin muhafaza edilmesine özen göstermiştir.

13-"Hem zaten İslam âleminde cehalet, egoizm, dar düşünce o boyutlara varmış ki, türeyen gruplar, ekoller, başka din mensupları şöyle dursun, kendi cemaatlerinden olmayan Müslümanları kâfirlikle itham edip cehenneme sokmaktadırlar. Falan cemaat, kendinden başkalarına cennet vermiyor, filan cemaat de fırka-i naciye'nin sadece kendileri olduğunu söylüyor. Falan kişinin yolunda olmayan hiç kimse, ne kadar ibadet ederse etsin, cennete giremez diyecek kadar işi çığırından çıkarırlar, dini yozlaştıranlar var." satırlarında ifadesini bulan genel

¹⁹⁸ A'raf 7/158.

¹⁹⁹ Al-i İmran 3/31.

²⁰⁰ Bkz. Koçyiğit, Talat "Cennet Müminlerin Tekelindedir", *İslamî Araştırmalar*, Cilt 3, Sayı 3, Temmuz 1989, s. 90-94.

²⁰¹ Örnek olarak bkz. Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, el-Mektebetü'ş-Şamile el-İsdâru's-Sânî 2.11, V, 56; Ebû Davud, *Sünenü Ebî Davud*, el-Mektebetü'ş-Şamile el-İsdâru's-Sânî 2.11, IV, 78; İbn Sa'd, *et-Tabakatü'l-Kübrâ*, Beyrut t.y. III, 191.

hüküm, herhangi bir sosyolojik araştırmaya dayanmadığı için tamamen kişisel gözlem ve değerlendirmeden ibarettir. Dolayısıyla bilimsel olmaktan uzaktır. Müslümanlar içerisinde bu kabilden insanlar mevcut olabilir. Ancak bir genelleme yaparak bütün Müslümanları aynı kefeye koymak doğru değildir. Kaldı ki durum böyle olsa bile bunun tezin ispatına hiçbir katkısı yoktur. Başka bir ifadeyle bu gözlem, Kitap ehlinin bahsi geçen şartları haiz olduklarında cennete gidebileceklerine değil, sadece Müslümanların cahil olduklarına delalet eder. Ayrıca bunlara verilen cevapta, ilginçtir ki aynı hataya düşülmektedir. Başkalarını tekfir edenler kınanırken, aynı metotla onlar da tekfir edilmektedir:

‘Bize kâfir demiş Müfti Efendi,
Tutalım ben ana diyem müselmân
Varıldıkta yarın rûz-i cezaya,
İkimiz de çıkarız anda yalan!’

14-“Öyle ise, *Peygamberlerin getirdiği dinler arasında ayrıcalık yapmak, peygamberlerden birini diğerinden üstün tutmak, ilahî iradeye aykırıdır.*” cümlesinde birinci şık şu ilave ile doğrudur:” *Peygamberlerin getirdiği dinlerin tahrif edilmeden önceki ilk formları arasında ayrıcalık yapmak...*” Ama peygamberlerden birinin diğerinden (iman etme konusunda değil de fazilet noktasında) üstün tutulmasının ilahî iradeye aykırı olduğunu söylemek, ilahî irade sahibinin beyanına açıkça aykırıdır:

“*Biz, o peygamberlerin kimini kimine üstün kıldık. Allah onlardan bazısına hitap buyurdu, bazısını birçok derecelerle yükseltti.*”²⁰²

“*Şüphesiz biz, bazı peygamberleri bazısından üstün kıldık...*”²⁰³

15-Makalenin sonunda Allah’ın sonsuz rahmetinden bahsedilmekte ve bunun bir sonucu olarak cennet ehlinin cehennemliklerden sayı itibarıyla daha fazla olması gerektiği vurgulanmaktadır. Müslümanların kanaatine göre cennete gireceklerin oranı tespit edilmektedir. Öncelikle şunu ifade etmeliyiz ki bu oranı kesin olarak Allah’tan başka hiç kimsenin bilmesi mümkün değildir. Dolayısıyla bu tür afakî tahminlerin gereği yoktur.

²⁰² Bakara 2/253.

²⁰³ İsra 17/55.

İkinci bir husus, gerçek değer nicelik ile değil nitelik iledir. Örneğin bir tane yüz lira, bin adet bir kuruştan on kat daha değerlidir. İşte bu yüzden ki kemale ermiş cennetlik bir insan, Allah'ın ihsan ettiği yüksek beşerî vasıfları kullanmayıp heder ederek değersiz hale gelen bin tane cehennemlikten daha kıymetlidir. Öyleyse cennetliklerin sayısının cehennemliklerden fazla olmasını, Allah'ın rahmetinin bir göstergesi olarak görmek isabetli bir fikir değildir.

Üçüncü bir husus, tezde ispatına gayret edilen formül, Kitap ehlini cennete doldurabilecek parlak bir formül olmaktan hayli uzaktır. Çünkü “Din bir kültürdür. İnsanlar kolay kolay kültürlerini, kimliklerini bırakamazlar. Artık bugün, bir milletin toplu olarak aslında kimliğini oluşturan dinini tamamen bırakıp İslam'a geçmesi, arzu edilse de ütopya kalır.” cümlelerinde izah edildiği gibi insanların dinlerini tamamen değiştirmeleri zor olduğu gibi kısmen değiştirmeleri de çok zordur. Zaten öne sürülen şartları yerine getiren bir Yahudinin ya da Hıristiyanın Müslüman olmaması için bir neden kalmamaktadır. O şartları yerine getirmese zaten kendi dininde kalacaktır. Özetle söylemek gerekirse, iddia edildiği gibi cennete gidebilecek vasıfları sağlayan kişilerin sayısını bir araştırmaya dayanmadan kesin olarak belirlemek imkânsızdır. Ancak kaynaklarda bu vasıftaki Kitap ehlinin varlığından söz edilmemesi ve günümüzdeki iletişim teknolojisinin sağladığı imkânların sunduğu veriler ışığında bu sayının en iyimser tahminle her asırda binli rakamları geçmeyeceği tahmin edilebilir. Oysa birinci bölümde yer verdiğimiz İmam Gazalî'nin “onların fetret ehli sayılabileceklerine” dair görüşüne göre bu sayının milyarlarla ifade edilmesi kesin bir gerçektir.

16-Kur'an'da bütün dünyayı tek bir dinde toplamak gibi bir anlayış mevcut değildir. Müslümanların hiçbir zaman böyle bir ütopyanın ardından koştukları da söylenemez. Hz. Peygamber ve Müslümanlar için söz konusu olan görev, sadece tebliğ ile davetin bütün insanlara ulaştırılmasıdır.²⁰⁴

17- Şu hükümdeki mutlak ifadeler de tartışmaya açıktır: “Dünyanın neresinde olursa olsun, kendi dininin doğrularına uyan, ahlakını düzelter, evreni yaratanı tanıyan ve dininin usulüne göre O'na ibadet eden kimse Cennet'e girer.” Burada dinler arasında herhangi bir ayırım yapılmamış ve semavî olsun olmasın bütün din

²⁰⁴ Al-i İmran 3/20; Maide 5/92, 99; Ra'd 13/40; Nahl 16/82; Nur 24/54; Yasin 36/17; Teğabün 64/12.

mensupları aynı katagori içinde değerlendirilmiştir. Belki cümlenin bağlamından kast edilen kişilerin Ehl-i Kitap oldukları anlaşılabilir, ancak bilimsel bir makalede tereddütlere ve yanlış anlaşılmalara mahal vermeyecek net ifadelerin kullanılması gerekir. Aynı şekilde “Allah'a yönelen her kul, O'ndan karşılığını alır.” ifadesi ile de yanlış anlaşılmalara sebebiyet verecek bir genelleme yapılmıştır. Örneğin Mekke’li müşrikler de Allah’a inanıyor ve O’na yöneliyorlardı. Putları sadece “kendilerini Allah’a yaklaştıracak vasıtalar” olarak görüyorlardı.²⁰⁵ Bu hükme göre onların da mükâfat almaları gerekir.

Buraya kadar yapılan değerlendirmelerden şu sonucu çıkarabiliriz: Tezin ispatı sadedinde öne sürülen deliller kesin ve net olmaktan çok uzaktır. Bunların hepsi karşı tezi doğrulayacak şekilde yorumlanabilecek niteliktedir. Tez ortaya konurken, karşı tezin delillerini tahlil edip çürütmek yerine onları görmezden gelme tavrı tercih edilmiştir. Bu sebepten dolayı, sergilenen söz konusu tutum, sanki “önce hedef belirlenmiş, sonra da bu hedefe ulaştıracak deliller toplanmış” intibai vermektedir. Başka bir deyişle delillerden sonuca değil, sonuçtan delillere gidildiği sezilmektedir.

²⁰⁵ Bkz. Zümer 39/3.

SONUÇ

Cumhuriyet döneminde ülkemizde önemli müfessirler yetişmiştir. Eserleri göz önüne alındığında bunlar arasında kayda değer olanlar, Elmalılı M. Hamdi Yazır, Konyalı Mehmed Vehbi, Ömer Nasuhi Bilmen, Süleyman Ateş ve Celal Yıldırım'dır.

Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın "*Hak Dini Kur'ân Dili*" adlı tefsiri, bir dirayet tefsiridir. Üslubu ağır olmakla birlikte kendi neslinin güzel bir Türkçe'si ile kaleme alınmıştır. Elmalılı, rivayet nakli konusunda titiz davranmış, her bulduğunu nakletmemiştir. Tefsirini yazarken, o günün gelişen tekniğini ve pozitif ilimlerini dikkate almıştır.

Konyalı Mehmed Vehbi Efendi'nin "*Hülâsâtü'l-Beyân fî Tefsîri'l-Kur'ân*" adındaki, on beş ciltlik tefsiri 1911-1915 yılları arasında eski harflerle kaleme alınmış ve halk nezdinde ciddi bir itibar görmüştür.

"*Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâli Âlisi ve Tefsîri*" adlı 8 ciltlik tefsirinde Ömer Nasuhî Bilmen, önce sureler ve muhtevaları hakkında kısa bilgi verdikten sonra ayetlerin meal ve tefsirine geçer. Bilmen birçok müfessirin yaptığı gibi ağıdalı ve süslü bir üslubu değil de sadeliği tercih eder.

Süleyman Ateş'in, "*Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsîri*" adlı 12 ciltlik tefsirinde surelerin iniş sırasını dikkate alındığı için kelimelerin açıklamaları, iniş sırasına göre ilk geçtiği yerlerde daha kapsamlı bir şekilde verilir. Ancak tertipteki sıraya göre de özet açıklamaların yapılması da ihmal edilmez. Tefsirde yer alan hadislerin kaynağı gösterilir. Zayıf hadislerin ve Kur'ân'ın ruhuna ters düşen rivayetlerin delil olarak kullanılmamasına dikkat edilir. İnsan ve kâinatın yaratılışından söz eden ayetler, modern ilmin ışığı altında açıklanır. Müellifin ayrıca "*Kur'ân Ansiklopedisi*" adıyla 32 cilt olarak kaleme aldığı tefsiri, bir konulu tefsir örneğidir. Dolayısıyla bu eserde bu amaca yönelik olarak ayetler, surelerin iniş sırasına göre düzenlenip tefsir edilir.

Celal Yıldırım'ın 14 cilt olan "*İlmin Işığında Kur'ân Tefsîri*" adlı tefsirinin yanı sıra birçok tercüme ve telif kitapları yayınlamıştır.

Ehl-i kitap terimi, Allah'tan gelen bir kitaba inananlar, kendilerine kitap verilen insanlar anlamına gelmektedir. Bu terim Mekke döneminden sonra ortaya

çıkıştır. Fakat bununla aynı manaya delalet eden “Ehl-i Zikr” yani daha önceki vahiylerin bilgisine sahip olan kişiler anlamına gelen ifade, Kur’an’ı Kerim’de yer almaktadır. Kur’an dışındaki ilahî kitaplarda yer almayan ehl-i kitap terkibi, terim olarak müslümanlar dışındaki kutsal kitap sahibi din mensupları, daha önceki vahiylerin muhatapları için kullanılmaktadır. Kur’an’da ehl-i kitap olarak sadece Yahudi ve Hıristiyanlarla Sabiiler muhatap alınmıştır. Bunun nedeni, onların birtakım yanlışlıklarının yanında Allah, peygamber, ahiret ve kitap inançlarının bulunması; başka bir deyişle ilahî kaynağa dayanmaları ve Kur’an’ın o dönemde muhatapı olan insanlarca söz konusu dinlerin bilinmesi sebebiyledir.

Kur’an-ı Kerim, çeşitli ayetlerinde İslam’ın dışındaki din mensupları arasında ehl-i kitaba ayrı bir yer vermektedir. Onların diğer gayr-i müslimlerden farklı olduklarını belirtmekle beraber iman, amel ve sosyal ilişkiler konusundaki yanlışlıklarını da vurgulamaktadır.

Klasik dönem tefsirlerine göre, Hz. Muhammed (s.a.v) gönderilmeden önce o zamanın peygamberine tabi olup dininin gereklerini yerine getiren bir kişi Cennete girecektir. Ancak Hz. Muhammed gönderildikten sonra herkesin O’na iman etmesi şarttır. O’na iman ederek Müslüman olamayan Cennete giremez. Çağdaş müfessirlerin büyük bir çoğunluğu da bu görüşü savunmaktadır. Bu tezi savunanlar, Cennete gidebilmek için, Allah’ın varlığına, birliğine ve ahirete inanma; Hz. Muhammed’in (s.a.v) peygamberliğini ve öğretisini tanıma; Allah’ın razı olduğu güzel işler yapmanın zorunlu olduğu düşüncesindedirler. Çağdaş müfessirler Kur’an’dan pek çok ayeti bu yorumlarına delil göstermektedirler. Hz. Muhammed’e tabi olmadan cennete gidilebileceğini savunanlara karşı Kur’an’ı ve Hz. Muhammed’in peygamberliğini yalanlamanın gerçek anlamda Allah’a ve ahiret gününe iman etmekle ve salih amelle çeliştiğini ileri sürmektedirler. Dolayısıyla ehl-i kitabın İslam çağrısına uymalarının bir zorunluluk olduğunu ifade etmektedirler.

Hz. Muhammed’e tabi olmadan cennete gidilebileceğini savunan tezin hareket noktası ise bütün ilahî dinlerin kaynağının aynı olduğudur. Bu tez, kısaca şöyle özetlenebilir: “Hz. Muhammed’in (s.a.v.) peygamberliğini duymuş Kitap ehlinin, onun gerçekten Hak tarafından vahiy alan bir peygamber olduğunu, ona gelen Kur’an’ın da Hakk’ın vahyi olduğunu kabul etmesi, buna, inanması gerekir. Bunu kabul ederse kendi dininin hükümlerine göre amel etse bile Allah’a şirk

koşmadıkça ve ahirete inandığı müddetçe mutlu olacaktır. Mutlaka dinini bırakıp müslüman olması şart değildir.”

Bu şekilde özetlenen tezde öne sürülen iddia ve deliller kısaca şu şekilde değerlendirilebilir:

1- “Kur'an'a göre İslam, yalnız Allah'a tapmak, ibadeti yalnız O'na özgü kılmaktır. Bu anlamıyla bütün peygamberler İslamı getirmiştir. Kur'an'da İslam kelimesi, yalnız Hz. Muhammed (s.a.v.) in getirdiği din için değil, bütün peygamberlerin getirdiği din için kullanılmıştır.”

Bu iddia kısmen doğrudur. Şöyle ki, bütün ilahî dinler, aynı inanç ve ahlak ilkelerini getirdikleri için bu anlamda hepsine birden İslam adı verilebilir. Ancak Kur'an'da İslam kelimesi her yerde bu anlamda kullanılmamıştır. Deliller sadece “Hz. Muhammed'in (s.a.v.) getirdiği din” olarak özel anlamda kullanıldığı birçok ayetin mevcut olduğunu açıkça göstermektedir.

2-Tezin temel delillerinden olan Bakara 2/62. ile Maide 5/69. ayetlerde geçen “Allah'a ve Ahiret'e iman edenler” ifadesiyle iddia edildiği gibi sadece bu iki iman esası değil, benzer pek çok ayetin delaletiyle imanın bütün şartları kast edilmektedir.

3-Kur'an-ı Kerim'de birçok ayette imandan hemen sonra zikredilen salih amel kavramının en temel unsurları, pek çok ayette önemi vurgulanan namaz, oruç, zekât ve hac gibi ibadetlerdir. Başka bir deyişle salih amel İslam dininden ayrı bir şey olarak düşünülemez. Oysa tezde iddia edildiğine göre Kitap ehlinin kendi dinlerine göre yaptıkları ibadetler ve faydalı işler de salih amel sayılır.

4-Tezde başka bir delil olarak kullanılan başta Âl-i İmran 3/113-115. ayetleri olmak üzere Kitap ehlinden övgüyle bahseden ayetlerde kast edilenler, iddia edildiği gibi “Kur'an'ı ve Hz. Peygamberi inkâr etmeyen ama Müslüman da olmayan Kitap ehli değil, kaynaklarda yer alan rivayetlere göre onların içinden Müslüman olan kişilerdir.

5-Tezde öne sürülen görüşlerden birine göre Tevrat'ın hüküm ve kıssaları Kur'an'da zikredilenlerle benzerlik arz etmektedir. Tevrat'ın içinde tahriften masun kalmış ilahî emirlerin Kur'an'ın hükümlerine benzemesi doğaldır. Ancak kıssalarda benzerliklere rağmen özellikle ilke noktasında çok temel farklılıklar da mevcuttur. Örneğin Kur'an-ı Kerim'de kendilerinden övgü ile bahsedilen bazı peygamberler,

Kitab-ı Mukaddeste şirk ve zina gibi birçok iğrenç günahı işleyen insanlar olarak takdim edilmektedir.

6-Tezde Kur'an'ın önceki İlahî kitapları neshetmediği, aksine onları tasdik ettiği beyan edilmektedir. Kur'an-ı Kerim'in kendinden önceki Kitapları tasdik etmesi, onların o günkü içeriklerini onaylaması değil, sadece onların da İlahî kaynaktan geldiklerini vurgulamaktan ibarettir. Neshin mevcudiyeti kabul edilmediği takdirde ise "aynı anda yürürlükte olan birkaç Kitab'ın varlığı" gibi mantıkla izahı zor olan karışık bir durum söz konusu olacaktır.

7-Kur'an'ın önceki İlahî Kitapları neshetmediğini ispat sadedinde ileri sürülen başka bir delil de onun Kitap ehlinen kendi Kitaplarının hükümlerine uymalarını istemesidir. Oysa buradaki amaç, o hükümlerin doğruluğunu onaylamak değil, aslında onların Kur'an şöyle dursun iddia ettikleri gibi kendi Kitaplarına bile içtenlikle inanmadıklarını ortaya koymak, başka bir deyişle çıkarları için dinî hükümleri nasıl çarpıttıklarını gün yüzüne çıkarmaktır. Ayrıca bu tutum, Kur'an'ın diğer din mensuplarına tanıdığı "din ve vicdan hürriyetinin" de bir gereğidir. Aynı şekilde Hz. Peygamberin (s.a.v) Kitap ehline iyi davranması, onların cennetlik olduğuna delalet etmez. Bu da yine din ve vicdan hürriyeti ile İslam'ın onlara gösterdiği hoşgörünün bir yansımasıdır.

8-Tezde Kur'an ve Tevrat arasındaki muhteva birliğine dikkat çekilerek, daha önce kendi yazdıklarını Allah'ın sözü diye insanlara sunan Yahudi din adamlarından geri kalmadıkları söylenen Müslüman fakihlerden biri olan Ebû Hanife'nin bir fetvasıyla delil getirilmektedir. Bu şekilde ağır bir itham ile suçlanan kişilerden birinin fetvasını doğru kabul edip delil olarak kullanmak, suçlayan kişi için büyük bir çelişkidir. Diğer taraftan bu itham tamamen asılsızdır. Çünkü hiçbir fakih kendi içtihadını Yahudi din adamlarının yaptığı gibi "Bu Allah'ın emridir." diye takdim etmemiş; sadece "Bu konuda benim görüşüm budur, beğenen buna tabi olur, beğenmeyen kaldırıp atar. Din benim bu içtihadımdan ibaret değildir." gibi bir yaklaşımın içinde olmuştur.

9-Kitap ehlinin cennete girebilmesi için gerekli olduğu belirtilen şartlardan biri olarak takdim edilen "Kur'an'ı ve Hz. Peygamberi (s.a.v.) inkâr etmemek veya- bazı yerlerdeki ifadelerle göre- onlara inanmak," pratikte uygulaması pek görülmeyen bir durumdur. Kitap ehli olsun veya olmasın herhangi bir kişi son peygambere ya

inanır ve Müslüman olur; ya da inkâr eder ve kâfir olur. Varlık ve yokluk gibi bu ikisinin ortası yoktur.

10-Tezde sık sık vurgulanan hususlardan biri de şudur: “Allah’ın sonsuz rahmetinin bir tecellisi olarak cennet ehlinin sayısı cehennemliklerden fazla olmalıdır.” Böyle bir durum gerçekleşebilir. Ancak bunun gerçekleşmesi için tezde ortaya konan formülün katkısı asla yeterli olamaz. Oysa İmam Gazalî’nin “Kitap ehlinen menfi propagandaya maruz kaldıkları için İslam dinini araştırma gereği duymayanlar fetret ehli gibi tekliften muaf olurlar.” şeklindeki görüşü, söz konusu rahmet tecellisinin sebepleri arasında yer alabilecek önemli bir tespittir. Ayrıca “gerçek değerın kemiyette değil de keyfiyette olduğu” kaidesinden hareketle mahiyetleri değerli olan az sayıdaki cennet ehlinin, değersiz ama sayıca fazla olan cehennemliklerden daha kıymetli olduğu muhakkaktır. Dolayısıyla onlarda tecelli eden rahmet eserinin cehennem ehlinde tecelli eden gazap eserinden daha fazla olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, Allah’ın sonsuz rahmeti ille de cennet ehlinin cehennem ehlinen fazla olmasını gerektirmez.

Bütün bu değerlendirmelerden hareketle Cumhuriyet döneminde ülkemizde yetişen müfessirlerden büyük bir kısmı kadim müfessirler gibi “Hz. Muhammed’e iman edip İslam dinine girmeyen Kitap ehli cehennemliktir.” görüşündedir. Bunların tezlerini ispat sadedinde getirdikleri deliller kesin, tatmin edici ve yeterlidir. Bu konudaki ikinci bir tez ise “Allah’a şirksiz, ahirete şeksiz inanan; Kur’anı ve Hz. Muhammed’i inkâr etmeyen Kitap ehli Müslüman olmadan kendi dininde kalıp salih amel işlerse cennetliktir.” Ancak bu tezin ispatı için öne sürülen deliller kesin ve net olmayıp yoruma açıktır. Dolayısıyla bu tez, yeterli ve tatmin edici delillerden yoksundur.

BİBLİYOGRAFYA

Akdemir, Hikmet

Belağat Terimleri Ansiklopedisi, İzmir 1999

Akdemir, Salih

“Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Telif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme”, *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 2, Sayı 8, Ağustos 1988.

Akgül, Muhittin

Yeni Ümit Dergisi, Kur'an-ı Kerim'in Evrenselliği, sayı 53, İst. 2001

Alemdar Yusuf

Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi, “İlâhî Din Mensuplarının Hayırlı Olanlarına Allah'ın Kur'an'da Öngördüğü Ortak İsim: Ümmet-i Kaime”, Sivas 2002

Ateş, Süleyman

-*Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İst.1997

-*Kur'an Ansiklopedisi*, Kuba Yayınları, İst. 1997

-*1001 soruda İslam*, vatan gazetesi yay., ist.2006

-“Cennet Kimsenin Tekelinde Değildir”, *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 3, Sayı 1, Ocak 1989

-“Cennet Tekelcisi mi?”, *İslâmî Araştırmalar*, Cilt 4, Sayı 1, Ocak 1990

- Vatan Gazetesi, <http://w10.gazetevatan.com/root.vatan?exec=yazardetay&Newsid=82088&Categoryid=4&wid=31>

Beydavi, Abdullah ibn Ömer ibn Muhammed Nâsıruddin

Envaruttenzil ve Esraruttevil <http://www.altafsisir.org/Tafasir.asp?tMadhNo=0&tTafsirNo=6&tSoraNo=2&tAyahNo=62&tDisplay=yes&UserProfile=0>

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail

Sahih-i Buhari ve Tercemesi, trc. Mehmed Sofuoğlu, Ötüken Neşriyat, İstanbul,1988,

Bilmen, Ömer Nasuhi

Büyük Tefsir Tarihi, Bilmen Yayınevi, İstanbul, 1973

Cevdet Bey

Tefsir Usûlü ve Tarihi, Haz. Mustafa Özel, Kayıhan yayınları, İstanbul,2002

Cevizci, Ahmet

Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yay. Ankara, 1999

Christian W. TROLL

Tarihî Bir Olay Olarak Hristiyanlık, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Terc: Talip Özdeş, Sivas, 2003

Derveze, İzzet

et-Tefsiru'l-Hadis, trc. Ekrem Demir, Ekin Yayınları, İst., 1997

Ebû Davud

Sünenü Ebû Davud, el-Mektebetü's-Şamile el-İsdâru's-Sânî 2.11

Ebu'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac,

Sahih-i Müslim ve tercemesi, çev. Mehmed Sofuoğlu, İrfan Yayınevi, II, 153, İstanbul, 1974

Ebu's-Suud Efendi

Ebu's-Suud tefsiri, İrşad-ı Akli Selim İla Mezay-ı Kitabi'l-Kerim, ter. Ali Akın, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2005

Er-Ragıp el-İsfehani Ebu'l-Kasım el-Hüseyin b. Muhammed

el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an, Beyrut, 1986

Ersöz, İsmet

Elmalılı Hamdi Yazır ve Tefsîrinin Özellikleri, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, Ankara Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, A993

Esed, Muhammed

Kur'an Mesajı Meal-Tefsir, İşaret Yay. İst. 1999

Günay, Tümer- Küçük, Abdurrahman

Dinler tarihi, Ocak Yayınları, Ankara 1993

Gündüz, Şinasi

Son Gnostikler Sabiiler, Vadi Yayınları, Ankara, 1995

Hamidullah, Muhammed

- İslam Peygamberi , terc. Salih Tuğ, İrfan Yayınevi, İstanbul, 1995

Hanbel , Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed eş-Şeybani Ahmed,

el-Müsned , terceme ve açıklama Rifat Oral ; tahkik ve tahriç
Süleyman Sarı, Ensar Yayıncılık, Konya , 2003

http://www.suleyman-ates.com/oz_gecmis.html

İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail

-Hadislerle Kur'an Tefsiri, çev: Dr.Bekir Karlığa, Dr. Bedrettin
Çetiner, Çağrı yay. İst.bty

-Tefsirü'l Kur'anil Azim, Darül Fikr, Beyrut, 1401

İbn Sa'd

et-Tabakatü'l-Kübrâ, Beyrut t.y. III, 191.

İmam Kurtubi

el-Cami' li-ahkâm'l-Kur'an, trc. M. Beşir Eryarsoy, Buruc Yayınları,
İstanbul, 1997

İncil, Yeni Yaşam Yay. İstanbul, 1997

**Karaman, Hayrettin - Çağrıcı, Mustafa – Dönmez, İbrahim Kafi - Gümüş,
Sadrettin**

Kur'an Yolu Türkçe Meal Tefsir, D.İ.B Yay., Ankara, 2003

Kaya, Remzi

Ehl-i Kitap,DİA, İst. 1994

Keskioğlu, Osman - Berki, Ali Himmet

Hatemul Enbiya, D.İ.B. Yay.Ankara, 1991

Kesler fatih

Kur'an'da Ehl-i Kitab, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara, 1991

Koçyiğit, Talat

“Cennet Müminlerin Tekelindedir”, *İslamî Araştırmalar*, Cilt 3, Sayı 3,
Temmuz 1989.

Kutup, Seyyid

Fi Zilalil-Kur'an, Hikmet Yayınları, Çev. M.Emin Saraç, Bekir Karlığa, İ.Hakkı Şengüler, İst. Bty

Kutsal Kitap, İstanbul 2001

Razi, Fahreddin

Tefsir-i Kebir Mefâtihu'l-Gayb, Akçağ Yay. Ankara, 1988

Semerkandi, Seyyid Alaeddin Ali Bin Yahya

Muhtasar Bahru'l-ulum Tefsiri, çev. Ali Kara, Mutlu yay. İstanbul b.t.y

Serahî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebû Sehl

el-Mebsût, Beyrut 1398-1978

Seyhan, B. Yaşar

Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'daki Kıssaların Karşılaştırılması, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir

Camiu'l Beyan An Te'vîl-i Ayi'l- Kur'an, trc. Kerim Aytekin, Hasan Karakaya, Hisar Yayınevi, İst. 1996

Tabressi

Mecmau'l- Beyan fi tefsiri'l-Kur'an, <http://www.altafisir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=0&tTafsirNo=2&tSoraNo=2&tAyahNo=62&tDisplay=yes&UserProfile=0>

Tevrat, müjde yay.ist.1994

Tirmizî

Sünenü't-Tirmizî, el-Mektebetü's-Şamile el-İsdâru's-Sânî 2.11

Vâhidî, Ebu'Hasen Ali b. Ahmed

Esbâbu'n-Nüzûl, Beyrut 1985 (İkinci baskı),

Vehbi, Mehmed

Hulasatu'l- Beyan Fi Tefsir'il Kur'an, İst. 1967

Yaran, Rahmi

Ömer Nasuhi Bilmen, D.İ.A., İstanbul,1992

Yazır, Elmalılı Hamdi

Hak Dini Kur'an Dili, Azim Yay., İst.1994

Yıldırım, Celal

İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu Yayınları, İst. 1987

Yıldırım, Suat

Mevcut Kaynaklara Göre Hıristiyanlık, Ankara, 1988

Yurdagür , Metin

"Hatm-i Nübüvvet", DİA, İst.1994

Zemahşeri, Ebu'l-Kasım Mahmud İbn Ömer,

Keşşaf,<http://www.altafsir.com/Tafasir.asp?tMadhNo=1&tTafsirNo=2&tyahNo=62&tDisplay=yes&UserProfile=0>

Zeydan, Abdülkerim

Ahkamü'z-Zımmiyyin ve'l-müste'menin fî Dari'l-İslâm, Mektebetü'l Kudüs, Bağdad, 1982

Zuhayli , Vehbe

Tefsirü'l-Münir, Bilimevi, çev. Hamdi Arslan - Ahmet Efe- Beşir Eryarsoy- H. İbrahim Kutluay- Ebubekir Sifil- Nurettin Yıldız, İst. 2003